

**ERGENLERDE İNTERNET ÖZGECİLİĞİNİ
ARTIRMAYA YÖNELİK PSİKO-EĞİTİM
MÜDAHALE PROGRAMININ GELİŞTİRİLMESİ
VE ETKİLİLİĞİNİN İNCELENMESİ**

Sümeyye BİLGİZ AKBAYIR

Doktora Tezi

Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı

2024

(Her hakkı saklıdır.)

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK BİLİM DALI

**ERGENLERDE İNTERNET ÖZGECİLİĞİNİ ARTIRMAYA YÖNELİK PSİKO-
EĞİTİM MÜDAHALE PROGRAMININ GELİŞTİRİLMESİ VE ETKİLİLİĞİNİN
İNCELENMESİ**

(The Development of a Psycho-Educational Intervention Program to Improve Internet
Altruism in Adolescents and an Investigation of Its Effectiveness)

DOKTORA TEZİ

Sümeyye BİLGİZ AKBAYIR

Danışman: Prof. Dr. Adem PEKER

Erzurum
Temmuz, 2024

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Sümeyye Bilgiz Akbayır tarafından hazırlanan “Ergenlerde İnternet Özgeciliğini Artırmaya Yönelik Psiko-Eğitim Müdahale Programının Geliştirilmesi ve Etkililiğinin İncelenmesi” başlıklı çalışması 01/07/2024 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalında doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı: Prof. Dr. Eyüp ÇELİK
Sakarya Üniversitesi

Danışman: Prof. Dr. Adem PEKER
Atatürk Üniversitesi

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Başaran GENÇDOĞAN
Atatürk Üniversitesi

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Mehmet Emin TURAN
Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Dr. Öğr.

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Tacettin ŞİMŞEK
Atatürk Üniversitesi

Bu tezin Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin ilgili maddelerinde belirtilen şartları yerine getirdiğini onaylarım.

.... / / 202..

Aslı ıslak imzalıdır

Prof. Dr. Adnan KÜÇÜKOĞLU

Enstitü Müdürü

ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Doktora Tezi olarak sunduğum “Ergenlerde İnternet Özgeciliğini Artırmaya Yönelik Psiko-Eğitim Müdahale Programının Geliştirilmesi ve Etkililiğinin İncelenmesi” başlıklı çalışmanın tarafımdan bilimsel etik ilkelere uyularak yazıldığını ve yararlandığım eserleri kaynakçada gösterdiğimi beyan ederim.

02/ 07/ 2024

Sümeyye BİLGİZ AKBAYIR

☐ Tezle ilgili patent başvurusu yapılması / patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle Enstitü Yönetim Kurulunun/....../.... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 2 (iki) yıl süreyle engellenmiştir.

☐ Enstitü Yönetim Kurulunun/....../.... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) ay süreyle engellenmiştir.

TEŞEKKÜR

Doktora sürecim boyunca beni destekleyen, akademik kariyerime katkı sunan ve beni bilgilendiren danışman hocam Prof. Dr. Adem PEKER’e teşekkür ederim. Doktora tez izleme komitemde yer alarak beni yönlendiren, daha fazla araştırmaya sevk eden ve akademik bilgileri ile destekleyen, Prof. Dr. Başaran GENÇDOĞAN ve Dr. Öğr. Üyesi Tacettin ŞİMŞEK hocama teşekkür ederim. Ayrıca bu süreçte benden fikirlerini esirgemeyen Prof. Dr. Tayfun DOĞAN, Prof. Dr. Mukaddes YEŞİLKAYA, Dr. Öğr. Üyesi Yasemin KAYA ve Arş. Gör. Dr. Ogeday ÇOKER hocama teşekkür ederim.

Hayatımın her alanında olduğu gibi bu süreçte de beni yalnız bırakmayan canım ablam Şeyma BİLGİZ ÖZTÜRK’e ve babam Prof. Dr. Musa BİLGİZ’e teşekkür ederim. Ayrıca her zaman olduğu gibi bu süreçte de destekçim olan anneme, kardeşlerime ve Akbayır ailesine teşekkür ederim. Tezim için veri toplama aşamasında bana yardımcı olan okul yöneticilerine, psikolojik danışmanlarına, öğretmenlerine ve gönüllü öğrencilere içtenlikle teşekkür ederim. Son olarak tanıştığımız günden beri beni destekleyen, her anımda yanımda olan, umutsuzluğa kapıldığımda motive eden kıymetli eşim Ahmet AKBAYIR’a sonsuz teşekkür ederim.

“Bu tez Atatürk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimince desteklenmiştir. Proje no SDK-2022-10282”

Sümeyye BİLGİZ AKBAYIR

ÖZ

DOKTORA TEZİ

ERGENLERDE İNTERNET ÖZGEÇİLİĞİNİ ARTIRMAYA YÖNELİK PSİKO-EĞİTİM MÜDAHALE PROGRAMININ GELİŞTİRİLMESİ VE ETKİLİLİĞİNİN İNCELENMESİ

Sümeyye BİLGİZ AKBAYIR

Temmuz 2024, 142 Sayfa

Amaç: Bu araştırmada 2 temel amaç bulunmaktadır. Araştırmanın nitel amacı, ergenlerin internette sergilediği özgeci davranışları ve internette özgeci davranmalarını sağlayan unsurları incelemektir. Araştırmanın nicel amacı ise internet özgeçiliğini artırmaya yönelik psiko-eğitim müdahale programının, ergenlerin internet özgeçiliğini artırma üzerindeki etkililiğinin belirlenmesidir.

Yöntem: Bu araştırmada karma yöntem türlerinden, keşfedici desen kullanılmıştır. Nitel araştırmanın çalışma grubunu, maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi ile seçilen 10 öğrenci oluşturmaktadır. Çalışma grubunda yer alan katılımcılara, yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan sorular sorulmuştur. Yapılan görüşmeler NVivo 14 Windows programı ile içerik analizi yapılmıştır. Araştırmanın 2. kısmında hem nitel verilerden hem alan yazını taramasından yararlanarak, ergenlerin internet özgeçiliğini artırmaya yönelik psiko-eğitim programı hazırlanmıştır. Psiko-eğitim programı, basit rastgele örnekleme ile seçilen, deney grubunda yer alan 11 öğrenciye 9 hafta boyunca uygulanmıştır. Deneysel verilerin analizi için tekrarlı ölçümler için iki faktörlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır.

Bulgular: Araştırmanın nitel boyutunda, 2 tema ve 7 kategori belirlenmiştir. Araştırmanın temaları, ergenlerin internette sergilediği özgeci davranışlar ve internet özgeçiliğini etkileyen faktörlerdir. İnternette sergilenen davranışlar teması kapsamında; sanal destek, sanal bilgilendirme ve sanal koruma kategorileri elde edilmiştir. İnternet özgeçiliğini etkileyen faktörler teması kapsamında ise empati, sosyal öz yeterlik, benlik saygısı ve sorumluluk kategorileri bulunmaktadır. Araştırmanın deneysel boyutunda, psiko-eğitim programı uygulanan ergenlerin internet özgeçiliğine ilişkin son test puanlarının, kontrol grubunda bulunan ergenlerin son test puanlarına göre anlamlı bir düzeyde yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu yükselme, programın bitiminden iki ay sonra yapılan izleme sonuçlarında da devam etmiştir. Ayrıca psiko-eğitim programı uygulanan ergenlerin, cinsiyet durumlarına göre internet özgeçiliğine ilişkin ön test, son test ve izleme testi puanları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı belirlenmiştir.

Sonuçlar: Bu araştırmada internet özgeçiliğini artırmaya yönelik psiko-eğitim programı ergenlerin internette sergilediği özgeci davranışları artırmıştır. Uygulanan psiko-eğitim programının, katılımcıların internet özgeçiliğinin artmasında, deney gurubuna dâhil olan kız ve erkek ergenler açısından anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır. Araştırma sonuçları doğrultusunda araştırmacılara, uygulayıcılara ve politika yapıcılara yönelik öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İnternet özgeçiliği, özgecilik, keşfedici desen, psiko-eğitim

ABSTRACT

DOCTORAL DISSERTATION

THE DEVELOPMENT OF A PSYCHO-EDUCATIONAL INTERVENTION PROGRAM TO IMPROVE INTERNET ALTRUISM IN ADOLESCENTS AND AN INVESTIGATION OF ITS EFFECTIVENESS

Sümeyye BİLGİZ AKBAYIR

July 2024, 142 Pages

Purpose: There are two main purposes in this research. The qualitative purpose of the study is to examine the altruistic behaviors exhibited by adolescents on the internet and the factors that enable them to behave altruistically on the internet. The quantitative aim of the research is to determine the effectiveness of the psycho-educational intervention program to increase internet altruism on adolescents' internet altruism

Method: In this research, an exploratory design, one of the mixed methods types, was used. The study group of the qualitative research consists of 10 students selected by the maximum diversity sampling method. The participants in the study group were asked questions in the semi-structured interview form. The interviews were content analyzed with the NVivo 14 Windows program. In the second part of the research, a psycho-educational program was prepared to increase adolescents' internet altruism using qualitative data and a literature review. The psycho-education program was applied to 11 students in the experimental group, selected by simple random sampling, for 9 weeks. Two-way repeated factor analysis of variance (ANOVA) for repeated measures was performed to analyze the experimental data.

Findings: In the qualitative dimension of the research, 2 themes and 7 categories were determined. The research themes were the altruistic behaviors exhibited by adolescents on the internet and the factors affecting internet altruism. Within the scope of the theme of behaviors exhibited on the internet; virtual support, virtual information, and virtual protection categories were obtained. In addition, the themes factors affecting internet altruism were empathy, social self-efficacy, self-esteem, and responsibility. In the experimental dimension of the research, it was determined that the post-test scores regarding internet altruism of the adolescents who received the psycho-educational program were significantly higher than the control group. This increase continued in the monitoring results two months after the end of the program. In addition, it was determined that there was no significant difference between the pre-test, post-test, and follow-up test scores regarding internet altruism of the adolescents who received the psycho-education program, according to their gender.

Conclusions: In this study, the psycho-educational program to increase internet altruism increased the altruistic behaviors exhibited by adolescents on the internet. The applied psycho-education program did not affect the increase in internet altruism for the male and female adolescents in the experimental group. In line with the research results, suggestions are presented for researchers, practitioners, and policymakers.

Keywords: Internet altruism, altruism, exploratory design, psycho-education

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY TUTANAĞI.....	i
ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI.....	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZ.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar DİZİNİ.....	x
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xi
BİRİNCİ BÖLÜM.....	1
Giriş	1
Problem Durumu.....	1
Araştırmanın Amacı	3
Araştırmanın Alt Problemleri.....	3
Araştırmanın Nitel Alt Problemleri.....	3
Araştırmanın Deneysel Hipotezleri.....	3
Araştırmanın Önemi ve Gerekçesi	3
Araştırmanın Sınırlılıkları	4
Varsayımlar	5
Terim ve Tanımlar.....	5
İKİNCİ BÖLÜM	6
Kuramsal Çerçeve ve İlgili Araştırmalar	6
Olumlu Sosyal Davranış	6
Özgecilik	7
Özgecilik Kavramına Yönelik Tanımlarda Yer Alan Farklılıklara Bakış	9
Maliyetler veya Zararlar.....	9
Niyetler ve Güdüler.....	10
Siyah, Beyaz ve Gri Metaforu ile Özgecilik	11
Özgeciliğe Kuramsal Bakış.....	12
Evrimsel Açıdan Özgecilik	12
Psikoloji Kuramları Açısından Özgecilik	14

İnternet Özgeciliği.....	17
İnternet Özgeciliğinin Bireye Sağladığı Faydalar.....	22
İnternet Özgeciliğinin Topluma Sağladığı Faydalar	23
İnternet Özgeciliğinin Olası Zararları	25
İnternet Özgeciliğini Etkileyen Faktörler.....	26
Empati	27
Sorumluluk.....	28
Sosyal Öz Yeterlik	29
Benlik Saygısı	30
Araştırma Değişkenleri ile İlgili Araştırmalar	31
İnternet Özgeciliği ile Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar	31
İnternet Özgeciliği ile Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar	34
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	39
Yöntem	39
Çalışma 1. Araştırmanın Nitel Boyutu.....	41
Araştırma Modeli	41
Çalışma Grubu	41
Veri Toplama Araçları	43
Verilerin Toplanması	43
Nitel Veri Analizi.....	44
Geçerlik ve Güvenirlik.....	44
Çalışma 2 (Araştırmanın Nicel Boyutu /Deneysel Müdahâle)	46
Araştırma Modeli	46
Çalışma Grubu	47
Etik İzin.....	48
Veri Toplama Araçları	48
Verilerin Toplanması	52
Psiko-Eğitim Programının Geliştirilme Süreci	52
Programın Hazırlanması.....	53
Psiko-Eğitim Programının Genel Amaçları	54
Psiko-Eğitim Oturumları.....	55
Geçerlik ve Güvenirlik.....	58
Verilerin Analizi.....	59
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	61
Bulgular	61

Çalışma 1. Araştırmanın Nitel Boyutuna İlişkin Bulgular.....	61
Çalışma 2. Araştırmanın Deneysel Boyutuna İlişkin Bulgular.....	70
Deney ve Kontrol Gruplarının İnternet Özgeciliği On-Son ve İzleme Testi Sonuçlarına Göre Karışık Ölçümler için İki Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	70
Cinsiyetin İnternet Özgeciliği Üzerindeki Etkisine Yönelik Hipotezin Test Edilmesi...	73
BEŞİNCİ BÖLÜM	76
Sonuç ve Tartışma	76
Nitel Araştırmaya İlişkin Sonuç ve Tartışma.....	76
Ergenlerin İnternette Sergiledikleri Özgeci Davranışlar Temasına İlişkin Bulguların Tartışılması.....	76
Ergenlerin İnternette Sergiledikleri Özgeci Davranışları Etkileyen Faktörler Temasına İlişkin Bulguların Tartışılması	78
Deneysel Desene İlişkin Sonuç ve Tartışmalar.....	83
Hipotez 1'e İlişkin Bulguların Tartışılması.....	83
Hipotez 2'ye İlişkin Bulguların Tartışılması.....	86
Öneriler.....	87
Araştırmacılara Öneriler.....	88
Uygulayıcılara Öneriler.....	88
Politika Yapıcılara Öneriler	89
KAYNAKÇA	90
EKLER	111
EK-1. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu ve Kişisel Bilgi Formu	111
EK-2. İnternet Özgeciliği Ölçeği Maddeleri.....	112
EK-3. Çevrimiçi Olumlu Sosyal Davranış Ölçeği Maddeleri.....	113
EK-4. İnternet Özgeciliği Ölçeği Etik İzin	114
EK-5. Deneysel Çalışma Milli Eğitim İzin	115
EK-6. Deneysel Model Atatürk Üniversitesi Etik İzin	116
EK-7. Deneysel Model Milli Eğitim İzin.....	117
EK-8. Nitel Araştırma Veli Onam Formu.....	118
EK-9. Deneysel Araştırma Veli Onam Formu	119
EK-10. İnternet Özgeciliğini Artırmaya Yönelik Psiko-Eğitim Programı Grup Kuralları	120
EK-11. İnternet Özgeciliğini Artırmaya Yönelik Psiko-Eğitim Programı Oturum Örnekleri	121

EK-12. İnternet Özgeciliğini Artırmaya Yönelik Psiko-Eğitim Programı Oturum

Görselleri.....	127
ÖZ GEÇMİŞ.....	129

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Çalışma Grubuna (Nitel) İlişkin Demografik Bilgiler.....	42
Tablo 2. Araştırmada Kullanılan DeneySEL Desen	46
Tablo 3. Deney ve Kontrol Grubuna İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	48
Tablo 4. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Demografik Özelliklerine İlişkin Bilgiler	48
Tablo 5. İnternet Özgeciliği Ölçeğine İlişkin Model Uyum İndeksleri	50
Tablo 6. İnternet Özgeciliği Ölçeğine İlişkin Model Uyum İndeksleri	52
Tablo 7. Deney ve Kontrol Gruplarının Ön, Son ve İzleme Testi Puanlarına İlişkin Normallik Değerlerine Yönelik Bulgular	59
Tablo 8. Deney ve Kontrol Gruplarının Ön, Son ve İzleme Testi Puanlarına İlişki Homojenlik Testi Analizi Sonuçları	60
Tablo 9. Kovaryansların Eşitliği Testi Sonuçları	60
Tablo 10. İnternette Sergilenen Özgeci Davranışlar Temasına İlişkin Katılımcı Görüşleri ...	62
Tablo 11. İnternet Özgeciliğini Etkileyen Faktörler Temasına İlişkin Katılımcı Görüşleri	65
Tablo 12. Deney ve Kontrol Gruplarının İnternet Özgeciliğine İlişkin Ön Test, Son Test ve İzleme Testi Puanlarına Yönelik Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	70
Tablo 13. Deney ve Kontrol Gruplarının İnternet Özgeciliğine İlişkin Ön Test, Son Test ve İzleme Testi Puanlarına İlişkin İki Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	70
Tablo 14. Ergenlerin İnternet Özgeciliğine İlişkin Puanlarının Gruplar Arası ve Ölçümler Arası Farklarına İlişkin Bonferroni Testi Sonuçları.....	72
Tablo 15. Cinsiyet Açısından İnternet Özgeciliğine İlişkin Ön Test, Son Test ve İzleme Testi Puanlarına İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	73
Tablo 16. İnternet Özgeciliğine İlişkin Ön Test, Son Test ve İzleme Testi Puanlarının Cinsiyet Açısından İki Yönlü Varyans Analizi Sonuçları	73

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. <i>Bierhoff (2010) Yardım Davranışı Modellemesi</i>	7
Şekil 2. <i>Özgecilik ve İnternet Özgeciliği Arasındaki Benzerlik ve Farklılıklar</i>	22
Şekil 3. <i>Çalışma Basamakları</i>	40
Şekil 4. <i>İnternet Özgeciliği Ölçeği Birinci Düzey Doğrulamalı Faktör Analizi</i>	49
Şekil 5. <i>İnternet Özgeciliği Ölçeği İkinci Düzey Doğrulamalı Faktör Analizi</i>	51
Şekil 6. <i>İnternette Sergilenen Özgeci Davranışlar Temasına İlişkin Kategoriler</i>	61
Şekil 7. <i>İnternet Özgeciliğini Etkileyen Faktörlere İlişkin Kategori ve Kodlar</i>	65
Şekil 8. <i>Nitel Araştırma Kapsamında Elde Edilen Tema, Kod ve Kategoriler</i>	69
Şekil 9. <i>İnternet Özgeciliği Düzeyinin Ön-Son-İzleme Ölçümünün Değişimlerinin Gruplara Göre Gösterilmesi</i>	72
Şekil 10. <i>Cinsiyet Açısından İnternet Özgeciliğinin Ön test, Son test ve İzleme Ölçümlerinin Değişimlerinin Gruplara Göre Gösterilmesi</i>	75

BİRİNCİ BÖLÜM

Giriş

Problem Durumu

Bireyler, günlük yaşamda çeşitli yardım davranışları sergilemektedir. Bu yardım davranışlarının; ihtiyacı olan birine para vermek, görme engelli birini karşıdan karşıya geçirmek, otobüste yaşlılara yer vermek gibi örnekleri bulunmaktadır. Birey bu yardım davranışlarını prestij kazanmak, onaylanmak, takdir edilmek veya beğenilmek gibi beklentilerini karşılamak amacıyla sergileyebilir. Ancak tüm bu beklentilerin ötesinde bireyin herhangi bir çıkar gözetmeksizin, gönüllü olarak sergilediği yardım davranışları da bulunmaktadır. Bu yardım davranışlarının temelinde özgecilik yatmaktadır.

Özgecilik, bireyin herhangi bir ödül beklentisi olmaksızın diğerlerine yönelik sergilediği yardım davranışları olarak tanımlanmaktadır (Freedman vd., 2003). Özgeci davranışlarda amaç, başkasının yararını göz önünde bulundurmak ve kendi çıkarlarından çok diğerlerinin yararını düşündürmektir (Budak, 2009). Bireylerin özgeci davranışlar sergilemeleri diğer bireylere fayda sağlamanın yanı sıra, özgeci davranış sergileyen kişinin öznel iyi oluşunu (Kasapoğlu, 2014; Seligman, 2002), mutluluğunu (Abraham & Babu, 2021) ve yaşam doyumunu (Lu vd., 2021) artırmaktadır. Bu açıdan özgecilik, hem bireye hem de topluma katkı sağlayan önemli bir davranıştır (Sun, 2018).

Özgecilik davranışı, son yıllarda sosyo-kültürel yapıda meydana gelen hızlı değişimlerden etkilenmektedir (Keleş, 2018). Yaşanan değişimlerin en önemli nedenleri arasında internet kullanımının artması yer almaktadır. Bireyler internet aracılığı ile dünyanın her yerindeki insanlarla bilgi alışverişinde bulunabilmekte, çevrimiçi fikir paylaşabilmekte ve önerilerde bulunabilmektedir (Zheng vd., 2021a). Bu durum sanal ortamda yardım almak veya toplum yarlısı eylemler geliştirmek için birçok fırsatı ortaya çıkarmaktadır (Wright & Li, 2011). Dolayısıyla internetin, bireylerin yardım etme ve yardım alma şekillerinin değişkenlik göstermesini sağladığı bilinmektedir (Meter vd., 2019). Sanal ortamda diğer bireylere yönelik yapılan bu yardım davranışlarından birisi, internet özgeciliğidir.

İnternet özgeciliği, sanal ortamda herhangi bir çıkar gözetmeksizin bilinçli olarak başkalarına yardım etme davranışı olarak tanımlanmaktadır (Zheng vd., 2021b). Bireylerin, sanal ortamda bağış kampanyası düzenlemesi, sanal imza kampanyaları başlatması,

dolandırıcılığı engellemek için diğer insanları uyaran paylaşımlar yapması, internet özgeciliğine örnek davranışlar olarak nitelendirilmektedir (Yumei, 2020). İnternet özgeciliği, internetin zamansal ve mekansal açısından esneklik sunmasının yanı sıra ekonomik olmasından da etkilenmektedir (Zhou vd., 2024). İnternetin bu özellikleri günümüzde, internet özgeciliğinin geleneksel özgeciliğe kıyasla daha fazla tercih edilmesine sebep olmaktadır (Han vd., 2016). Bu durum özellikle internette çok sık vakit geçiren ergenlerin hayatında, internet özgeciliğinin önemli bir yeri olmasını sağlamaktadır (Zhou vd., 2024).

Türkiye İstatistik Kurumu 2023 yılı verilerinde, ergenlerin %87,4'lük oran ile internet (genel ağ) kullanımı konusunda ilk sıralarda olduğu belirlenmiştir. Ergenlerin çeşitli iletişim teknolojilerine kolaylıkla erişebilmesi, yüz yüze iletişimden farklı yardım davranışları sergilemesine yol açmaktadır (Bastiaensens vd., 2015). Bu açıdan ergenlerin internette özgeci davranışlar sergilemeleri noktasında teşvik edilmesi, ahlaki farkındalıklarının geliştirilmesine ve ahlaki kazanımlarına (Chaikovska vd., 2020; Peng vd., 2024; Wang & Cao, 2022) katkı sağlamaktadır.

Sanal ortamın, insan gelişimi üzerindeki etkisinin derinleşmesi ile birlikte araştırmacılar, dikkatlerini çevrimiçi dünyadaki olumlu davranışlara çevirmeye başlamışlardır (Lou & Floridi, 2023; Yumei, 2020). Nitekim yapılan araştırmalarda ergenlerin internette özgeci davranışlar sergilemelerinin; öznel iyi oluşları (Zheng & Wang, 2017), umut seviyeleri (Zheng & Zhao, 2015a), öz-yeterlikleri (Zheng vd., 2016) ve empati düzeyleri (Zhang vd., 2019) ile olumlu ilişkiye sahip olduğu açıklanmaktadır. Bu açıdan internet özgeciliğinin; yardım eden, yardım alan ve toplum açısından önemli bir değer niteliği taşımaktadır (Amichai-Hamburger, 2008). Bu açıdan ergenleri, olumlu ve sağlıklı internet kullanımına yönlendirmek ve internet özgeciliği davranışlarının nasıl teşvik edileceğini araştırmak oldukça önemlidir (Zhou vd., 2024).

Bu çalışmada, ergenlerin internet özgeciliğini artırmaya yönelik psiko-eğitim programının, internet özgeciliğini artırma üzerindeki etkililiğini incelemek amaçlanmaktadır. Bu amaçla öncelikle ergenlerin internette sergiledikleri özgeci davranışların ve internette özgeci davranmalarını sağlayan unsurların neler olduğu nitel araştırma yöntemleri ile belirlenmiştir. Elde edilen nitel verilerden ve ilgili alan yazınından faydalanılarak internet özgeciliğini artırmaya yönelik psiko-eğitim programı geliştirilmiştir. Geliştirilen programın, ergenlerin internet özgeciliğini artırma üzerindeki etkililiği incelenmiştir. Ayrıca cinsiyetin, internet özgeciliği üzerindeki etkisi de incelenmiştir. İnternet özgeciliği müdahale programının, deneysel olarak sınanmış olmasının uygulayıcılara, internet özgeciliğini artırma müdahalelerinde katkı sağlayabilir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırma kapsamında 2 temel amaç bulunmaktadır.

Araştırmanın nitel amacı, ergenlerin internette sergiledikleri özgeci davranışların ve internette özgeci davranmalarını sağlayan unsurların belirlenmesidir.

Araştırmanın nicel amacı, internet özgeciliğini artırmaya yönelik psiko-eğitim müdahale programının, ergenlerin internet özgeciliğini artırma üzerindeki etkililiğinin incelenmesidir.

Araştırma amaçlarından yola çıkarak araştırmanın alt problemleri ve nicel hipotezleri belirlenmiştir. Nicel hipotez ve nitel problem durumları aşağıda yer almaktadır.

Araştırmanın Alt Problemleri

Araştırmanın Nitel Alt Problemleri

Alt Problem 1. Ergenlerin internette sergiledikleri özgeci davranışlar nelerdir?

Alt Problem 2. Ergenlerin internet özgeciliğini etkileyen faktörler nelerdir?

Araştırmanın Deneyisel Hipotezleri

H₁; “Psiko-eğitim programı uygulanan ergenlerin internet özgeciliğine ilişkin son test puanları, kontrol grubunda bulunan ergenlerin son test puanlarına göre anlamlı bir düzeyde artacaktır. Bu yükselme programın bitiminden iki ay sonra yapılan izleme sonuçlarında da devam edecektir.” şeklindedir.

H₂; “Psiko-eğitim programı uygulanan ergenlerin cinsiyet durumlarına göre internet özgeciliğine ilişkin ön test, son test ve izleme testi puanları arasında anlamlı bir farklılık olacaktır.” şeklindedir.

Araştırmanın Önemi ve Gerekçesi

Dijital pazarlama ajansı “We Are Social” ve “Hootsuite” iş birliğiyle hazırlanan Dijital 2023 raporu verilerine göre dünyada yaklaşık 5.16 milyar internet kullanıcısı bulunmakta ve bu kullanıcılar gün içerisinde ortalama 6 buçuk saatlerini internette harcamaktadır. İnternet; anonimlik, kolay erişilebilirlik, mekân ve zaman sınırlamasının olmaması gibi özellikleri sayesinde bireysel ve toplumsal hayatta oldukça önemli bir etkiye sahiptir. Bu durum araştırmacıları interneti konu alan çalışmalar yapmaya teşvik etmektedir (Khang & Jeong, 2016).

İnterneti konu alan çalışmalar çoğunlukla bireylerin sanal ortamda sergilediği olumsuz davranışları içeren siber zorbalık davranışları (Patchin & Hinduja, 2006; Peker vd., 2012), internet bağımlılığı (Sharma & De Sousasa, 2016; Tahiroğlu vd., 2010), akıllı telefon bağımlılığı (Jorgenson vd., 2016) ve oyun bağımlılığı (Witteck vd., 2016) gibi durumları içermektedir (Luo vd., 2021). Ancak sanal ortamda sergilenen bu olumsuz davranışların dışında olumlu davranışlarda yer almaktadır (Wang vd., 2021). Çevrimiçi olumlu sosyal davranışlar (Leng vd., 2020; Lysenstoen vd., 2021) ve evrimii sosyal davranışların alt boyutu olan internet zgeciliği (Zheng vd., 2021; Zhou vd., 2024) bu davranışlara örnek niteliğindedir. Bu açıdan bireylerin sanal ortamda sadece olumsuz davranışlar sergilediklerini vurgulamak yetersiz bir bakış açısı ortaya koyabilir.

Sanal ortamda sergilenen özgeci davranışların incelenmesi internet kullanımının olumlu yönlerine dair bir iğr sağlamaktadır (Peng vd., 2024). Özellikle internet kullanımında önemli bir kullanıcı kitlesi olan ergenlerin internette özgeci davranışlar sergilemeleri için teşvik edilmesi, sanal ortamda bireyler arasında iyi bir ilişki kurma ve sürdürmede olumlu bir rol oynamaktadır (Iwasa, 2023; Wang vd., 2021; Zheng vd., 2021). Bu doğrultuda ergenlerin internette sergiledikleri özgeci davranışların incelenmesi oldukça önemlidir.

Türkiye’de alan yazını incelendiğinde internet özgeciliğini artırmaya yönelik müdahale programlarının yer aldığı araştırmalara rastlanamamıştır. Bu araştırma, bu eksiklikleri ve ihtiyaı göz önünde bulundurarak; ergenlerin internette sergilediği özgeci davranışların artmasında önemli bir etkisi olan deneysel psiko-eğitim müdahale programını geliştirme ve etkililiğini inceleme noktasında önemli özellikler taşımaktadır. Deneysel müdahale sonucunda ergenlerin internet özgeciliğini artırmak; iyi oluşlarına, mutluluklarına, yaşam doyumlarına, insan ilişkilerine ve evre ile uyumlu bir etkileşim halinde olmalarına katkı sunmaktadır. Bu açıdan ergenlerin sanal ortamda özgeci davranışları artırmak amaçlı programlar geliştirilmesi oldukça önemlidir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Gerçekleştirilen bu araştırma 2022-2023 eğitim ğretim yılı bahar yarıyılında toplanan veriler ile sınırlıdır.
2. Deney gruplarına uygulanan müdahale programı 9 oturum ile sınırlıdır.
3. Araştırmanın nitel boyutunda katılımcılarla yapılan görüşmeler yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan sorular ile sınırlıdır.

Varsayımlar

Araştırmaya katılan ergenlerin gönüllü oldukları ve ölçme araçlarına tarafsız ve içtenlikle yanıt verdikleri varsayılmıştır.

Araştırmanın deneysel boyutunda dışarıdan kontrol altına alınamayan değişkenlerin kontrol ve deney gruplarını aynı oranda etkilediği varsayılmıştır.

Terim ve Tanımlar

Özgecilik: Bireyin herhangi bir çıkar gözetmeksizin diğer bireylere yardım etmesi özgecilik olarak tanımlanmaktadır (Ümmet vd., 2013).

İnternet Özgeciliği: Bireylerin, internet ortamında başkalarına ve topluma fayda sağlamak amacıyla, çıkar gözetmeksizin gönüllü olarak sergiledikleri yardım davranışları internet özgeciliği olarak tanımlanmaktadır (Zheng & Zhao, 2015).

İKİNCİ BÖLÜM

Kuramsal Çerçeve ve İlgili Araştırmalar

Olumlu Sosyal Davranış

Günlük hayatta hem bireye hem de topluma katkı sağlayan yardım etme davranışları ile karşılaşmaktadır. Bu yardım davranışları temelde olumlu sosyal davranış olarak nitelendirilmektedir. Olumlu sosyal davranış, paylaşma, işbirliği yapma, bağış yapma, teselli etme (rahatlatma), ilgilenme, koruma ve yardım etme gibi bireyin diğer bireylere karşı sergilediği faydalı davranışlar bütünü olarak tanımlanmaktadır (Batson & Powell, 2003; Flouri & Sarmadi, 2016; Yıldız, 2012). Benzer şekilde Kumru vd. (2004) tarafından olumlu sosyal davranış, başkalarına yarar sağlama amacı taşıyan eylemler olarak ifade edilmektedir.

Karşıdaki bireyin faydasına olan davranışlar alan yazınında; yardım etme davranışı, toplum yanlısı davranış/olumlu sosyal davranış ve özgecilik olarak ifade edilmektedir. Bu durumda olumlu sosyal davranış ile özgecilik arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır (Karadağ & Mutafoğlu, 2009). Bu iki kavramın birbirinin yerine kullanıldığı çalışmalar olmasına rağmen bu kavramlar temelde birbirlerinden farklı nitelikler taşımaktadır (Ulutaş, 2020; Yavuzer, 2017). Olumlu sosyal davranış ve özgecilik davranışının her ikisinde de amaç, topluma faydalı davranışlardır. Ancak olumlu sosyal davranışın kapsamı daha geniştir ve özgecilik davranışını da kapsamaktadır (Dehua vd., 2023).

Olumlu sosyal davranış kendi içinde farklı alt boyutlar bulundurmakta ve özgecilik bu alt boyutlardan biri olarak nitelenmektedir. Carlo ve Randal (2002) tarafından, olumlu sosyal davranışlar ile özgecilik arasındaki kavram karmaşasının giderilmesi için bir sınıflandırma yapılmış ve olumlu sosyal davranışların boyutları tanımlanmıştır. Bu boyutlar,

Özgeci prososyal davranış: Bireyin, herhangi bir çıkar gözetmeksizin gönüllü olarak başkalarına yardım etmesidir.

İtaatkâr prososyal davranış: Bireyin, karşıdaki kişinin isteğini sorgulamaksızın yardım etmesidir.

Duygusal prososyal davranış: Bireyin duygusal uyarılarla karşılaşması sonucunda başkalarına yardım etmesidir.

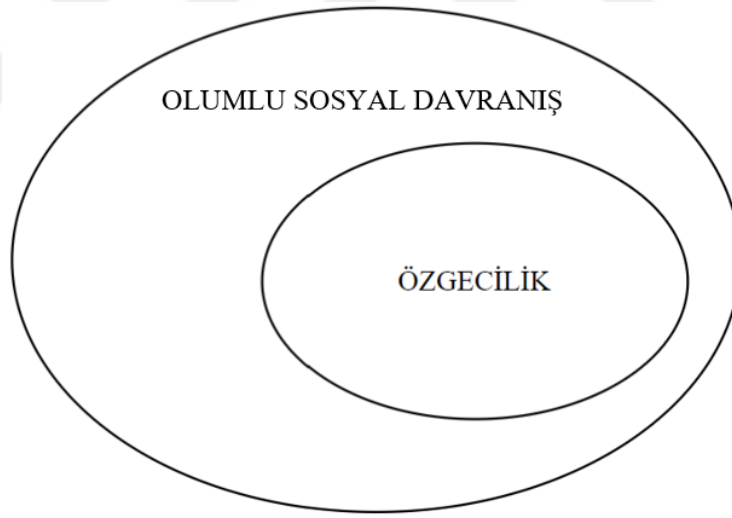
Kamusal prososyal davranış: Bireyin diğer insanlar tarafından takdir edilmek, beğeni toplamak ve saygınlık kazanmak amacıyla başkalarına yardım etmesidir.

Gizli prososyal davranış: Bireyin kendi kimliğini gizleyerek başkalarına yardım etmesidir.

Acil prososyal davranış: Bireyin herhangi bir acil durum veya kriz durumlarıyla karşılaşması sonucu başkalarına yardım etmesidir.

Olumlu sosyal davranış türleri incelendiğinde, olumlu sosyal davranışın herhangi bir çıkar beklentisi olmaksızın yapılan özgeci davranış ile birlikte; ödül, maddiyat, statü, menfaat ve popülerlik gibi çıkar beklentisinin olduğu yardım davranışlarını da içermektedir (Pfafftheicher vd., 2022; Tekeş & Hasta, 2015). Özgecilik ve olumlu sosyal davranışları temelde birbirinden ayırt eden durum, davranışın niyet ve sonuca göre farklılaşmasıdır. Örneğin bir iş adamının yardım etmekteki amacı kendi reklamını yapmaksa bu kişinin yardım davranışı olumlu sosyal davranış olarak nitelendirilebilir. Ancak bu davranış özgeci bir davranış olarak değerlendirilmemektedir (Ümmet vd., 2013; Yöntem, 2015). Nitekim Bierhoff (2010) tarafından, özgecilik ve olumlu sosyal davranışın farkı aşağıdaki Şekil 1’ de gösterilen modelleme ile belirtilmektedir.

Şekil 1. Bierhoff (2010) Yardım Davranışı Modellemesi

Yapılan çalışmalardan yola çıkıldığında olumlu sosyal davranışın doğası gereği çok geniş bir yapıya sahip olduğu söylenebilmektedir. Bu açıdan olumlu sosyal davranış ile özgecilik davranışını keskin sınırla ayırmanın zor olduğunu ancak bu terimlerin, birbirinin yerine kullanılmasının da doğru olmadığını söylenebilir.

Özgecilik

Latince kökene sahip diğer anlamına gelen “alter” ile Yunanca kökene sahip “ism” ekinin birleşimi ile “Altruizm” (özgecilik) kavramı ortaya çıkmıştır. Özgecilik kavramı, Türk Dil Kurumu (2023) sözlüğünde diğerkâm veya diğerkâmlık kavramlarına karşılık gelmektedir.

Kelime anlamı “bireyin herhangi bir kişisel yararını gözetmeksizin diğerlerine yardım etme davranışı” olarak tanımlanmaktadır. Farsça kökenli olan diğerkâmlık, diğer kavramından türetilmiş ve kişinin bir başkasını öncelemesini ifade eden bir anlam taşımaktadır (Düzgüner, 2019).

Birine yardım etmekle ilgili olan fedakârlık, iş birliği ve özgecilik kapsamındaki sorular, tarihin ilk zamanlarından beri insanlığın düşüncesini meşgul etmiştir. Başlangıçta cevaplar daha çok din ve felsefe üzerinden verilmeye çalışılsa da daha sonra bilimsel düşünce bu arayışa katılmış ve daha yapılandırılmış cevaplar verilmiştir (Levine, 2001). Özgecilik kavramını ortaya atan ilk isim, Fransız sosyolojisinin ve filozofisinin öncüsü Augute Comte’dur. Comte’a göre, 1789 yılında Fransız ihtilâlinin yaşanması, toplumda bireysellik anlayışını doğurmuş ve bireyselliğin sonucunda yaşanan bencillik, toplumda başarısızlıklar ortaya çıkarmıştır. Bu yaşanan düzensizlikle başa çıkmak için bireylerin başkalarını düşünen bir bakış açısına sahip olması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır (Kasapoğlu, 2014). Böylece Auguste Comte (1875) özgeciliği, toplumsal düzenin sağlanmasında önemli unsur olarak görmekte ve “bireyin herhangi bir çıkarı olmaksızın, gönüllü bir şekilde karşısındakine yardım etmesi” olarak tanımlanmaktadır.

Comte’un bu tanımlamasından sonra pek çok disiplinden birçok araştırmacı kavrama farklı anlamlar ekleyip çıkararak özgeciliğe kendilerine özgü bakış açıları ile yaklaşmakta ve yeni tanımlamalar yapmaktadır (Çoker, 2022; Günor, 2014). Bu tanımlamalar dikkate alındığında psikoloji alanında özgecilik, bireyin herhangi bir çıkar gözetmeksizin gönüllü olarak sergilediği yardım davranışlarıdır. Ekonomi alanında yapılan çalışmalarda özgecilik, maliyetin ve faydanın belirtilmediği ancak diğer bireylere ekonomik açıdan yarar sağlayan maliyetli eylemler olarak ifade edilmektedir (Fehr & Fischbacher, 2003). Biyoloji alanında özgecilik, organizmanın tehlike altında ya da yardıma ihtiyacı olan kendi türündeki diğer üyelere üreme başarısının azalması veya hayatını yok etme pahasına yaptığı yardım etme davranışları olarak ele alınmaktadır (Ananth, 2004). Din alanında özgecilik; bireyin, başkalarının çıkarını kendi çıkarlarının üzerinde tutması olarak ifade edilmektedir (Öztürk Küçük & Ayyıldız, 2020). Sosyal psikoloji alanında ise özgecilik, başkasının iyiliğini artırmayı amaçlayan güdüsel durumdur (Batson, 1991; Kraut, 2020).

Alan yazınında yer alan diğer tanımlar incelendiğinde ise özgecilik; bireyin diğer bireylere çıkar gözetmeksizin ve gönüllü olarak yardım etmesinin de ötesinde yardım ederken kendisinin de bir bedel ödemesi olarak nitelenmektedir (Silk & House, 2011; West vd., 2007; Zhao, 2012). Freedman vd. (2003), bireyin herhangi bir ödül beklentisi olmaksızın (içsel tatmin

dışında) diğerine yardım etme davranışını özgecilik olarak tanımlamaktadır. Benzer şekilde Bar-Tal (1986), özgecilik kavramını açıklarken 5 temel özellikten bahsetmiştir. Bu özellikler,

1. Birisine yardım edilmesi,
2. Yardım davranışının gönüllü olarak gerçekleştirilmesi,
3. Bilinçli bir şekilde isteyerek yapılması,
4. Faydanın başlı başına amaçlanan bir durum olması ve
5. Herhangi bir dışsal ödül beklentisi ile gerçekleştirilmemesi olarak sıralanmaktadır.

Özgecilik kavramı ile ilgili yapılan tanımlardan yola çıkıldığında özgecilik kavramına din, felsefe, ekonomi, politika, biyoloji, sosyoloji ve sosyal psikoloji gibi birçok disiplinin kavramsal olarak yer verdiği ve özgeciliğin tanımı ile ilgili alan yazınında büyük bir çeşitliliğin olduğu görülmektedir. Bu durum aslında özgecilik alan yazını için bir zenginlik gibi gözüktüğü de bazen bilimsel bir kavramın yaygın kullanılması, kesinlik ve tarafsızlıktan uzak olmasına ve yanlış aktarımların ifade edilmesine yol açabilmektedir. Böylece kavramla ilgili fikir birliğine varılamamakta ve kafa karışıklıkları yaşanabilmektedir (Kerr vd., 2004).

Yapılan çalışmalardan yola çıkıldığında özgecilik kavramının, sosyal alanda çeşitlilik barındıran bir kavram hâline geldiği görülmektedir. Bu açıdan tanımlar arasındaki farklılıkların ve benzerliklerin incelenmesi, kavramsal açıdan karışıklığın giderilmesine yardımcı olabilmektedir.

Özgecilik Kavramına Yönelik Tanımlarda Yer Alan Farklılıklara Bakış

Özgecilik kavramından ne anlaşılabileceği, özgecilik davranışında hangi tarafın fayda sağlayacağı ve yardım davranışı sergileyen kişinin herhangi bir bedel ödeyip ödemeyeceği noktasında bazı anlaşmazlıklar ortaya çıkmaktadır (Yeşilkaya, 2018). Bu durumda kavramın daha net anlaşılabilmesi için özgecilik davranışının arkasındaki niyetlerin/güdülerin (I), özgecilik davranışındaki maliyetlerin/zararların (II) doğru ifade edilmesi önemlidir. Bu kapsamda özgecilik davranışı maliyetler ve niyetler açısından incelenmiştir.

Maliyetler veya Zararlar

Özgeciliğin tanımlarında yer alan farklılıklardan biri zarar görme boyutudur. Özgecilik davranışında yardım eden kişinin aşırı bir fedakârlıkta bulunarak mutlaka zarara uğrayacağı düşüncesi çok tutarlı bir bakış açısı değildir. Birey kendisine herhangi bir zarar olmadan da özgeci eylemler sergileyebilmektedir (Günor, 2014). Ancak burada zarar ile kastedilen durumun doğru anlaşılması gerekmektedir. Çünkü yapılan herhangi bir fedakârlık eylemi küçük de olsa zaman ve enerji gibi bir harcama gerektirir. Bu durumda özgecilik eylemlerinin hem küçük fedâkarlıklar hem de büyük fedâkarlıkları kapsayan bir davranış biçimi olduğu

söylenbilir (Wilson, 2015). Patil vd. (2018), özgecilik davranışının kalabalık bir otobüste yaşlı bir kişiye yer vermek kadar basit olabileceği gibi, birini kurtarmak için yanan bir binaya girmek kadar olağanüstü olabileceğini de vurgulamaktadır. Bu durumda “yapılan yardım davranışının özgecilik olarak kabul edilebilmesi için mutlaka büyük fedâkarlıklar yapılması gerekir” düşüncesine sahip çalışmaların aksine özgecilik davranışında temel amacın zarardan öte çıkar gözetmemek olması gerektiği vurgulanmalıdır (Arslantürk, 2020). Nitekim Le Morvan (2009) tarafından yapılan çalışmada da bireyin zarar görmesi ifadesi özgecilik için önemli bir unsur olarak kabul edilmiş ancak zararın zorunlu tutulması noktasında dayatma yapılmamıştır. Özgecilik davranışında asıl önemli olanın, bireyin yaptığı özverili davranış olduğu ifade edilmiştir. Benzer şekilde Çoker (2022) tarafından yapılan çalışmada da özgeci davranışın sonuçları açısından yardım eden kişinin zarar görmesine yönelik ifade zorunluluk olarak kabul edilmemektedir. Özgecilik davranışından bireyin herhangi bir beklentisinin veya çıkarının olmaması ile “fayda elde etmemeyi seçmesi” asıl önemli nokta olarak değerlendirilmektedir.

Niyetler ve Güdüler

Özgeci davranışların altında yatan motivasyon oldukça önemlidir. Bireyi yardım etmek için harekete geçirici gücün karşılık beklentisinden uzak olarak gerçekleşmesi, gerçek özgeciliğin varlığını ortaya koymaktadır (Feigin vd., 2014). Ancak gerçek özgeciliğin olmadığını ve özgeci davranışların arkasında bencilce güdülerin olduğunu savunan biyoloji temelli görüşler de bulunmaktadır (Barber, 2005). Bu görüşlere göre birey fedakârlığı; suçluluk yaşamamak, utanç duymamak, genetik uygunluğunu artırmak ya da sosyal konumunu iyileştirmek için sergilemekte ve böylece çıkar elde etmektedir (Eğilmez & Naylor-Tincknell, 2017). Ancak bu bakış açısı, kendi hayatını riske atarak bir başkasına yardım eden, tanımadığı insanlara organ bağışında bulunan ve gönüllü askere giden bireylerin davranışlarını açıklama noktasında yetersiz kalmaktadır. Çünkü bu bireyler, bazı durumlarda bedel ödeyeceklerini bilmelerine rağmen yardım etme davranışından geri durmazlar (Elster, 2010).

Bencilliğe atfedilen suçluluk yaşamama, utanç duymama ya da ahiret hayatını kazanma ödülleri herkes için geçerlidir. Ancak bu nedenlerle herkes diğerlerine yardım etme davranışını seçmemektedir (Arslantürk, 2020). Bu açıdan bireyin herhangi bir çıkar gözetmeksizin sergilediği özgeci davranış sonucunda ortaya bir fayda çıkıyorsa bu duruma kasıtsız sonuç olarak bakılması gerekmektedir (Abraham & Babu, 2021; Irani, 2018). Bireyin yardım davranışından sonra kendini iyi hissetmesini, gurur duymasını veya mutlu olmasını; altta yatan temel amaç olarak değil, amaca ulaşmanın bir sonucu olarak değerlendirmek daha doğru olmaktadır (Johnson, 2023). Örneğin, akşam boş bir yolda arabası ile seyahat eden bir adamın yol kenarında vurulmuş birini görmesi sonucu arabasını durdurması, ambulansı çağırması ve

yaralıya yardım etmesi iki açıdan da ele alınabilir. Bu durumda eğer adam, “yardım etmezsem vicdan azabı duyarım” ya da “bir şey yapmadığım öğrenilirse suçluluk ve utanç duyarım” gibi bir niyet ile yardım ederse bu egoizm yani bencilliktir. Ancak adamın amacı yaralıya bir an önce yardım edip onun acısını hafifletmekse bu özgecildir. Yaralının kurtulması sonucu adam mutluluk hissedebilir, ancak bu özgeci davranmadığı anlamına gelmemektedir. Çünkü asıl amaç, yaralıya yardım etmektir.

Ayrıca özgeci bireyin yardım davranışından sonra kendisini iyi hissetmesi aslında yardım davranışına verdiği önemi yansıtmaktadır. Bu açıdan yapılan davranışı bencillik olarak nitelendirmenin doğru olmadığını söylemek mümkündür (Johnson, 2023). Özgeci davranışlar sonucu kişinin içsel doyum elde etmesinin sakıncalı olduğunu söylemek özgeci davranış sergilemek isteyen bireylerin karşısına aşılması güç bir duvar örmekte ve özgeciliğin yaygınlığını açıklayamamaktadır (Yorgancı, 2022). Nitekim Lozada vd. (2011) tarafından yapılan çalışmada da bireyin özgecilik davranışı sergiledikten sonra içsel tatmin yaşamasının kabul edilmesi, toplumda görülen özgeci davranışların yaygınlığını açıklamaktadır.

Siyah, Beyaz ve Gri Metaforu ile Özgecilik

Yeşilkaya (2018) tarafından yapılan çalışmada özgecilik kavramına metaforik bir bakış açısıyla yaklaşmıştır. Siyah, beyaz ve gri mecazları kullanılarak özgecilik kavramı açıklanmıştır. Siyah özgecilik olarak adlandırılan boyutta, bireylerin yardım etme davranışlarının çıkar karşılığında yapıldığı vurgulanmaktadır. Örneğin; birey diğer insanların gözünde saygınlık kazanmak için yoksul bir kişiye yardım etmektedir. Alan yazını incelendiğinde özgeciliği, siyah özgecilik olarak tarif eden çalışmaların olduğu görülmektedir (Da Silva & Bonini, 2023; De Waal, 2018; Deb & Simith, 2021). Beyaz özgecilik olarak adlandırılan diğer boyutta bireylerin yaptıkları yardım davranışının, karşısında herhangi bir ödül veya çıkar gözetmediği ve hatta zarar görme pahasına yardım ettiği vurgulanmaktadır. Örneğin suya düşen yabancı birini kurtarmak için suya atlayan birey, herhangi bir hesap yapmadan ya da çıkar gözetmeden yardım etme davranışını gerçekleştirmektedir. Alan yazını incelendiğinde özgeciliği, beyaz özgecilik olarak tarif eden çalışmaların olduğu da görülmektedir (Halba, 2014; Oliveira vd., 2015; Silk & House, 2011). Gri özgecilik olarak adlandırılan melez boyutta ise birey yaptığı yardım davranışının karşısında yardım ettiği kişiden herhangi bir çıkar gözetmemekte ancak içsel huzur elde etme ya da ilahi güç tarafından ödüllendirilme beklentileri içerisinde olabilmektedir. Örneğin; birey gecikmek üzere olduğu iş görüşmesine giderken yolda gördüğü yaralı bir kişiye insanlık adına yardım etme davranışı sergilemektedir. Alan yazını incelendiğinde özgeciliği, gri özgecilik olarak tarif eden çalışmaların olduğu da görülmektedir (Hu vd., 2016).

Özgecilik ile ilgili çalışmalar incelendiğinde siyah, beyaz ve gri bakış açısına yönelik çalışmaların olduğu da görülmektedir. Ancak siyah görüşü savunan çalışmalarda karşılıklığın olmasının, özgeciliğin doğasına ve mantığına aykırı olduğu söylenebilmektedir. Beyaz görüşü savunan çalışmalarda ise bireyi özgeci davranmak için neyin harekete geçirdiği ve içsel ödül beklentisini tümüyle yok saymasının özgeciliğin doğasını tam yansıtamadığı söylenebilmektedir. Saf bir özgeciliği vurgulayan beyaz görüşün, özgeciliği tüm maddi ve manevi beklentilerden arınmış olarak tanımlaması toplumda özgeci eylemlere rastlama olasılığını düşürmektedir (Arslantürk, 2020). Bu açıdan gri görüşü savunan çalışmaların özgecilik anlayışını daha iyi yansıttığı söylenebilmektedir (Yeşilkaya, 2018).

Özgecilik ile ilgili yapılan tanımlardan ve tanımlar arası farklı bakış açılarından yola çıkarak yapılan bu çalışma kapsamında, özgecilik, bireyin çıkar gözetmeksizin (içsel huzur elde etmesi hariç) gönüllü olarak yaptığı yardım davranışları olarak ele alınmaktadır.

Özgeciliğe Kuramsal Bakış

Bireylerin sergiledikleri özgeci davranışların nasıl ortaya çıktığı ve gelişimi ile ilgili farklı açıklamalarda bulunan çeşitli kuramsal yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu kapsamda özgeciliği ele alan kuramsal yaklaşımlar incelenmiştir.

Evrimsel Açıdan Özgecilik

İnsanlarda gözlenen özgeci davranışların yanı sıra hayvanlarda da özgeci davranışlar gözlenmekte ve bu durum bilim insanlarının dikkatini çekmektedir (Warneken & Tomasello, 2009). Sincapların saldırı tehdidine karşı ayaklarını kullanarak türün geri kalanını uyarmaya çalışmaları, yunusların arkadaşları yaralandığında onları ölümden korumak için su yüzeyine kadar taşımaları, arıların kolonideki diğer arılar için çalışmaları hayvanlar arasında görülen özgeci davranışlara örnek olabilmektedir. Bu örnekler, özgecilik ile kalıtım arasındaki bağa işaret etmektedir (Barber, 2005). Wilson (2005), özgeciliğin kalıtım yolu ile aktarıldığını belirtmiş ve insan doğasının iyi olduğuna vurgu yapmıştır.

Özgecilik davranışına biyolojik perspektiften bakıldığında, kökeninin evrimsel tarihe dayandığı söylenebilmektedir. Bu noktada özgecilik davranışının sergilenmesi, doğal seçim açısından oldukça önemlidir (Glassman & Hadad, 2018). Özgecilik davranışını evrimsel açıdan ele alan kuramcılar akraba seçilimi ve karşılıklı özgecilik gibi kuramlarla bireylerin özgeci davranışlarının evrimsel olarak aktarımını açıklamaktadırlar (Eğilmez & Naylor-Tincknell, 2017; Şenyurt, 2021).

Akraba Özgeciliği. Biyolojik açıdan özgecilik davranışı incelendiğinde ilk bakışta doğal seçilimin tutarsız olduğu görünmektedir. Bireyin bir başkası için kendi hayatını ve

üremesini neden feda edeceği, doğal seçim noktasında karışıklık oluşturmaktadır. Çünkü doğal seçim açısından en güçlü olanın hayatta kalması temel nokta olarak kabul edilmektedir (Rachlin & Jones, 2008; West vd., 2006). Ancak Hamilton'un akraba seçimi teorisi (1963) bu duruma farklı bir bakış açısı ile yaklaşmaktadır. Güçlü genin varlığını devam ettirmesi, hem bireyin kendisi sayesinde hem de bireyin zarar görme pahasına aynı kan bağına sahip diğer akrabasının hayata tutunması ile olabilmektedir. Böylece bireyin akrabasına yönelik yardımı aslında kendisine de yardım etmesidir. Bu durum ise akraba özgeciliği olarak nitelendirilmektedir (Deb & Smith, 2021).

Bireylerin kendisi ile aynı aileden gelen genetik ve kan bağına olduğu diğer bireylere, zarar görme pahasına yardım etmesi akraba özgeciliği olarak tanımlanmaktadır (Kurzban, Burton-Chellew & West, 2015; Johnson, 2023). Örneğin bir anne, suya düşen çocuğunu kurtarmak için yüzme bilmediği hâlde suya atlayabilir, çünkü çocuğu annenin genlerinin yarısını taşımaktadır. Bu noktada birey kendine herhangi bir fayda getirmeyen yardım davranışını üreme başarısını artırma ve kendi genlerini aktarabilme amacıyla sergileyebilmektedir (Üzümçeker vd., 2019).

İnsan toplumlarında sergilenen fedakârlık davranışının bir kısmı, akraba özgeciliği ile açıklanabilir ancak tüm özgeci davranışları açıklamak için akraba özgeciliği yetersiz kalmaktadır (De Moraes & Dos Santos Millani, 2014). Özellikle akraba özgeciliği, akraba olmayan bireyler arasında gerçekleşen yardım davranışlarına açıklık getirememektedir. Örneğin; “Bir kadın, başka bir kadının çocuğunu kurtarmak için neden yanan binaya girip çocuğu kurtarmaya çalışır?” sorusu akraba özgeciliği ile açıklanamamaktadır (Glassman & Hadad, 2018). Bu durumda ise evrimsel psikologlar karşılıklı özgecilik kavramını ileri sürmüşlerdir.

Karşılıklı Özgecilik. Alan yazını incelendiğinde özgeciliğin türlerinden biri olarak karşılıklı özgecilik kavramı ile karşılaşılmaktadır. İlk olarak Trivers (1971) tarafından ortaya atılan karşılıklı özgecilik kavramı, kan bağına bulunmadığı bireyler arasında ortaya çıkan karşılıklı olarak gerçekleşen özgecilik davranışı olarak tanımlanmaktadır. Tanım içerisinde iki husus dikkat çekmektedir: İlki, birbirini tanımayan insanlar arasında gerçekleşmesi; ikincisi ise özgecilik davranışının karşılıklı olarak gerçekleşmesidir. İkinci husus açısından tanım incelendiğinde, bireyin kendisine yardım eden kişiye daha sonra kendisinin yardım etmesi çıkar beklentisi olarak ifade edilmektedir (Brosnan & De Waal, 2002). Yani her iki taraf da yardım davranışından yarar sağlamaktadır (Üzümçeker vd., 2019). Bu durum, Dawkins (2020) tarafından “sen benim sırtımı kaşı ben de senin sırtını kaşıyayım.” ifadesi ile özetlenmektedir.

De Waal (2018), karşılıklı özgeciliği yardım eden kişi açısından kısa sürede maliyetli olsa da uzun sürede kişiye kâr getiren bir davranış biçimi olarak tanımlamaktadır. Karşılıklı özgeciliği açıklamak için karşılıklılık normu kullanılmaktadır. Karşılıklılık normu ile birisine yardım edildiğinde gelecekte o kişinin bize yardım etme olasılığının arttığı vurgulanmaktadır. Bu kapsamda “ben sana şimdi yardım edeceğim ama sen de yardıma ihtiyacım olduğunda benim iyiliğimin karşılığını vereceksin” bakış açısı karşılıklılık normunu ve karşılıklı özgeciliği ortaya çıkarmaktadır (Aronson vd., 2012).

Karşılıklı özgecilik kavramı uzun yıllardan beri alan yazında kullanılıyor olmasına rağmen, özgeciliğin bir türü olduğunu ifade etmek doğru bir yaklaşım olarak değerlendirilmemektedir. Karşılıklı özgecilikte, özgeciliğin doğasına aykırı davranışlar ve niyetler bulunduğu belirtilmektedir (West vd., 2007). Benzer şekilde Çoker (2022) tarafından yapılan çalışmada karşılıklı özgeciliğin, özgecilik kavramının tanımlamasında kullanılan “çıkar beklentisi olmaksızın yapılan davranışlar” ifadesi ile de ters düştüğü belirtilmektedir. Ayrıca pek çok kişi hiçbir zaman yüz yüze tanışmayacakları birçok kişiye özgeci davranışlar sergileyebilir. Bu durumda karşılık şansı olmayan bireyler arasında gerçekleşen özgecilik davranışı tam olarak açıklanamamaktadır (Vlerick, 2020). Bu açıdan bakıldığında toplum içinde karşılıklı olarak gerçekleşen yardım davranışlarını özgecilik başlığından ayırarak, karşılıklı iş birliği olarak ifade etmenin daha uygun olacağını söylemek mümkündür (West vd., 2007). Alan yazını incelendiğinde karşılıklı özgeciliğe dair çalışmaların var olduğu ve bu kavramın özgecilik sınıfında değerlendirilebileceği de belirtilmektedir. Bazı araştırmacılar ise karşılıklı özgeciliği doğası gereği özgecilik olarak nitelendirmemektedir. Bu başlık, hem bu ikilemli durumu incelemek hem de her iki bakış açısından duruma bakabilmek adına önemlidir.

Evrimsel açıdan akraba ve karşılıklı özgecilik olarak incelenen özgecilik davranışının, motivasyon veya niyetlerden ziyade sadece sonuçlara odaklanması, bazı insanların neden daha özgeci olduğu sorusuna yanıt bulunamamasına ve özgecil eğilimlerin yeterince anlaşılamamasına yol açmaktadır. Bu açıdan özgecilik davranışının daha kapsamlı incelenebilmesi için psikoloji kuramlarından da faydalanılması gerekmektedir.

Psikoloji Kuramları Açısından Özgecilik

İnsan dışında bütün varlıklar tek bir toplumsal grubun üyesidir. Örneğin bir karınca sadece bir grup karınca kolonisinin üyesi, bir tavuk sadece kendi kümesindeki tavuk grubunun üyesi iken insan aynı anda birden fazla grubun üyesi olabilmektedir. İnsan çoklu-sosyal niteliği taşıyarak aynı anda bir ulusun, bir siyasi grubun, bir sendikanın veya bir şirketin üyesi olabilmektedir (Gordon, 2015). Bu noktada bireylerin özgeciliğini değerlendirirken sadece

evrimsel açıdan değil aynı zamanda psikolojik ve toplumsal açıdan da değerlendirmek gereklidir (Lewens, 2019).

Psikodinamik Yaklaşım. Psikoanalitik alan yazınında nispeten daha az ilgi gören özgecilik kavramı; Sigmound Freud tarafından genel nevroz teorisinde “Libido Teorisi ve Narsisizm” dersinde kullanılmıştır (Seelig & Rosof, 2001). Freud (2016), özgeciliği, bireyin diğer insanların yararı için kendi ilgi ve dürtülerinden vazgeçerek sergilediği davranışlar olarak tanımlamaktadır. Bireylerin doğuştan bencil olarak dünyaya geldiğini savunan Freud (1856-1939), tüm eylemlerin eninde sonunda bireyin kendi benliğinin ihtiyaçlarını karşılamak için gerçekleştiğini ileri sürmektedir (Feigin vd, 2014). Bu durumu ise ego savunma mekanizmaları ile açıklamaktadır. Özgecilik de bireyin kaygılarını azaltan yapıcı savunma mekanizmalarından biri olarak nitelendirilmektedir (Ümmet vd., 2013).

Freud’un özgecilikle ilgili görüşlerini daha sonra Anna Freud (1936) detaylandırmıştır. Anna Freud (1936) süperegonun yasakları yüzünden kendi içgüdüsel arzularını yaşayamayan bireyin, başkalarının arzularını yerine getirerek dolaylı tatmin elde edebileceği psikodinamik bir kümelenmeyi tanımlamak için “özgeci teslimiyet” terimini öne sürmüştür (Sun, 2018). Bu bakış açısı ile bireyin doğrudan kendi arzularını gerçekleştiremediği durumda başkalarının arzularını gerçekleştirmesi ve haz alması özgeci teslimiyeti ortaya çıkarmakta ve bu durum özgeciliğe yol açmaktadır (Nielsen, 2010). Bekâr ve çocuğu olmayan bir hastasının, etrafındaki tüm arkadaşlarına çöpçatanlık yaptığını ve onların çocuklarına kendini adadığını dile getiren Anna Freud, kadın hastasında özgeci teslimiyetin olduğunu ve özgeci görünen davranışların da aslında bencillikten kaynaklandığını belirtmiştir (Richmond, 2004). Anna Freud’un özgecilik kavramsallaştırması ne kadar faydalı olsa da psikoanalitik alan yazınında özgecilik ile mazoşizmin talihsiz bir şekilde birleştirilmesine önemli ölçüde katkıda bulunmuştur (Seelig, 2017).

Freud’un psikoanalitik kuramı; toplumda görülen özgeci davranışların nasıl teşvik edileceği konusunda yeterli bilgi sunmamaktadır. Bu açıdan psikodinamik yaklaşımla özgeci davranışları anlamaya çalışmak ve özgeciliği teşvik etmek sınırlılıklar barındırmaktadır. Ayrıca psikoanalitik kuramın, bireyin sergilediği özgeci davranışları test etme ve açıklama hususunda belirsizlikler taşıdığını söylenebilir.

Sosyal Öğrenme Kuramı ve Özgecilik. Özgecilik davranışının incelendiği kuramlardan biri de Sosyal Öğrenme Kuramı’dır. Sosyal öğrenme kuramı, bireyin nasıl öğrendiğini; bireysel, çevresel ve davranışsal faktörlerin karşılıklı etkileşimi ile açıklamaya çalışmaktadır (Bayrakçı, 2007). Böylece bireyin pasif bir sürece dâhil olmak yerine aktif bir

öğrenme sürecine girdiği belirtilmektedir. Ayrıca ahlaki ilkelerin, öğrenmenin modellenmesi ve sürdürülmesi yoluyla edindiği söylenebilmektedir (Arı & Akın, 2022).

Sosyal öğrenme kuramına göre çocukların özgeci davranışlarını anlayabilmek için öğrenme ilkelerinin bilinmesi oldukça önemlidir. Bu doğrultuda Sosyal öğrenme kuramının temel anahtar kavramları olan “model alarak öğrenme”, “taklit” ve “pekiştirme” özgecilik davranışının kazanımında önemli bir rol oynamaktadır. Birey ahlaki ilkeleri bu temeller üzerinden kazanmaktadır (Mercin, 2005). Özgecilik içeren davranışlar aile büyükleri tarafından çocuğa öğretilir ve çocuğun yaptığı özgeci davranışlar, anne baba tarafından pekiştirilir (Liu vd., 2024). Çocuğun yaşı ilerledikçe de özgeci davranışları değişmekte ve gelişmektedir (Mathew vd., 2016).

Kurama göre çocukların gelişim süreci içerisinde yakın çevre ve gündelik hayatlarındaki bireyler tarafından sergilenen özgeci davranışları gözlemlene fırsatı yakalamaları, özgeci davranışların kazanımında büyük rol oynamaktadır (Arslantürk, 2020; Keleş & Özkan, 2018). Bu durumda çocuğun anne babasının diğer insanlara karşı özgeci davranışlarının olmasının çocuğun bu davranışları gözlemlemesine ve kendisinin de bu davranışı sergilemesine yol açmaktadır. Ailenin diğer bireylere ilişkin yardım davranışının olmaması ise çocukta özgeci davranış eksikliğine yol açabilmektedir (Cui vd., 2023).

Sonuç olarak sosyal öğrenme kuramı bireylerin özgecilik davranışlarının öğrenme yoluyla kazanıldığını vurgulamaktadır. Bu durum, özgeciliğin doğuştan geldiğini savunan görüşlerle farklı bakış açıları ortaya koymaktadır. Ancak bireyin sahip olduğu genetik faktörleri ve üst düzey akıl yürütme becerilerini göz ardı etmesi gerekçesi ile özgeciliği tam anlamıyla açıklayamadığını savunan görüşler bulunmakta ve bu yönden eleştiri aldığını söylemek mümkündür.

Pozitif Psikoloji Kuramı ve Özgecilik. Özgecilik davranışının incelendiği bir diğer kuram ise Pozitif Psikoloji Kuramı’dır. Martin Seligman, 1998 yılı Amerikan Psikoloji Derneği’nin (APA) Başkanlık konuşması sırasında, “psikoloji adına yapılan çalışmalarda, odak noktalarının sorunların ötesine geçmesinin gerektiğini ve insan varoluşunun olumlu yönlerine yönelmelerinin önemini” vurgulamış ve psikoloji alanında çalışmalar yapan araştırmacıları bu yönde teşvik etmiştir (Donaldson vd., 2015). Böylece 2000’li yıllarda pozitif psikolojinin gelişimi ile birlikte bireyin olumsuzluk uyandıran kaygı ve depresyon gibi olumsuz duygularına odaklanmak yerine, bireyin hayatını yaşamaya değer kılan yapıcı ve olumlu duygularına odaklanmak gerekliliği ön plana çıkmaktadır (Seligman & Csikszentmihalyi, 2000).

Pozitif psikoloji, olumlu öznel deneyim, olumlu bireysel özellik ve olumlu ilişkiler olmak üzere üç temel alandan oluşmaktadır. Bu üç alan; öznel, bireysel ve grup olarak da

nitelenmektedir (Seligman & Csikszentmihalyi, 2000). Pozitif psikoloji çalışmalarında; olumlu öznel deneyimleri kapsayan öznel düzeyde umut, iyimserlik, akış ve mutluluk gibi kavramlar, olumlu bireysel özellikleri içeren bireysel düzeyde azim, cesaret ve farkındalık gibi kavramlar ve son olarak olumlu ilişkiler grup düzeyinde ise sorumluluk, özgecilik ve nezaket gibi kavramlar kullanılmaktadır (Irani, 2018). Bu açıdan bakıldığında, pozitif psikolojinin bireyi tüm yönleri ile ele aldığı aynı zamanda içinde bulunduğu grupla yani toplumla olan ilişkisine de odaklandığı söylenebilmektedir (Seligman & Csikszentmihalyi, 2000).

Pozitif psikolojinin tanımında yer alan bu 3 temel gruplandırmadan yola çıkarak pozitif bir yaşantıya ve pozitif bir ilişkiye işaret eden özgecilik kavramı da pozitif psikolojinin araştırma konularından biri hâline gelmiştir (Kaynak, 2018). Özgeci davranışlar; bireylerin öznel deneyimlerinde, kişisel özelliklerinde, yaşam doyumlarında olumlu etki sağlayarak sorunların azaltılmasını amaçlayan pozitif psikoloji ile oldukça ilişkilidir (Yöntem, 2015). Özgeci davranışların bireylerin olumlu duygu durumunu artırdığı ve olumsuz duygu durumuna karşı tampon görevi oynadığı söylenebilmektedir (Post, 2005). Bu doğrultuda bireyin daha iyiye doğru bir fark yaratma ve dünyayı daha anlamlı bir yer hâline getirme ihtiyacı sonucu sergilediği özgeci davranışlar, pozitif psikoloji açısından oldukça önemlidir (Rashid & Seligman, 2018).

Özgeciliğe ilişkin yukarıda yer alan farklı kuramsal bakış açıları incelendiğinde her bir kuramın özgeciliğe ilişkin kendine özgü tanımlamalara ve açıklamalara sahip olduğu görülmektedir.

İnternet Özgeciliği

İnternetin kullanımı insanların yaşadığı dünyayı değiştirmekle kalmayıp aynı zamanda davranışlarını da değiştirmeye başlamaktadır (Yumei, 2020). Sanal ortamda gerçekleştirilen olumlu sosyal davranışlar başkalarına yardım etmeyi amaçlayan eylemler olarak nitelendirilmektedir. Bu davranışlar arasında bilgi veya kaynakların diğer kullanıcılarla paylaşılması, kullanıcılara destekleyici veya rahatlatıcı yorumlar yapılması veya güzel sözler söylenmesi, kullanıcıların paylaşımlarının beğenilmesi gibi diğer insanlarla ilişkileri destekleyen genel faydalı durumlar yer almaktadır (Erreygers vd., 2019; Pastor vd., 2024). Sanal ortamda diğer bireylere yönelik yapılan bu olumlu sosyal davranışların bir alt boyutu ise internet özgeciliğidir.

İnternet özgeciliği, internetin olumlu yanlarından biri olarak değerlendirilmektedir (Wang vd., 2017). İnternet özgeciliği alanında ilk çalışma yapanlardan biri olan Wallace (2001), sanal ortamda bireylerin karşılarındaki kişiye belli seviyede destek olmasını dijital özgecilik

(internet özgeciliği) olarak ifade etmiştir. Wang ve Cao (2022) tarafından yapılan çalışmada, bireyin sanal ortamda web sitelerinde öğrenme kaynaklarını paylaşmak, bağış kampanyalarına katılmak, sosyal ağ sitelerinde başkalarının sorularını yanıtlamak gibi herhangi bir ödül beklentisi veya dışsal baskı olmaksızın başkalarına gönüllü olarak yaptığı yardım davranışları **‘internet özgeciliği’** olarak tanımlanmaktadır.

Zheng ve Zhao (2015a) tarafından yapılan çalışmada bireylerin internette sergiledikleri özgeci davranışlar; başkalarının karşılaştığı sorunlara ilişkin sanal ortamda çözüm önerilerinin sunulması, sosyal medya üzerinden faydalanan hesaplara ilişkin paylaşımlarda bulunulması, çevrimiçi forumlarda sorulan soruların cevaplandırılması, zararlı bir uygulama ile karşılaşıldığında diğer kullanıcıların uyarılması, bağış kampanyaları ile diğer kullanıcıların desteklenmesi gibi örneklerle ifade edilmektedir. Benzer şekilde Sunil ve Chukkali (2023) tarafından yapılan çalışmada internet özgeciliğinin farklı şekillerde gerçekleştiği belirtilmektedir. İnternette özgeci davranışlara, sanal ortamda bilginin aktarılması, sanal ortamda başkalarının yardım içeriklerinin paylaşılması, sanal ortamda bağışta bulunulması ve sanal ortamda dilekçelerin imzalanması gibi durumlar örnek olarak verilebilmektedir.

Koç (2020) tarafından yapılan çalışmada sanal ortamda kullanıcıların insanlara ve hayvanlara yardım davranışlarına yönelik paylaşımları, gezegen ve çevreyi koruma noktasındaki eylemleri ve barışçıl bir hayat sürmek için yaptıkları faaliyetleri dijital özgecilik kapsamında değerlendirilmektedir. Bu durumda sanal ortamda gerçekleştirilen özgeci davranışlar, sanal ortamdaki kahramanlık davranışları olarak da kabul edilmektedir. Nitekim Klisanin (2012), sanal ortamda diğer insanlara faydalı davranışlar sergileyen özgeci bireyleri nitelendirirken siber kahraman kavramını kullanmaktadır.

Zheng (2010) tarafından yapılan çalışmada internet özgeciliği kapsamında gerçekleşen davranışlar, 4 temel boyut ile açıklanmaktadır. Bu boyutlar: İnternette destek, internette rehberlik, internette paylaşım ve internette hatırlatma olarak ifade edilmektedir.

- 1. İnternette destek,** sanal ortamda diğer kullanıcıları destekleyen eylemlerin yapılması olarak kabul edilmektedir. Bireyin, diğer kullanıcıların internet ortamında karşılaştığı sorunları çözmelerine yardımcı olması, internette destek olarak nitelenmektedir (Zheng, 2010).
- 2. İnternette rehberlik,** sanal ortamda diğer kullanıcıların karşılaştığı sorunlara yönelik bilgilendirmeler yapılması olarak kabul edilmektedir. Bireyin, diğer kullanıcılara sanal ortamda virüsleri nasıl kontrol edeceklerini ve yok edeceklerini

öğrenmeleri noktasında yardımcı olması, internette rehberlik olarak nitelenmektedir (Zheng, 2010).

3. **İnternette paylaşım**, sanal ortamda diğer kullanıcıların bilgilenmesini sağlayan paylaşımların yapılması olarak kabul edilmektedir. Bireyin sahip olduğu kaynakları, notları diğer kullanıcılarla paylaşması veya beğendiği kitap, film veya mekânları tavsiye etmesi, internette paylaşım olarak nitelenmektedir (Zheng, 2010).
4. **İnternette hatırlatma**, sanal ortamda diğer kullanıcıları yasa dışı davranışlar karşısında uyarma davranışlarının yapılması olarak kabul edilmektedir. Bireyin diğer kullanıcıları internet dolandırıcılığı gibi konularda uyarması, internette hatırlatma olarak nitelenmektedir (Zheng, 2010).

Klisanin (2011) tarafından yapılan çalışmada sanal ortamda gerçekleştirilen özgeci davranışlar temelde; günlük dijital özgecilik, yaratıcı dijital özgecilik ve birlikte yaratıcı özgecilik olmak üzere 3 başlık altında incelenmektedir. Klisanin (2011), “günlük dijital özgeciliği”, günlük hayatta sanal ortam aracılığıyla herkesin kolaylıkla ve sıklıkla yapabileceği yardım davranışları olarak tanımlamaktadır. Bu özgecilik türüne; bireylerin sanal ortam aracılığı ile hayır kurumlarına bağış yapmaları, kampanyalar başlatmaları, kampanyalara katılmaları, dilekçe vermeleri ve başkalarını bilgilendirmek amacıyla hazırlanmış web sitelerine içerik yüklemeleri örnek olarak verilebilmektedir. Bu doğrultuda Türkiye’de “Change.org”, “Türkiye SMA Vakfı” ve “AFAD/Yardım Kampanyaları” gibi platformlar aracılığı ile bireylerin sanal ortamda günlük dijital özgecilik yapabilmektedir.

Klisanin (2011), günlük dijital özgeciliğin yapılmasına olanak sağlayan dijital platformların üretilmesi ile sergilenen yardım davranışlarını “yaratıcı dijital özgecilik” olarak tanımlamaktadır. Günlük dijital özgeciliğin ötesinde üst biliş düşünce yapısına sahip olan bireyler, yaratıcı dijital özgecilik ile daha uzun ve zorlu bir özgecilik davranışını sergilemektedirler. Özdemir ve Işık (2021) tarafından yapılan çalışmada sağlık, çevre ve temel haklar gibi çeşitli konularda dilekçe oluşturma ve imzalama fırsatı sunan “change.org”, ücretsiz ve dili Türkçe olan yazılım programı “Kodluyoruz”, eğitim içeriklerinin bedava sunulduğu “Gutenberg Project” gibi birçok proje yapıldığı belirtilmektedir. Yapılan bu projeler ise toplum yararına sunulmakta ve tüm bunlar yaratıcı dijital özgecilik eylemlerine karşılık gelmektedir.

Klisanin (2011), insanlığa veya bir bütün olarak doğaya ve gezegene yarar sağlayan yardım davranışlarını ise “birlikte yaratıcı yardım davranışları” olarak tanımlanmaktadır. Bu kapsamda küresel çapta koordinasyonlar ve iş birliği bulunmaktadır. Bu durumda birlikte yaratıcı dijital özgecilik ve yaratıcı dijital özgeciliğin varlığı günlük dijital özgeciliğin varlığını kolaylaştırmaktadır.

Sanal ortamda bireyler, birbirlerine yardım etmenin çok sayıda ve çeşitli yollarını bulmaktadırlar (Amichai Hamburger, 2008). Bireylerin sanal ortamda sergiledikleri özgeci davranışlar; sanal oyun oynama davranışlarından (Wang & Wang, 2008) alışveriş yapma davranışlarına (Rusdiana vd., 2023), sosyal medyada bilgi paylaşmadan (Mansoori vd., 2023) internet bankacılığı aracılığı ile bağış yapma davranışlarına (Amin vd., 2023) kadar birçok farklı durumda gerçekleşebilmektedir. Bireylerin iş yerlerinde karşılaştıkları sorunlara yönelik çözüm arayışlarını da sanal ortamdaki topluluklar aracılığı ile gerçekleştirdikleri görülmektedir. Böylece birey, sanal ortamda tanımadığı diğer bireylere mesleği ile ilgili soru sormakta ve karşıdaki kişiden sorusuna yönelik çözüm önerileri de almaktadır (Chiu vd., 2006).

Rusdiana vd. (2023) tarafından yapılan çalışmada bireylerin sanal ortamda satın aldığı ürünlere ilişkin diğer kullanıcıları bilgilendirmeleri internet özgeciliği kapsamında değerlendirilmektedir. Bu durum, satın alma işlemi gerçekleştiren tüketicilerin, diğer tüketicilere kasıtlı olarak gerçekleştirdiği yardım eylemidir. İnternet özgeciliğine sahip olan tüketicinin temel amacı diğer tüketicilerin karar vermelerine katkıda bulunmak ve hata yapmaktan kaçınmalarına yardımcı olmaktır.

Sanal ortamda bireylerin özgecilik eylemlerini sergiledikleri alanlardan biri de çevrimiçi oyunlardır. Bu bireylerin sanal ortamdaki oyun esnasında, diğer oyuncuların sorularına yanıt verdikleri veya görevlerine yardım ettikleri belirtilmektedir. Wang ve Wang (2008) tarafından yapılan çalışmada günlük hayatta özgeci davranışlar sergileyen bireylerin, sanal oyunlarda özgeci davranma olasılıklarının daha fazla olduğu ifade edilmektedir.

Sanal ortamda gözlenen internet özgeciliğinin bazı temel özellikleri bulunmaktadır (Kong vd., 2023). Bu özelliklerden ilki açıklık/anonimlik. Bu durum bireylerin sanal ortamda kimliklerini gizleyerek veya açık bir şekilde özgeci davranışları sergileyebileceklerini vurgulamaktadır (Amichai Hamburger & Furnham, 2007). Sanal ortamda kullanıcılar isimlerini gizleyerek, tanımadıkları bireylere çok sayıda dijital paylaşım yolu ile yardımcı olmaya çalışmaktadırlar. Ayrıca yapılan bu yardımdan kimin yararlanacağını da bilememekte ve karşılık garantisi de beklememektedirler (Levine, 2001). Nitekim Levine (2001) tarafından yapılan araştırmada, bireylerin sanal ortamdaki özgeci davranışları incelenmiştir. Bireylerin internet ortamındaki paylaşım ve bilgilerinden yararlanan kişileri tam olarak belirleyemeseler de, doğrudan karşılıklılık beklemeden dijital ürün havuzuna katkıda bulunmaya devam ettikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Sanal ortamın ikinci temel özelliği zamanlılık/gecikmedir. Sanal ortamda bireyler yardım talebine anında cevap verebildiği gibi daha sonra da cevap verebilmektedir (Bastiaensens vd., 2015). Üçüncüsü maddi/maddi olmayan olarak ifade edilir. Bu özellik sanal

ortamda gerekleŖen yardım davranıŖlarında maddi unsurların (baęıŖ yapmak) olabildiği gibi, maddi unsurlar olmadan da (bilgi aktarımı, paylaŖım vb.) yardım edilebildiğini vurgulamaktadır (Kong vd., 2023). Sonuncu zellik ise yaygınlık/sınırlılık olarak nitelenir. Bu durum bireylerin sanal ortamda zaman, mekân, yaŖ vb. sınırlamaların olmaması ve bu yönü ile yardım isteyenlerin sorunlarında herhangi bir kısıtlamanın olmamasını ifade eder (Peng & Fan, 2005; Wallace, 2001).

Özgecilik davranıŖlarının gerçek hayattan sanal ortama doğru uzanması internet özgeciliğini ortaya çıkarmakta, bu durum internet özgeciliği ile özgecilik davranıŖının birçok benzer noktaya sahip olduğunu ortaya koymaktadır (Lin vd., 2021; Zheng, 2013). Ancak sanal ortamın açıklık, anonimlik ve kolaylık gibi özelliklere sahip olmasının yanı sıra zaman ve mekân gibi kısıtlamalardan da uzak olması internet özgeciliği ile özgecilik arasında bazı farklılıklar oluŖturabilmektedir (Kong vd., 2023; Zheng vd., 2018). Bu doğrultuda yapılan alıŖmalardan yola çıkarak özgecilik ve internet özgeciliği arasındaki benzerlikler ve farklılıklar aŖaęıda Ŗekil 2’de grselleŖtirilmiŖtir.

Şekil 2. Özgecılık ve İnternet Özgeciliği Arasındaki Benzerlik ve Farklılıklar

Benzerlik	Farklılık
☐	☐
☐ Özgecılık ve internet özgeciliği davranışlarında amaç diğerlerine yardım etmektir.	☐ İnternet özgeciliği, günlük hayattaki özgecılık eylemlerinden daha hızlı bir şekilde geniş kitlelere ulaşabilme imkanı sunmaktadır (Zhang vd., 2024; Lou & Floridi, 2023).
☐ Özgecılık ve internet özgeciliği davranışlarında yardım davranışını sergileyen kişinin herhangi bir çıkar beklentisi yoktur.	☐ Bireyler günlük hayatta özgeci eylemler sergilemektense internette özgeci davranışlar sergilemeye daha isteklidir (Wallace, 2001).
☐ Özgecılık ve internet özgeciliği davranışları bireylerin gönüllü olarak gerçekleştirdikleri davranışları kapsamaktadır.	☐ İnternet özgeciliği, zaman ve fiziksel açıdan bir sınırlılık taşımamakta ve bu yüzden günlük hayattaki özgecılık davranışından daha farklı şekillerde gerçekleşebilmektedir (Lin vd., 2021).
☐ Özgecılık ve internet özgeciliği davranışları bireylerin bilinçli olarak gerçekleştirdikleri davranışları kapsamaktadır.	☐ İnternet özgeciliği, zaman ve fiziksel açıdan bir sınırlılık taşımamakta ve bu yüzden günlük hayattaki özgecılık davranışından daha sık gerçekleşebilmektedir (Han vd., 2016; Jiang vd., 2023).
	☐ İnternet özgeciliği bireye,; yardım etmek istediğini seçme ve tekrar yardım etmek isteyip istemediğini seçme noktasında daha fazla fırsat sunar. Yani kontrol bireyin kendi elindedir (Amichai Hamburger & Furnham, 2007; Wright & Li, 2012).
	☐ İnternet özgeciliği hem yardım isteyen hem de yardım edenin utanma duygusunu azaltmaktadır (Lou & Floridi, 2023)

Yapılan çalışmalardan yola çıkarak bireylerin sergiledikleri geleneksel özgecılık ile internet özgeciliği davranışlarının benzer yönlerinin yanı sıra farklı yönlerinin de olduğu görülmektedir.

İnternet Özgeciliğinin Bireye Sağladığı Faydalar

Özgeci davranışlar; bireyin öznel iyi oluşunu (Moynihan vd., 2015), mutluluğunu (Post, 2005), iyilik hâlini (Kasapoğlu, 2014), olumlu duygularını (Kahana vd., 2012) ve yaşam doyumunu (Yelpaze & Yakar, 2020) artırmanın yanı sıra stresini ve depresyonunu da

azaltmaktadır (Schwartz vd., 2003; Wright, 2013). Bu durumda bireyin özgeci davranışlar sergilemesinin duygusal, psiko-sosyal ve fiziksel açıdan gelişimine olumlu yönde katkı sağladığı söylenebilmektedir (Liu, 2024; Özbey & Adam Karduz, 2018). Bu durumda internetin yaygınlaşması ve gelişmesi sonucu ortaya çıkan internet özgeciliğinin de birey üzerindeki etkisi, özgecilik davranışına benzer sonuçlar ortaya çıkarmaktadır.

Sanal ortam, bireylere başkalarına yardımcı olmaları için fırsatlar sunmaktadır. Birey yaptığı paylaşımlar ve içerikleri ile diğer insanlara ulaşabilmektedir (Nie vd., 2024). Bireyler sanal ortamda diğer bireylere karşı yardım davranışı sergilediklerinde ise mutluluk, zevk ve tatmin gibi olumlu duygular hissetmekte ve içsel ödüller üretebilmektedirler (Zheng vd., 2018). Sayar (2016), bireylerin kendileri ile aynı olayları yaşamış diğer bireylere kendi deneyimleri hakkında bilgi vermek için sanal destek gruplarını kullandıklarını ifade etmektedir. Bu gruplarda diğer kişilere yardım etmenin verdiği sorumluluk duygusunun ise bireyin kendini değerli hissetmesine yol açtığı belirtilmektedir.

Benzer şekilde Zheng vd. (2016) tarafından yapılan çalışmada bireylerin sanal ortamda özgeci davranış sergilemelerinin öznel iyi oluşu artırdığı belirlenmiştir. Bu durum bireyin yardım etme davranışı sergilediğinde, öfke, üzüntü veya korku gibi duygulardan uzaklaşıp daha çok mutluluk ve zevk gibi duygular yaşaması ile açıklanmaktadır. Amin (2023) tarafından yapılan çalışmada ise sanal ortamda bağış yapan bireylerin, paralarını farklı bir yere harcamanın verdiği mutluluktan daha fazla mutluluk yaşadıkları belirtilmektedir. Feng vd. (2020) tarafından yapılan çalışmada bireylerin sanal ortamda özgeci davranış sergilemelerinin kaygılarının ve depresif semptomlarının azalmasına katkı sağlayabileceği belirtilmektedir. Nitekim Amichai-Hamburger (2008), internet özgeciliğinin, bireylerin çevrimiçi ahlaki seçimlerini ve davranışsal yeteneklerini geliştirdiğine inanmaktadır.

Yapılan araştırma sonuçlarından yola çıkıldığında sanal ortamın kendine özgü özellikleri özgeci davranışların ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Sanal ortamda gerçekleşen bu özgeci davranışlar ise bireye olumlu yönden birçok katkı sunmaktadır. Bu katkılar göz önünde bulundurulduğunda bireylerin internette özgeci davranışlar sergilemesini teşvik etmenin önemi ortaya çıkmaktadır.

İnternet Özgeciliğinin Topluma Sağladığı Faydalar

Özgeci davranışların birey üzerindeki etkisi, bireyden topluma doğru bir yayılım göstermektedir. Durkheim, özgeciliğin toplumsal bir gerçeklik olduğunu ve toplumda karşılaşılan sorunları çözme noktasında önemli bir rol oynadığını belirtmektedir (Dubeski, 2001). Modern toplumlarda da özgecilik, toplumsal birlikteliğin sağlanması ve devam

ettirilmesinde bir değer yargısı hâlini almış ve özgecilik, bireysel bir olgunun ötesine geçerek toplumsal bir olgu olarak kabul edilmiştir (Yorgancılar, 2022).

Özgeci davranışlar, toplumda yer alan olumsuz davranışları önlemenin yanı sıra iş birliği, yardım, dayanışma ve hoşgörü içerikli olumlu davranışları teşvik etmesi açısından da önemlidir (Redondo vd., 2016). Bireylerin özgeci davranışlar sergilemeleri, toplum içindeki sosyal istikrarın korunmasına, sosyal uyumun gelişmesine ve mutluluğun artmasına yol açmaktadır (Liu, 2024). Bireylerin, günümüzde toplumsal anlamda varlıklarını sürdürdükleri alanlardan biri de sanal ortamdır. Bu açıdan sanal ortamda gerçekleştirilen özgecilik davranışlarının toplumsal açıdan etkisi, geleneksel özgeciliğin sağladığı toplumsal faydalara benzer nitelik taşımaktadır (Kong vd., 2020).

Bireylerin sanal ortamda sergiledikleri yardım davranışları, sanal ortamı daha samimi bir hâle getirmekte ve uygar bir internet ortamı oluşturmaktadır (Bastiaensens vd., 2015). Fang ve Chiu (2010) tarafından yapılan çalışmada sanal ortamda özgeci davranışlar sergileyen bireylerin daha fazla bilgi paylaşmaya istekli oldukları belirtilmektedir. Bu doğrultuda sanal ortamda özgeciliğin, bilgi paylaşımı noktasında kolaylaştırıcı bir role sahip olduğu söylenebilir. Bu açıdan fedakâr bir sosyal medya kullanıcısı, herhangi bir çıkar gözetmeksizin yararlı bilgi ve haberleri diğer kullanıcılarla paylaşarak gönüllü olarak başkalarına yardım etmenin yollarını arar (Mansoori vd., 2023). Bu durum ise toplumda karşılaşılan sorunların çözümünü kolaylaştırmakta ve toplumsal iyi oluşunun artmasına katkı sağlamaktadır (Soudi & Aman, 2023).

Toplum içinde sosyal olarak izole edilmiş bireyler (yaşlılar ve ergenler), internet özgeciliği ile olumlu sosyal ağlar kurabilmekte ve kendilerini yalnız hissetmemektedirler (Melton, 2019). Bu durum ise sanal ortamdaki internet özgeciliğinin, bireyler arasında olumlu etkileşimlerin oluşmasını sağlaması ile açıklanabilmektedir (Wright & Li, 2011). Meter vd. (2019) tarafından yapılan çalışmada, ergenlerin karşılaştıkları sorunları internet üzerinden destek alarak çözmeye çalıştıkları ve diğer bireylerin internette özgeci olarak sergiledikleri davranışlardan faydalandıkları görülmektedir. Bu durum ergenlerin internete kolay ve hızlı erişimlerinin olması, internet ortamının sağladığı anonimlik ile ergenlerin başkaları tarafından yaşadıkları sorun yüzünden damgalanma korkusunun da ortadan kalkması (Fox, 2014) ve ergenin anne babasının katkısı olmadan kendi başına sorunu çözmek istemesi ile açıklanabilmektedir.

Yapılan çalışmalardan yola çıkıldığında internet özgeciliğinin bireye sağladığı faydanın yanı sıra topluma da birçok yönden fayda sağladığı söylenebilmektedir. Sanal ortamda

bireylerin özgeci davranışlar sergilemesini teşvik etmek, toplumsal düzenin ve toplumsal sürdürülebilirliğin sağlanması açısından oldukça önemlidir.

İnternet Özgeciliğinin Olası Zararları

Özgeci davranış, olumlu davranışlar kümesi olarak tanımlanır. Ancak özgeci davranışların olumsuz sonuçları da bulunabilmektedir. Çünkü bazı özgeci davranışlar anormal, sağlıklı veya patolojik olabilmektedir (Öz Soysal & Bakalım, 2023). Bu durumda özgeciliğin sağlıklı ve sağlıklı olmak üzere 2 boyuta sahip olduğu söylenebilmektedir. Sağlıklı özgecilikte, olgun, sağlıklı ve normal seviyede fedâkarlık düzeyine sahip davranışlar görülürken patolojik özgecilikte, aşırı seviyede fedâkarlık düzeyine sahip davranışlar görülür (Sun, 2018). Bu durumda bireyin kendi fedâkarlıklarının kurbanı olması ve yaptığı fedâkarlıklarla aslında diğer insanlara zarar vermesi patolojik özgecilik olarak nitelenmektedir (Oakley, 2013).

İnternet özgeciliği de hem bireysel hem de toplumsal açıdan faydalar sağlamasına rağmen her zaman arzu edilen olumlu sonuçları ortaya koymayabilir. Bu kapsamda sanal ortamda özgeci davranışlar sergileyen bireylerin karşılaşabileceği olası zararlar aşağıda maddeler hâlinde özetlenmiştir.

- Geng vd. (2022) tarafından yapılan “İnternet Özgeciliğinin Uyumsuz Tarafı” başlıklı çalışmada, internet özgeciliğine farklı bir bakış açısı ile yaklaşılmıştır. Sanal ortamda özgeci davranışlar sergileyen bireylerin, sınırlandırılmış uzay-zamansal çerçevenin yokluğu ve çevrimiçi yetişkin denetiminin bulunmaması nedeniyle daha fazla siber zorbalığa maruz kaldığı sonucuna ulaşılmıştır.
- Sanal ortamda bireylerin sergilediği özgeci davranışlardan biri de bağış kampanyalarına katılmaktır. Ancak bireyin sanal ortamda güvenilir olmayan bağış kampanyalarına katılması dolandırıcılık eylemlerine maruz kalmasına yol açabilmektedir (Rahmawati & Solikhati, 2020).
- Sanal ortam içe dönüklük, sosyal fobi ve utangaçlık gibi sosyal zorluk yaşayan bireyler için birçok fırsat sunmaktadır. Bu özelliklere sahip bireyler, sanal ortamın kendine özgü doğası sayesinde hem yardım isteyebilen hem de yardım edebilen konumuna gelebilmektedirler. Ancak sanal ortamda kazanılan bu sosyal öz yeterlik, sadece internet ortamı ile sınırlı kalırsa, bireyin gerçek dünyada bu davranışları sergileme noktasında sorunla karşılaşması muhtemeldir (Amichai Hamburger & Furnham, 2007).

- Sanal ortamda özgeci davranışlar sergilenirken bazı teknik aksaklıklar ile karşılaşılabilir (Amin vd., 2023).
- Sanal ortamdaki bazı uygulamalar (Facebook, Instagram vb.) takipçi sayısını artırmak, beğenilmek, sosyal onaylanma, statü artırmak gibi özelliklere sahiptir. Bu durum bu uygulamaları kullananın niyetine göre özgeciliğin yerine bencilliğin oluşmasına yol açmaktadır (Zheng vd., 2018). Bu durumda internet özgeciliği konusunda yeterli motivasyona sahip olmayan bireyler, benmerkezci davranabilmektedir (Chiou vd., 2014).
- Sosyal medyada kullanıcılar kendilerince faydalı olduklarına inandıkları bilgileri ve haberleri karşılığında hiçbir ödül beklentisi olmadan diğer kullanıcılara yararlı olmak amacıyla paylaşmaktadırlar. Ancak bu durum bazen sorunlara yol açabilmektedir. Özellikle kriz dönemlerinde bu tür bilgilendirici özgeci eylemler, sahte haberlerin yayılmasına yol açabilmektedir (Mansoori vd., 2023). Türkiye’de de bu durumun örneklerine rastlamak mümkündür. Örneğin Covid 19 döneminde ve 6 Şubat deprem döneminde sanal ortamda iyi niyetli yapılan davranışların bilgi kirliliğine yol açabildiği ve bu paylaşımların bireyleri olumsuz yönde etkilediği söylenebilmektedir (Argın, 2023; Baydilli, 2021).

Yapılan çalışmalardan yola çıkıldığında internet özgeciliğinin olumlu bir davranış olduğu ancak özgeci bireylerin yeterince bilinçli olmadığı durumlarda özgeci davranışların kendilerine ve diğerlerine yönelik olumsuz sonuçlara da yol açabileceğini söylemek mümkündür. Sanal ortamda özgeci davranışlar sergileyen bireylerin internette karşılaşabileceği olası gizlilik sorunları ve teknik sorunlar hakkında bilgi sahibi olmaları, internet özgeciliğinin olumsuz sonuçlarından korunabilmeleri açısından oldukça önemlidir.

İnternet Özgeciliğini Etkileyen Faktörler

Bireylerin özgeci davranışları segilemelerinin altında yatan motivasyonun veya niyetin gerçekte ne olduğu hiçbir zaman bilinemeyebilir. Ancak önemli olan özgeci davranışları ortaya çıkarabilecek mekanizmaları ortaya çıkarmaktır (Eğilmez & Naylor-Tincknell, 2017). Bu açıdan alan yazınında internet özgeciliğini etkileyen faktörler 3 temel kategoriye ayrılmaktadır. Bu kategoriler yardım eden kişiye ait özellikler, yardım alan kişiye ait özellikler ve sanal ortama özgü özellikler olarak nitelenmektedir (Lin, 2023; Zhou vd., 2024).

Sanal ortamda yardım eden kişinin bilgi ve deneyimi, kendini yeterli hissetmesi ve sahip olduğu temel fiziksel, duygusal ve bilişsel özellikleri internette özgeci davranış sergilemesinde etkili olmaktadır (Lin, 2023). Yardım alan kişi açısından; yardım alanın kimliği, hangi

konularda ve nasıl yardım istediği belirleyici olabilmektedir (Liu vd., 2023). Ancak sanal ortamın anonim olma özelliğine sahip olması, yardım alan kişinin etkisini azaltabilmektedir (Shi & Nie, 2022). Son olarak sanal ortama özgü özellikler olan anonimlik, zamanlılık ve etkileşim de internet özgeciliğini etkilemektedir (Kong vd., 2023).

Araştırma sonuçları göz önünde bulundurulduğunda, yardım eden kişinin sahip olması gereken özelliklerin internette özgeci davranışların sergilenmesinde daha belirleyici olduğu söylenebilmektedir. Bu açıdan bu araştırma kapsamında yardım eden kişinin sahip olması gereken özellikler ile ilgili alan yazın incelemesi yapılarak, her bir özellik ve internet özgeciliği üzerindeki etkisi aşağıda başlıklar hâlinde değerlendirilmiştir.

Empati

Özgeci davranışı etkileyen faktörlerin incelendiği çalışmalarda; empati yoğun bir ilgi görmektedir (Batson, 2008; Zhang vd., 2019). Empati, bireyin kendisini karşıdakinin yerine koyarak onun duygusunu, algısını, düşüncesini anlaması ve bilişsel farkındalıkla tepki vermesi olarak tanımlanmaktadır (Dökmen, 2013). Bireyin başkalarının duygularını anlaması ve dolaylı olarak deneyimlemesi empatiyi oluşturmaktadır (Leng vd., 2020). Bireyin empati yapması karşısındaki kişinin duygusal durumuna yönelik hızlı ve otomatik olarak ilişki kurmasında yardımcı olmaktadır. Böylece bireyin sosyal etkileşimlerinde, koordineli faaliyetlerinde ve özgecilik davranışlarında empati önemli bir rol oynamaktadır (De Waal, 2008).

Batson vd. (2008) özgeciliği, empati temeli ile açıklamaktadır. Birey, karşısındaki kişinin yaşadıklarına karşı empati hissettiğinde, kişisel çıkar gözetmeksizin özgeci bir niyet ile yardım davranışı dergilemektedir. Yani Batson'a göre yardım isteyen kişiye karşı empati hissettiğimizde, kendimizi onun yerine koyup duygularını anlayabildiğimizde özgecilik davranışı ortaya çıkmaktadır (Batson vd., 2008). Batson'un empati özgecilik yaklaşımına göre bireyin empati duygularının artması, özgecilik davranışlarının artmasına yol açmaktadır (McAuliffe, 2018). Nitekim Restak'a (2016) göre empati ve özgecilik birbirini beslemektedir. Bir başka ifadeyle empati, bireyin karşısındaki insanın duygularını anlaması, ona yardım etmesi için ön koşul olarak kabul edilmektedir.

Empati-özgecilik yaklaşımı, bireyin empati sonucu sergilediği özgeci davranışları; egoist bakış açısını ele alan yaklaşımlardan farklı olarak açıklamaktadır. Bireyin yardıma ihtiyacı olan kişinin, kendinde oluşturduğu rahatsız edici duygulardan kurtulmak gibi bencilce bir güdüden değil, özgeci bir güdüden dolayı hareket ettiği belirtilmektedir (Arslantürk, 2022). Bu durumda bireyin, karşıdaki kişiye ilişkin sahip olduğu bilişsel ve duygusal farkındalık, özgeci davranışların ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır (Timurtaş & Gemlik, 2021).

Nitekim özgecılık ile ilgili alan yazını incelendiğinde, empati ile özgecılık arasında anlamlı bir ilişkinin (Burks vd., 2012; Khan vd., 2022; Serpen & Hasgöl, 2015) olduğu belirlenmiştir. Ayrıca yapılan çalışmalarda empati, özgeciliğin önemli bir yordayıcısı olarak kabul edilmektedir (Liu vd., 2024; Özmen & Atli, 2021).

Bireylerin günlük hayattaki özgeci davranışları üzerinde etkili olan empati, bireyin sanal ortamdaki davranışlarına da yansımaktadır (Sun, 2023). Sanal ortamda da bireyler, diğer insanların gönderi, yorum, hikâye gibi paylaşımları aracılığı ile onların hayatları hakkında bir farkındalığa sahip olmakta ve hayata onların bakış açısı ile bakma fırsatı bulmaktadır (Jang, 2014). Bu durumda sanal ortamın bireylere, empati yapmaları için önemli fırsatlar sunduğu söylenebilmektedir (Khang & Jeong, 2016). Sanal ortamda bireyin kendini karşıdakinin yerine koyması, o kişinin ihtiyaçlarını ve acısını anlaması empatiyi ortaya çıkarır ve birey hissettiği bu empati duygusu ile sanal ortamda özgeci davranışlar ortaya koyabilmektedir (Zheng & Zhao, 2015). Yapılan çalışmalarda da bireylerin sanal ortamdaki empati düzeylerinin artmasının internet özgeciliğine yol açtığı sonucuna ulaşılmıştır (Zhang vd., 2019).

Bireyin, diğer kişinin yaşadığı sıkıntılı duruma karşı empati hissetmesi, ahlaki eylemlerine ve düşüncelerine önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır. Bu durumda empati ve özgecılık yaklaşımında vurgulanan ilişkide empati, internet özgeciliği için önemli bir motivasyon kaynağıdır.

Sorumluluk

Türk Dil Kurumu (2023) sözlüğünde sorumluluk kavramı, bireyin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren davranışların sonuçlarını üstlenmesi, kendini mesul veya sorumlu hissetmesi olarak tanımlanmaktadır. Birey kendi sınırları dâhilinde çevresinin gelişimini etkileyebilme noktasında çeşitli sorumluluklara sahiptir (Şengel & Gür, 2018). Sorumluluk bilincine sahip olan birey, sergilediği davranışların ve aldığı kararların toplumu etkilediğinin farkındadır. Bu farkındalık durumu ise topluma faydalı olma bilincini oluşturmaktadır (De Ruyter, 2002; Keleş & Özkan, 2018).

Sorumluluk duygusuna sahip birey kendi istek ve beklentilerini gerçekleştirmesinin yanı sıra çevresindeki diğer insanların psikolojik ve duygusal ihtiyaçlarını da gerçekleştirmektedir (Kotler & Lee, 2006/2013). Bu açıdan bireyin etrafındaki kişilere yardım etmeye yönelik hissettiği öznel sorumluluk duygusu, özgecılık davranışının temel öncüllerinden biri olarak kabul edilmektedir (Gopalakrishnan & Abu, 2024; Özen, 2013). Nitekim Khalınbaylı ve Taş (2019), tarafından yapılan çalışmada bireylerin yaşları ilerledikçe kendilerinin dışında diğer insanların da değerli olduklarını anladıkları vurgulanmaktadır. Bu

anlayış ise diğer insanlara karşı sorumluluk duygularını artırmaktadır. Bireyin sorumluluk duygusunun artması ise özgeci davranışlar sergilemesi için zemin oluşturmaktadır (Gültekin, 2015).

Yapılan araştırmalarda başkalarına yardım etme konusunda kendilerini kişisel olarak sorumlu görenlerin daha fazla organ bağışında bulundukları (Şengel, 2016), kan bağışı yaptıkları (Savaş, 2019), hayır işlerinde rol aldıkları (Schuyt vd., 2010) görülmektedir. Bu açıdan sorumluluk sahibi bireylerin başkalarına fayda sağlayan özgeci davranışlarda bulunmaya daha istekli oldukları söylenebilmektedir. Bu durum sanal ortamda da geçerli olmaktadır.

Sanal ortamda görülen siber zorbalık gibi olumsuz durumlara karşı sorumluluk duygusunun artması, diğer bireylere faydalar sağlamaktadır (Cohen Almagor, 2018). Nitekim Pastor vd. (2024) tarafından yapılan çalışmada bireylerin sanal ortamda sosyal sorumluluğa sahip olmalarının olumlu sosyal davranış sergilemeleri üzerinde etkisi olduğu belirtilmektedir (Pastor vd., 2024). Benzer şekilde Zhang vd. (2019) tarafından yapılan çalışmada bireyin etrafında olan bitenlere ilişkin sorumluluğu arttıkça sanal ortamda özgeci davranışlar sergileme olasılığının arttığı belirtilmektedir.

Tüm bu sonuçlar göz önünde bulundurulduğunda bireyin sanal ortamda karşılaştığı durumlar karşısında kendini sorumlu olarak hissetmesi, diğer bireylere karşı sergilediği özgeci davranışlar üzerinde etkili olabilmektedir.

Sosyal Öz Yeterlik

Bireyin bir davranışı gerçekleştirme becerisine olan inancı, öz yeterlik olarak tanımlanmaktadır (Bandura, 1997). Bireyin öz yeterlik inancı, “iyi” veya “kötü” değerlendirmelerine yansımakta ve bireyin toplum yararına olacak davranışlar sergilemesi açısından içsel güç sağlamaktadır (Diekmann & Clark, 2015). Öz yeterliğin alt boyutu olarak değerlendirilen sosyal öz yeterlik ise bireylerin diğer bireylerle arasındaki iletişimi başlatması, devam ettirmesi ve geliştirmesine olan inancı olarak tanımlanmaktadır (Jeong & Kim, 2011). Böylece bireylerin sosyal öz yeterliğe sahip olması, sosyal ortamlardaki davranışları üzerinde önemli bir etki oluşturabilmektedir (Guo vd., 2018). Bireylerin sosyal öz yeterlik düzeyi, olumlu ilişkiler ve yapıcı etkileşimler kurmasında belirleyici bir rol oynamaktadır (Malinauskas vd., 2018).

Sosyal öz yeterliği yüksek olan bireyler, diğer bireylerle ilişki kurma ve başkalarına yardım etme becerilerine daha çok güvenirlir, böylece daha özgeci davranışlar üretebilmektedirler (Caprara vd., 2014). Benzer şekilde Malinauskas ve Saulius (2019)

tarafından yapılan çalışmada ergenlerin olumlu sosyal davranışlar sergilemesinde, sosyal öz yeterliğin rolü vurgulanmaktadır. Nitekim Leng vd. (2020) tarafından yapılan çalışmada çevrim içi dünya ile çevrim dışı dünyanın bağlantılı olduğu ve bireylerin günlük hayatta var olan sosyal öz yeterliklerinin sanal ortama yansıyabileceği vurgulanmaktadır. Bireylerin sanal ortamdaki sosyal öz yeterlikleri, öz yeterliği oluşturan 4 temel kaynaktan etkilenmektedir. Bu kaynaklar;

1. Doğrudan kendi deneyimlediği yaşantılar: Bireyin sanal ortamda başarılı bir etkileşim geçmişinin olması, kendine olan inancını etkilemekte ve sanal ortamda öz yeterliğinin artmasına katkı sağlamaktadır (Hocevar vd., 2014).

2. Dolaylı yaşantılar: Birey, sanal ortamda takip ettiği diğer bireylerin başarı ya da başarısızlıklarını ve eylemlerini gözlemleme fırsatı yakalamakta ve kendi davranışlarını bu duruma göre şekillendirmektedir (Argyris & Xu, 2016).

3. Sözel İkna: Sanal ortamda bireye yönelik olarak yapılan geri bildirimler, bireyin kendine olan inancını etkilemektedir (Tekin vd., 2021).

4. Fizyolojik ve Duygusal Durumlar: Bireyin sanal ortamda sahip olduğu heyecan, korku, endişe gibi fizyolojik ve duygusal durumlar kendine olan inancını artırmaktadır.

Bireylerin sosyal öz yeterliğinin olması, sanal ortamdaki davranışlarını etkilemekte ve internet özgeciliğinin artmasına yol açabilmektedir (Falanga vd., 2014; Zhu vd., 2020). Sanal ortamda öz yeterliği yüksek olan kullanıcılar, kendilerine yönelik daha olumlu algıya sahiptir. Böylece bireyin sanal ortamda öz yeterliğinin artması diğer insanlardan gelen yardım taleplerine karşı daha duyarlı olmasına, bilgilerini ve deneyimlerini paylaşmaya daha istekli olmasına yol açmaktadır. Bu nedenle, öz-yeterliği yüksek olan bireyler, sanal ortamda daha fazla özgeci davranış sergilemektedir Zhang vd., 2024; Zheng & Zhao, 2015).

Tüm bu sonuçlar göz önünde bulundurulduğunda bireyin sanal ortamda kendini yeterli hissetmesi, diğer bireylere karşı sergilediği özgeci davranışlar üzerinde etkili olabilmektedir.

Benlik Saygısı

Birey evrende karşılaştığı her olaya, duruma veya nesneye yönelik bir tutum geliştirmekte ve bu tutumlar; o duruma karşı hissettiklerini, düşündüklerini ve davranışlarını etkilemektedir. Bireyin dış dünyaya karşı tutum geliştirmesi gibi kendi benliğine yönelik bir tutum oluşturmaları ise benlik saygısı olarak tanımlanmaktadır (Kaya & Saçkes, 2003). Bireyin benlik saygısı, dış çevresel faktörlerin, geçmiş tecrübelerin ve kendi iç dünyasına ilişkin değerlendirmelerinin bir ürünüdür. Bu açıdan bireyin bu üç alandaki değerlendirmelerden yola

çıkarak kendine ilişkin tanımları olumlu ise benlik saygısı yüksek, olumsuz ise benlik saygısı düşük olmaktadır (Güler, 2020).

Bireyin benlik saygısının yüksek olması kendisini ve davranışlarını, değerli ve önemli olarak algılamasını sağlamaktadır. Bu nedenle benlik saygısı bireylerin sergiledikleri davranışlar üzerinde etkili olabilmektedir (Emiroğlu & Keskin, 2022; Luo vd., 2021). Bireyin toplum yanlısı olarak özgeci davranışlar sergileyebilmesi için uygun motivasyon kaynaklarına ihtiyacı vardır. Bu kaynaklardan biri benlik saygısı olarak kabul edilir. Benlik saygısının yüksek olması bireyin başkasına yardım etme noktasında, motivasyon açısından donanımlı olmasını sağlamaktadır (Erzi, 2020; Zuffiano vd., 2014). Nitekim, Eisenberg ve Fabes (1998) tarafından yapılan çalışmada benlik saygısı yüksek olan ergenlerin, ihtiyacı olan diğer bireylere yardım etme konusunda daha istekli oldukları belirlenmiştir. Bu durum sanal ortam için de geçerlidir.

Bireylerin sanal ortamda kurdukları ilişkilerin destekleyici özelliklere sahip olması, benlik saygılarının artmasına neden olmaktadır (Zhou & Cheng, 2022). Sanal ortamda diğer kullanıcılar tarafından değer gören, saygı duyulan ve takdir edilen bireylerin benlik saygısı gelişmiştir. Benlik saygısının artması ise sanal ortamda bilgi paylaşma ve yardım etme noktasında isteğini artırmaktadır (Nie vd., 2024).

Tüm bu sonuçlar göz önünde bulundurulduğunda bireyin kendi benliğine saygı duyması, sanal ortamdaki diğer bireylere karşı sergilediği özgeci davranışlar üzerinde etkili olabilmektedir.

Araştırma Değişkenleri ile İlgili Araştırmalar

İnternet Özgeciliği ile Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar

Türkiye’de internet özgeciliğini ele alan araştırmaları incelemek amacıyla alan yazını taraması yapılmıştır. Yapılan tarama sonucunda internet özgeciliğinin çıkış noktası olan; geleneksel özgecilik ve internet özgeciliği ile benzer özellikleri olan çevrimiçi olumlu sosyal davranışları içeren araştırma sonuçlarına yer verilmiştir. Bu kapsamda öncelikle alan yazınında geleneksel özgecilik ile ilgili araştırma sonuçları incelenmiştir.

Bireylerin sergiledikleri özgeci davranışlar öncelikle demografik değişkenler açısından incelenmektedir. Bu açıdan bireylerin özgeci davranışlarının cinsiyet açısından incelendiği çalışmalarda; cinsiyet açısından anlamlı bir farklılaşmanın olmadığını belirten çalışmalar (Avcı vd., 2013; İşmen & Yıldız, 2005; Kayma & Çetinkaya Büyükbodur, 2020) bulunmaktadır. Ancak cinsiyet açısından anlamlı farklılığın olduğunu ve farklılığın kadınlar lehine olduğunu belirten çalışmalar da yer almaktadır (Acar & Apak, 2017; Duman, 2021; Yüksel, 2009).

Özgecilik kavramının doğasının daha iyi anlaşılabilmesi için özgeciliği etkileyen ve özgeci davranışlardan etkilenebilen faktörlerin ele alındığı ilişkisel ve regresyon temelli çalışmalar da alan yazınında yer almaktadır. Bu araştırmalarda özgecilik kavramının, empati, benlik saygısı, sorumluluk, sosyal öz yeterlik gibi bilişsel ve duygusal değişkenlerle ilişkili olduğu belirlenmiştir (Arpacı & Özmen, 2014; Ertekin Pınar & Yıldırım, 2020).

Aydın Kartal ve Aker (2020) tarafından yapılan çalışmada üniversite öğrencilerinin empatik eğilimleri ile özgeci davranışları arasındaki ilişki incelenmiştir. Bireylerin empatik eğilimleri ile özgecilik düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı düzeyde ilişki olduğu belirlenmiştir. Empatik eğilim arttıkça özgeci davranışları artmaktadır. Benzer şekilde, Yıldırım ve Berk (2018), tarafından yapılan çalışmada üniversite öğrencilerinin empati düzeyleri, sosyal öz yeterlikleri ve özgeci davranışları arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma sonucunda öğrencilerin empati düzeyleri, sosyal öz yeterlikleri ve özgeci davranışları arasında pozitif yönde ve orta düzeyde ilişki bulunmuştur.

Kılınç vd. (2016) tarafından yapılan çalışmada ön lisans öğrencilerinin benlik saygısı ve özgecilik düzeyleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Bireylerin benlik saygısı ve özgecilik düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı düzeyde ilişki olduğu belirlenmiştir. Bu durumda bireylerin benlik saygısı arttıkça özgecilik düzeyleri artmaktadır. Cebeci (2022) tarafından gerçekleştirilen çalışmada ise üniversite öğrencilerinin sosyal desteklerinin özgecilik düzeyleri üzerindeki etkisini incelenmiştir. Bireylerin aile, arkadaş ve özel bir kişiden algıladıkları sosyal destek ile özgecilik arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Ayrıca bireylerin algıladıkları sosyal destek düzeyleri arttıkça özgecilik düzeylerinin de arttığı belirlenmiştir.

Korelasyon ve regresyon temelli yapılan çalışmaların yanısıra Erdoğan ve Koç (2021), tarafından yapılan araştırmada sanal ortamda gerçekleşen dijital özgeciliğin artırılmasında dijital dürtmenin rolü doküman analizi ile incelenmiştir. Bireylerin dijital ortamda özgeci davranışlarının artmasında dijital dürtmenin (dijital bilgilendirmelerin, hatırlatıcıların) önemli olduğu belirtilmektedir.

Özgecilik ile ilgili ilişkisel tarzda yapılan çalışmalardan farklı olarak deneysel araştırma modelinde tasarlanmış olarak gerçekleştirilen çalışmalarda bulunmaktadır (Çoker, 2022; Engin, 2009). Nedim Bal ve Topuz (2015) tarafından yapılan çalışmada üniversite öğrencilerinin özgeci düzeylerini artırmak amacıyla psikoeğitim programı yapılmıştır. Araştırmaya katılmaya gönüllü 12 öğrenci deney grubuna, 12 öğrenci ise kontrol grubuna yerleştirilmiştir. Hazırlanan psikoeğitim programında; tanışma ve kendini tanıma, empati, iletişim, yardım isteme ve yardım etme, sosyal ilişkiler, şefkat ve yardım etmenin önemini kapsayan 8 oturum bulunmaktadır.

Oturumlar sonucunda deney grubu öğrencilerinin ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir farklılığın olduğu ve deney grubundaki öğrencilerin özgecilik puanlarında artış olduğu belirlenmiştir.

Benzer şekilde üniversite öğrencilerinin özgecilik düzeylerini artırma amaçlı Doğru-Çabuker ve Ersanlı (2016) tarafından “Diğerkâmlık Becerisi Psikoeğitim Programı” yapılmıştır. Araştırmaya katılmaya gönüllü 12 öğrenci deney grubuna, 12 öğrenci ise kontrol grubuna yerleştirilmiştir. Psikoeğitim programında tanışma, grup süreci hakkında bilgi alma, yardım ve özgecilik davranışı, empati, acil durum etkisi, seyirci etkisi ve sorumluluğun yayılması, adil dünya inancı ve sonlandırma temalarından oluşan 8 oturum bulunmaktadır. Oturumlar sonucunda deney grubu öğrencilerinin ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir farklılığın olduğu ve deney grubundaki öğrencilerin özgecilik puanlarında artış olduğu belirlenmiştir. Bu durumda Diğerkâmlık Becerisi Psikoeğitim Programının öğrencilerin özgecilik düzeylerinde etkisi olduğu söylenebilir.

Akbaba (1994), grupla psikolojik danışma sürecinin üniversite öğrencilerinin özgecilik düzeyleri üzerindeki etkisini incelemek amacıyla deneysel bir araştırma yapmıştır. Özgecilik düzeyi düşük ve normal seviyedeki 48 öğrenci ile gerçekleştirilen bu çalışmada, öğrencilerin 24’ü deney, 24’ü ise kontrol grubuna seçilmiştir. Deney ve kontrol gruplarına uygulanan ön testin ardından grupla psikolojik danışma oturumları uygulanmıştır. Kontrol grubundaki deneklere hiçbir işlemin yapılmadığı bu çalışmada, belirlenen sürecin sonunda her iki gruba da yeniden aynı ölçme aracı son test olarak uygulanmıştır. Elde edilen bulgular, deney gruplarındaki öğrencilerin özgecilik puanlarının, kontrol gruplarındaki öğrencilere kıyasla anlamlı biçimde artırdığını göstermiştir.

Özgecilik ile ilgili demografik, ilişkisel ve deneysel olarak tasarlanan çalışmaların yanı sıra Türkiye’de yapılan çeşitli çalışmalarda çocukların, ergenlerin ve yetişkinlerin özgeci düzeylerini ölçmek amacıyla ölçek geliştirme çalışmaları da yapılmıştır (Ergül & Çakmak, 2021; Tekeş & Hasta, 2015; Ümmet vd., 2013). Ayrıca sanal ortamda internet özgeciliğini de kapsayan, çevrimiçi olumlu sosyal davranışlara ilişkin çalışmaların yapıldığı belirlenmiştir.

Anlı (2019) tarafından, ortaokul öğrencilerinin sanal ortamdaki olumlu sosyal davranışlarının ölçülmesi amacıyla Erreygers vd. (2018) tarafından geliştirilen “Çevrimiçi Olumlu Sosyal Davranış Ölçeği” Türkçeye uyarlanmıştır. Ölçek, deneyimlenen çevrimiçi olumlu sosyal davranışlar ve uygulanan çevrimiçi olumlu sosyal davranışlar olmak üzere 2 alt boyuttan ve 16 maddeden oluşmaktadır. Benzer şekilde sanal ortamdaki nezaket eğilimini ölçebilmek amacıyla Özdemir ve Işık (2021) tarafından “Siber Nezaket Ölçeği” geliştirilmiştir. Ölçek 16 madde ve 4 alt boyuttan oluşmaktadır. Siber nezaket ölçeğinde, ölçek maddelerinin

hazırlanmasında empati, naziklik, şefkat, nezaket, yardımseverlik ve özgecilik gibi pek çok olumlu kavram bulunmaktadır.

Özgecilik ile ilgili yapılan yukarıdaki çalışmalar incelendiğinde öncelikle demografik değişkenler açısından incelendiği söylenebilir. Özgeciliğin ilişkili olduğu değişkenler ve yordayıcıları olan değişkenler açısından yapılan çalışmalar incelendiğinde ise, bilişsel, duygusal ve sosyal bağlamların önemi ortaya çıkmaktadır. Tüm bu çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda Türkiye’de özgecilik kavramının geniş bir alan yazına sahip olduğu görülmektedir. Ancak Türkiye’de internet özgeciliği ile ilgili yapılan çalışmaların sayısının artmasının da önemli olduğu söylenebilmektedir.

İnternet Özgeciliği ile Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Bu bölümde internet özgeciliği ile ilgili yurt dışındaki alan yazında yer alan araştırmaların özetine aşağıda yer verilmiştir:

Teknolojinin gelişmesi ve yaygınlaşmasının sonuçlarından biri olarak ortaya çıkan internet özgeciliğinin de, bireysel ve toplumsal açıdan faydalar sunması araştırmacıları; internet özgeciliğinin temelinde yer alan psikolojik davranışları incelemeye ve internet özgeciliği konusunda araştırma yapmaya yöneltmiştir (Liu, 2024). Türkiye’de internet özgeciliği ile ilgili alan yazında yeterli sayıda çalışma olmamasına rağmen son yıllarda yurt dışında internet özgeciliği konusunda yapılan araştırmaların (Suargani vd., 2022; Zheng vd., 2021a; Zheng vd., 2023) sayısı artmaktadır.

Bireylerin internette sergiledikleri özgeci davranışlar temelde demografik değişkenler açısından incelenmektedir. Bu açıdan bireylerin internetteki özgeci davranışlarının cinsiyet açısından incelendiği çalışmalarda; cinsiyet açısından anlamlı bir farklılaşma olmadığını belirten çalışmaların (Liu vd., 2014) yanısıra cinsiyet açısından anlamlı farklılığın olduğunu belirten çalışmalar (Ferenczi vd., 2017; Pastor vd., 2024) da bulunmaktadır. Cinsiyet açısından anlamlı farklılık bulunan çalışmalarda kadınların (Amin vd., 2023) veya erkeklerin (Zhang vd., 2019) internette daha fazla özgeci davranışlar sergilediğini belirten çalışmalar bulunmaktadır.

Sanal ortamda gerçekleşen özgecilik kavramının giderek önem kazanması ile birlikte, internet özgeciliğini etkileyen ve internet özgeciliğinden etkilenebilen faktörlerin ele alındığı ilişki ve regresyon temelli çalışmalara yönelmeler gerçekleşmiştir. Yapılan çalışmalarda internet özgeciliğinin temelini oluşturan özgecilik kavramına vurgu yapıldığı görülmektedir (Lin vd., 2021; Lou & Floridi, 2023). Nitekim Zheng (2013) tarafından yapılan çalışmada üniversite öğrencilerinin günlük hayattaki özgecilik davranışları ile internetteki özgeci davranışları arasındaki ilişkide sosyal desteğin aracılık rolü incelenmiştir. Çalışma sonucunda

bireylerin günlük hayattaki özgeci davranışlarının, internetteki özgeci davranışlarını yordadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca günlük hayattaki özgeci davranışların artması bireyin çevresinden destek görmesine yol açmakta böylece gördüğü destek internette özgeci davranışlar sergilemesini de sağlamaktadır.

İnternet özgeciliğini ilişkisel açıdan ele alan bir başka çalışmada ise Liu vd. (2014), lisans öğrencilerinin benlik algısı, kişiler arası ilişkileri ve internetteki özgeci davranışları arasındaki ilişki incelenmiştir. Kişiler arası ilişkiler ile internet özgeciliği arasında pozitif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuş ancak benlik algısı ile internet özgeciliği arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Bireylerin internet özgeciliğini etkileyen faktörlerin incelendiği ilişkisel ve regresyon temelli desende tasarlanan araştırmaların yanı sıra internet özgeciliğini farklı kuramsal yapılarla ve yapısal modellerle inceleyen çalışmalarda bulunmaktadır (Wang & Cao, 2022; Wang vd., 2021). Bu çalışmalarda ise internet özgeciliğini doğrudan ve dolaylı olarak etkileyebilen değişkenler üzerinde durulduğu görülmektedir (Shi & Nie, 2022; Zheng vd., 2021a). Alan yazını incelendiğinde internet özgeciliğini etkileyen faktörler açısından yapılan çalışmalarda sıklıkla empati kavramı ile karşılaşılmakta ve empatinin internet özgeciliği üzerindeki etkisi vurgulanmaktadır (Zheng & Zhao, 2015; Zhou vd., 2024). Ancak yapılan çalışmalarda empatinin internet özgeciliği üzerindeki etkisini doğrudan ele almanın, empati ve internet özgeciliği arasındaki bağlantıyı tam olarak açıklığa kavuşturmadığı belirtilmektedir. Bu açıdan empati ve internet özgeciliği arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmalarda aracı değişkenlerin kullanıldığı görülmektedir. Bu çalışmalarda online sosyal destek (Li vd., 2018), öz yeterlilik (Zheng & Zhao, 2015a) ve sosyal sorumluluk (Zhang vd., 2019) aracı değişken olarak incelenmiştir.

Jiang vd. (2023) tarafından yapılan çalışmada, üniversite öğrencilerinin empati düzeyleri ile internette özgeci davranışları arasındaki ilişkide ahlaki kimliğin aracı rolü incelenmiştir. Öğrencilerin empati düzeylerinin, ahlaki kimlikleri aracılığı ile internet özgeciliği davranışını etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde Li vd. (2018), üniversite öğrencileri ile yaptığı bir araştırmada öğrencilerin kişiler arası ilişkileri, empati düzeyleri, çevrimiçi ortamlardaki özgeci davranışları ve sosyal destekleri arasındaki ilişkiler aracılık analizleri ile incelenmiştir. Araştırma sonucunda, empatinin ve sosyal desteğin internet özgeciliğini pozitif yönde anlamlı bir şekilde yordadığı, kişiler arası rahatsız edici ilişkinin ise internet özgeciliğini negatif yönde anlamlı bir şekilde yordadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca bireylerin empati düzeylerinin, kişilerarası rahatsız edici ilişkiler ve internet özgeciliği davranışları arasında aracı bir role sahip olduğu belirlenmiştir. Zhang vd. (2019) tarafından

üniversite öğrencileri ile yapılan çalışmada da bireylerin empati ve internet özgeciliği arasındaki ilişkide sosyal sorumluluk düzeylerinin aracılık rolü ve cinsiyetin düzenleyici rolü incelenmiştir. Yüksek empatiye sahip üniversite öğrencilerinin, sosyal sorumluluklarının yüksek olacağı ve böylece internette özgeci davranış sergileme olasılıklarının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca cinsiyetin bireysel sosyal sorumluluğu etkileyerek internet özgeciliğini yordadığı belirlenmiştir. Bu çalışmalardan yola çıkarak empatinin, internette sergilenen özgeci davranışlar açısından belirleyici bir faktör olduğu söylenebilir. Ancak empati ile internet özgeciliği arasındaki aracı ve düzenleyici mekanizmaları keşfetmek, empatinin internet özgeciliğini nasıl tahmin ettiğini daha iyi anlama açısından yardımcı olmaktadır.

Alan yazını incelendiğinde internet özgeciliği ile yapılan çalışmalarda benlik saygısı kavramının da internet özgeciliği üzerindeki önemli etkisi ortaya çıkmaktadır. Yapılan çalışmalarda benlik saygısı ile internet özgeciliği arasındaki ilişkinin aracı değişkenler kullanılarak incelendiği görülmektedir. Zheng vd. (2020) tarafından, üniversite öğrencileri ile yapılan çalışmada bireylerin benlik saygısı ile internet özgecilik davranışları arasında cinsiyet farklılıklarının ve online sosyal desteğin aracılık rolü incelenmiştir. Araştırma sonucunda benlik saygısı arttıkça internet özgeciliğinin arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca benlik saygısı ile internet özgecilik davranışları arasında cinsiyet farklılıklarının ve online sosyal desteğin aracılık rolünün olduğu belirlenmiştir. Benzer şekilde Zheng vd. (2021b) tarafından 520 üniversite öğrencisi ile gerçekleştirilen bir başka çalışmada öznel sosyal sınıf ile internet özgeciliği arasındaki ilişkide benlik saygısının aracı rolü incelenmiştir. Öznel sosyal sınıf ve benlik saygısının, internet özgeciliği ile önemli ölçüde ilişkili olduğu ve benlik saygısının, öznel sosyal sınıf ile internet özgeciliği arasındaki ilişkide aracı rol oynadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Alan yazını incelendiğinde internet özgeciliği ile yapılan çalışmalarda empati, sorumluluk ve benlik saygısı gibi kavramların yanı sıra öz yeterlik kavramı ile de karşılaşılmaktadır. Nitekim Zheng ve Zhao (2015b), tarafından yapılan bir başka araştırmada ise üniversite öğrencilerinin empati becerileri ile internetteki özgeci davranışları arasındaki ilişkide öz yeterliğin aracı rolü incelenmiştir. Öncelikle değişkenler arasındaki ilişkilerin incelendiği çalışmada öğrencilerin empati, internet özgeciliği ve öz yeterlikleri arasında anlamlı ilişkilerin olduğu görülmüştür. Ayrıca yapılan yapısal eşitlik modellemesi sonucunda öğrencilerin empati becerileri ile internetteki özgeci davranışları arasındaki ilişkide öz yeterliğin aracı rolü olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumda bireyin empati yeteneği arttıkça internette özgeci davranışlar sergileme olasılığının arttığı öz yeterliğin ise bu etkiyi desteklediği yorumu yapılabilmektedir.

Zhu vd. (2020) tarafından yapılan araştırmada ergenlerin benlik sunumu ile internet özgeciliği arasındaki ilişkide sosyal öz yeterliğin aracı rolü incelenmiştir. Ergenlerin benlik sunumunun, internet özgeciliğini yordadığı ve sosyal öz yeterliğin bu ilişkide aracı rolü oynadığı belirlenmiştir. Ergenlerin sanal ortamdaki benlik sunumu arttıkça sosyal öz yeterliklerinin geliştiği ve böylece sosyal iletişim becerilerinde kendi yeterliklerine güvendikleri görölmüştür. Bu durum ise diğer bireylere yardım etmeye daha istekli hâle gelmelerine yol açmıştır.

İnternet özgeciliğinin bağımlı değişken olarak ele alındığı çalışmalardan (Zheng vd., 2023; Zhou vd., 2024) farklı olarak yapılan bazı çalışmalarda ise internet özgeciliği bağımsız değişken ve aracı değişken olarak ele alınmıştır . Nitekim Luo vd. (2021) tarafından yapılan çalışmada üniversite öğrencilerinin internet özgeciliği ile öz tutarlılık ve uyumları arasındaki ilişkide öz yeterliğin aracı rolü benlik saygısının ise düzenleyici rolü incelenmiştir. Çalışma sonucunda bireylerin internet özgeciliği arttıkça öz yeterliklerinin arttığı ve sonucunda kendilerine yönelik tutarlılık ve uyumlarının artacağı belirlenmiştir. Ayrıca benlik saygısının, internet özgeciliği ile öz tutarlılık ve uyum arasındaki ilişkide düzenleyici rol oynadığı belirlenmiştir.

İnternet özgeciliğinin bağımsız değişken olarak ele alındığı Zheng vd. (2016) tarafından yapılan çalışmada ise ergenlerin internet özgeciliği ile öznel iyi oluş arasındaki ilişkide öz yeterliğin aracılık rolü incelenmiştir. Bireylerin sanal ortamdaki özgeci davranışları arttıkça öznel iyi oluşlarının arttığı bu duruma ise öz yeterliğin aracılık ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Zheng ve Zhao (2015a), tarafından yapılan araştırmada ortaokul öğrencilerinin internet özgecilik davranışı ile umut düzeyleri arasındaki ilişkide öz-yeterlik ve benlik saygısının aracılık rolü incelenmiştir. Yapılan analiz sonucunda öz yeterliğin aracılık rolü söz konusu iken benlik saygısının aracı bir rol oynamadığı görölmüştür.

İnternet özgeciliği ile ilgili ilişkisel veya regresyon temelli yapılan çalışmalardan farklı olarak deneysel araştırma modelinde tasarlanmış olarak gerçekleştirilen çalışmalarda bulunmaktadır. İnternet özgeciliği davranışının altında yatan motivasyonel mekanizmaları incelemek amacıyla Patil vd. (2018) tarafından 80 kişi ile gerçekleştirilen çalışmada internet özgeciliği empatik eğilim ve nöroanatomik açıdan değerlendirilmiştir. Yapılan çalışmada katılımcıların kendi hayatlarını riske atarak başka bir katılımcıyı kurtarıp kurtarmama kararıyla karşı karşıya kaldıkları, yaşamı tehdit eden bir durumu simüle etmek için bir sanal gerçeklik (VR) ortamı oluşturulmuştur. Çalışma sonucunda katılımcıların %65'inin özgeci davranışlar sergilediği ve cinsiyet açısından farklılaşma olmadığı belirlenmiştir. Ayrıca özgeci davranışlar

sergileyen katılımcıların zor durumda kalan bireylere yönelik empati yaptıkları ve sağ insular kortekslerinde büyümenin aktivasyonun meydana geldiği görülmüştür.

Suargani vd. (2022) tarafından yapılan çalışmada 11.sınıf öğrencilerinin internetteki özgeci davranışlarında, tek oturumluk dışavurumcu sanatla bütünleştirilmiş çözüm odaklı danışmanın etkililiği incelenmiştir. Araştırmada 5 öğrenci deney grubu olarak, 5 öğrenci ise kontrol grubu olarak belirlenmiştir. Deney grubuna sanal ortamda diğer insanların yaşadıkları sorunları anlayabilmeleri ve sanal ortamda kendilerini daha kolay ifade edebilmeleri için dışavurumcu sanat terapisi uygulanmıştır. Kontrol grubuna ise herhangi bir uygulama yapılmamıştır. Oturum sonucunda yapılan son testte deney grubundaki öğrencilerin internet özgeciliği puanlarında artış olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

İnternet özgeciliği ile ilgili yapılan yukarıdaki çalışmalar incelendiğinde; internet özgeciliğini ele alan çalışmaların internet özgeciliğini tanımlama ve internet özgeciliği ile ilişkisi olduğu düşünülen kavramları açıklamaya yönelik olarak yapıldığı görülmektedir. Ayrıca internet özgeciliği ile yapılan çalışmalarda empati, benlik saygısı, sosyal sorumluluk, öz yeterlik ve sosyal destek gibi duygusal ve bilişsel bileşenler ile karşılaşılmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Yöntem

Ergenlerin internet özgeciliğini artırmaya yönelik geliştirilen psiko-eğitim programının etkililiğinin incelendiği bu çalışmada karma yöntem kullanılmıştır. Karma yöntem, bir konuyu anlamak için hem nitel hem de nicel verilerden faydalanılmasını, bu verilerin analiz edilmesini ve analiz sonuçlarının bütüncül bir şekilde değerlendirilmesini sağlayan bir yaklaşımdır (Johnson & Christensen, 2014). Bu araştırma kapsamında karma yöntem türlerinden birisi olan keşfedici sıralı desen kullanılmıştır. Bu desen, araştırmanın ilk olarak nitel yöntemlerden edinilen veriler ile başladığı, bu edinilen verilerin ise nicel veri toplama aşamasına yön verdiği araştırma modelidir (Büyüköztürk vd., 2013).

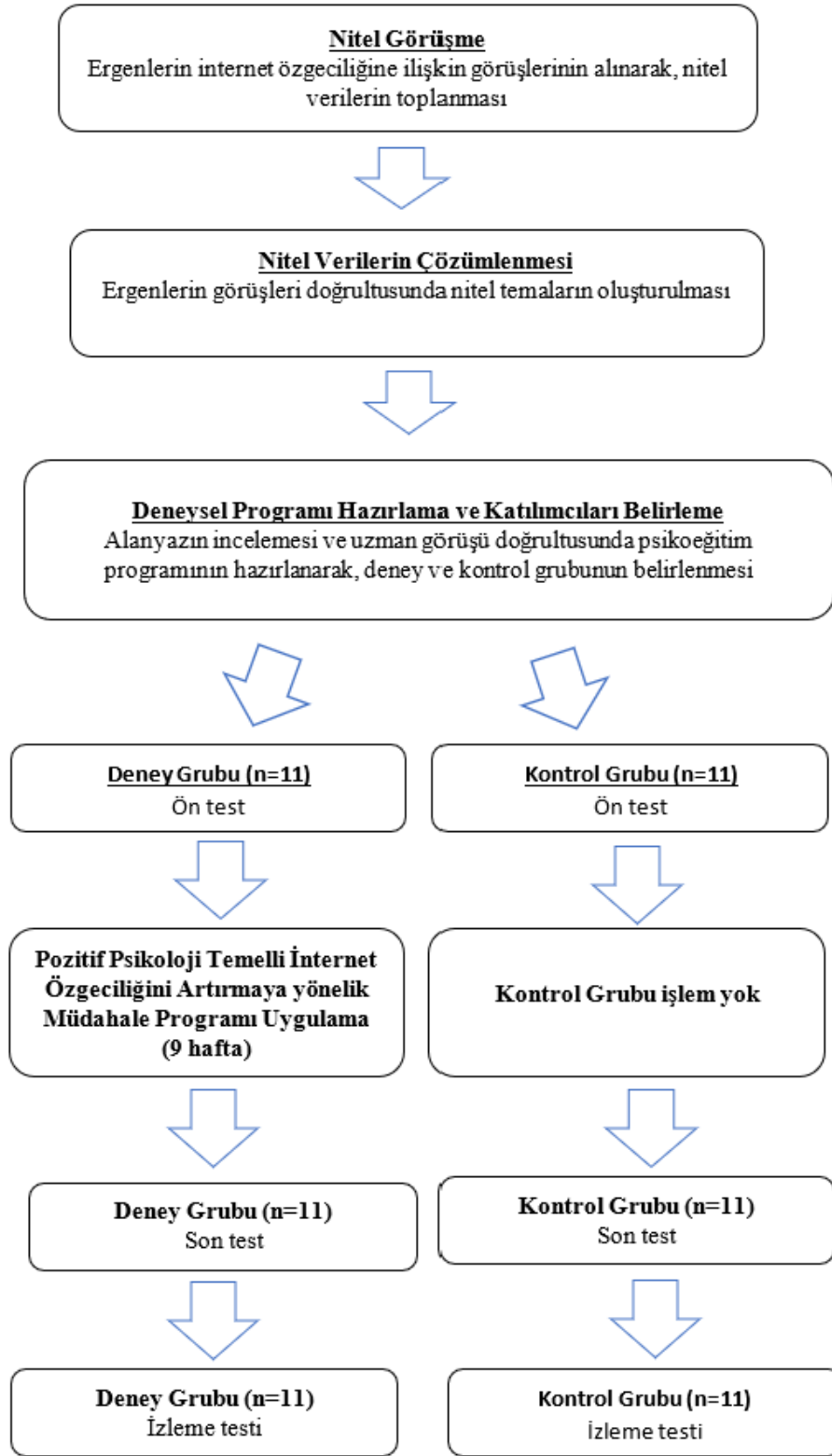
Keşfedici sıralı desen; nitel araştırma ile yapılan görüşme verilerinin genellenebilirliğinin belirlenmesine destek olması (Creswell & Plano Clark, 2020; Özdemir, 2018) açısından bu araştırmanın amacı ile örtüşmektedir. Keşfedici sıralı desen kapsamında öncelikle ergenlerin internet özgecilik davranışlarına yönelik bilgi edinmek amacıyla nitel yöntemler aracılığı ile veri toplanmıştır. Görüşme doğrultusunda elde edilen bilgiler aynı zamanda, araştırmanın ikinci boyutu olan nicel kısmında araştırmacı tarafından geliştirilen ergenlerin internet özgeciliğini artırmaya yönelik psiko-eğitim programının hazırlanmasında kullanılmıştır.

Keşfedici sıralı desenin kullanılması tamamlayıcılık, genelleme ve değerlendirme gerekçeleri ile açıklanmaktadır (Plano Clark & Ivankova, 2018). Bu kapsamda ergenlerin internet özgeciliği davranışına ilişkin görüşlerinin ilk olarak nitel veriler ile belirlenmesi tamamlayıcılık gerekçesini desteklemektedir. Nitel verilerden edinilen görüşmelerden yola çıkarak psiko-eğitim programının geliştirilmesi de, keşfedici sıralı desenin seçilme gerekçelerinden genelleme gerekçesi ile ilişkilidir. Hazırlanan psiko-eğitim programının uygulanmasını değerlendirmek ve etkililiğini belirlemek ise değerlendirme gerekçesi ile açıklanmaktadır.

Araştırma yöntemlerinden keşfedici sıralı desene göre yapılan bu çalışma; iki ayrı aşama şeklinde gerçekleştirilmiştir. Her bir aşama kapsamında kullanılan araştırma modelleri, çalışma grupları, veri toplama araçları ve veri analiz işlemleri sırasıyla Çalışma 1 ve Çalışma 2 başlıklarında yer almaktadır. Çalışma 1 başlığı kapsamında araştırmanın nitel boyutuna, Çalışma 2 başlığında ise araştırmanın nicel boyutuna yer verilmektedir. Bu başlıklarda sırası

ile öğrenci görüşmeleri ve deneysel işlem adımları yer almaktadır. Çalışma basamaklarına ilişkin akış, aşağıdaki Şekil 3’de görselleştirilmiştir.

Şekil 3. Çalışma Basamakları

Çalışma 1. Araştırmanın Nitel Boyutu

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın nitel yönü, çalışma gruplarının belirlenmesi, veri toplama araçları, veri toplama süreci ve verilerin analiz edilmesine ilişkin bilgiler bulunmaktadır.

Araştırma Modeli

Keşfedici sıralı model doğrultusunda yürütülen araştırmanın ilk aşamasında, ergenlerin internette sergilediği özgeci davranışlar ve bu davranışları etkileyen unsurlar nitel araştırma yöntemi ile belirlenmiştir. Bu kapsamda nitel araştırma yöntemlerinden olgu bilim deseni kullanılmıştır. Olgu bilim deseni, birden fazla katılımcının, aynı olguyu nasıl anlamlandırdıklarını ayrıntılı olarak belirlemek amacıyla kullanılmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2016). Bu çalışmada, ergenlerin internet özgeciliğini nasıl anlamlandırdıkları, nasıl tanımladıkları ve nasıl betimlediklerini belirlemesi açısından bu nitelikleri taşımaktadır.

Çalışma Grubu

Araştırma kapsamında; nitel verilerin toplanması için çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme, araştırmacının problem durumuna uygun olarak belirlediği amaç doğrultusunda, katılımcıları belirlediği örnekleme yöntemidir (Gürbüz & Şahin, 2015). Maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi ile çalışma grubuna alınan bireylerin problem durumunu belirlemek açısından farklı yönlerinin olması oldukça önemlidir (Patton, 2014). Bu çalışma kapsamında katılımcıların çeşitliliği; cinsiyetleri, sınıf düzeyleri, sosyo-ekonomik durumları ve öğrenim gördükleri okul türleri ölçüt olarak belirlenmiş olup, bu kriterler dikkate alınarak çeşitlilik sağlanmaya çalışılmıştır. Çalışma grubunun belirlenmesi kapsamında Erzurum ili merkez ilçelerinde, farklı okul türlerinde görev yapan okul psikolojik danışmanları ile görüşmeler yapılmış ve araştırma hakkında öğrencilerine bilgi vermeleri istenmiştir. Bu kapsamda aktif olarak interneti ve sosyal medyayı kullanan, araştırmaya katılmaya gönüllü öğrencilerden veli onam formu alınarak(EK-8), ön görüşme yapılmıştır.

Araştırma etiği kapsamında, araştırmaya katılan bireylerin gizliliğine dikkat edilerek isimlerinin yerine K1,K2,K3, E1,E2,E3... şeklinde kodlama yapılmıştır. K harfi kız öğrencileri, E harfi erkek öğrencileri temsil etmektedir. Çalışma grubuna ilişkin demografik bilgiler aşağıda Tablo 1’de görülmektedir.

Tablo 1. *Çalışma Grubuna (Nitel) İlişkin Demografik Bilgiler*

Katılımcılar	Sınıf Düzeyi	Okul Türü	Sosyo-ekonomik Düzey	Sanal ortamı aktif biçimde kullanır mısınız?
E1	9.sınıf	Anadolu Lisesi	Düşük	Evet
E2	10.sınıf	Sosyal Bilimler Lisesi	Orta	Evet
E3	10.sınıf	Anadolu İmam Hatip Lisesi	Yüksek	Evet
E4	11.sınıf	Fen Lisesi	Orta	Evet
E5	12.sınıf	Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	Düşük	Evet
K1	9.sınıf	Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	Orta	Evet
K2	10.sınıf	Anadolu Lisesi	Yüksek	Evet
K3	11.sınıf	Anadolu İmam Hatip Lisesi	Orta	Evet
K4	11.sınıf	Fen Lisesi	Yüksek	Evet
K5	12.sınıf	Anadolu Lisesi	Düşük	Evet

Çalışma grubuna ilişkin bilgilerin verildiği Tablo 1 incelendiğinde, cinsiyetleri açısından katılımcıların; 5 kız ve 5 erkek olarak dağılım gösterdiği görülmektedir. Sınıf düzeyleri açısından ise 9. sınıftan 2 öğrencinin, 10. sınıftan 3 öğrencinin, 11. sınıftan 3 öğrencinin ve 12.sınıftan 2 öğrencinin katıldığı görülmektedir. Katılımcıların sosyo-ekonomik durum açısından, 30.000 ve altında gelire sahip olan (düşük) 3 katılımcıdan, 30.000 ve 50.000 arası gelire sahip olan (orta) 4 katılımcıdan ve 50.000 ve üstü gelir düzeyine sahip (yüksek) 3 katılımcıdan oluştuğu görülmektedir. Katılımcıların okul türleri açısından ise Fen Lisesi’nden 2 katılımcı, Anadolu İmam Hatip Lisesi’nden 2 katılımcı, Anadolu Lisesi’nden 3 katılımcı ve Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi’nden 2 katılımcı olarak belirlenmiştir. Bu katılımcılar ölçüt ve çeşitlilik kriterlerini sağlamaktadır.

Araştırmaya dâhil olan kişilerin belirlenmesi için, nitel araştırmalarda katılımcı sayısı ve veri doygunluğu kriterleri göz önünde bulundurulmuştur. Bir problem durumunu derinlemesine inceleyebilmek için katılımcı sayısının 3 ve 15 arasında değişebileceği belirtilmektedir (Creswell, 2014). Ayrıca katılımcıların görüşmelere verdiği cevaplarda tekrara düşüldüğünde ve farklı temalar ortaya çıkmadığı durumda veri doygunluğu sağlanmaktadır (Creswell, 2017). Bu açıdan araştırmaya katılan 10 öğrenci ile veri doygunluğu tespit edilerek 10 öğrenci ile görüşme yapılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Nitel araştırma türlerinden olgu bilim deseninde yürütülen çalışmalarda, araştırmacının olguya ilişkin derinlemesine bilgi edinebilmek için görüşme tekniğini kullanılması oldukça önemli faydalar sağlamaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2016). Bu doğrultuda araştırmacının bu aşamasında veriler görüşme tekniği ile toplanmıştır. Bu teknik yapılandırılmamış, yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmış olmak üzere 3 farklı türden oluşmakta olup (Creswell, 2017), bu araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır.

Yarı yapılandırılmış görüşme için araştırmacı tarafından alan yazını taraması yapılarak taslak form oluşturulmuştur. Görüşme formunda yer alan soruların hazırlanmasında, bazı kriterlere dikkat edilmiştir (Baltacı, 2019). Bu kapsamda öncelikle alan yazını araştırmaları yapılmıştır. İnternet özgeciliğini tanımlayabilecek ve detaylarını belirleyebilecek, katılımcılar tarafından rahatlıkla anlaşılacak açık uçlu sorular hazırlanmasına özen gösterilmiştir. Ayrıca forma son hâlini vermeden önce alan uzmanı üç farklı kişiden (Ölçme alanında görev yapan bir öğretim üyesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık alanında görev yapan iki öğretim üyesi) görüş alınmış ve bazı düzeltmeler yapılmıştır. Bu görüşler doğrultusunda formda yer alan bazı sorular çıkarılmış ve benzer sorular ise birleştirilmiştir. Tüm düzenlemeler sonucunda demografik bilgilerden ve internet özgeciliğini anlamaya yönelik sorulardan oluşan “İnternet Özgeciliği Görüşme Formu” (EK 1) oluşturulmuştur. Görüşme sırasında, katılımcıların internet ortamında sergilediği özgeci davranışlara ilişkin edinilen bilgiler, bu araştırmanın ikinci aşaması olan deneysel kısımda hazırlanan psiko-eğitim programının oluşturulması sırasında kullanılmıştır.

Verilerin Toplanması

Araştırma kapsamında nitel verilerin toplanabilmesi için Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Birim Etik Kurulu’ndan gerekli izinler (Ek-4) alınmıştır. Araştırma kapsamında öncelikle 2022-2023 eğitim-öğretim yılı bahar yarıyılında ilgili okullara gidilerek araştırma süreci ve görüşme tekniği hakkında okul yönetimi ve okul rehberlik servislerine bilgi verilmiştir. Veri toplanmadan önce katılımcılara veli onam formu verilmiş olup bu forma olumlu dönüt veren velilerin çocuklarından 3’üne “İnternet Özgeciliği Görüşme Formu” pilot olarak uygulanmış ve soruların anlaşılabilirliği test edilmiştir. Daha sonra araştırmaya katılmaya gönüllü olan öğrencilerle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler; okul yönetiminin, okul rehberlik servisinin, araştırmacının ve katılımcının belirlediği ortak gün ve saatte yapılmıştır. Görüşmeler, katılımcıların kendi okullarının rehberlik servisinde veya boş bir sınıfta gerçekleştirilmiştir. Görüşme esnasında veri ve zaman kaybını önlemek amacıyla ses kayıt cihazı kullanılmıştır. Katılımcılar bu konuda bilgilendirilmiş ve onay alınmıştır. Görüşme

yapılırken araştırmacı, katılımcıları yönlendirmemeye ve iletişime açık bir şekilde soruları yöneltmeye özen göstermiştir. Katılımcıların her biri ile ortalama 25-30 dakika arasında görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Nitel Veri Analizi

Nitel araştırmalarda elde edilen verilerin tanımlanması, sınıflandırılması ve kavramların birbiri ile ilişkilendirilmesi amacıyla nitel verilerin analizi yapılmaktadır. Nitel veri analizinin yapılması nitel araştırmanın önemli bir evresidir (Çelik vd., 2020). Bu araştırma kapsamında nitel verilerin analiz edilmesi için *içerik analizi* yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi sürecinde ise, elde edilen veriler birbiri ile ilişkilendirilerek kodlar, kategoriler ve temalar oluşturulmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2016).

Veri analizinin yapılabilmesi için öncelikle ses kaydına alınan görüşmeler metin hâline (Bogdan & Biklen, 2007) dönüştürülmüştür. Deşifre olarak adlandırılan bu işlemten sonra veri aşinalığı sürecine geçilmiştir. Bu süreçte ise metne dönüştürülen görüşmeler, tekrar tekrar okunmuş ve veriler üzerinde düşünülmüştür. Nitekim, verilerin birkaç kez okunmasının veri kodlama sürecinde kolaylık sağladığı, alt kodların oluşmasını kolaylaştırdığı vurgulanmaktadır (Kıral, 2021). Bu kapsamda verilerin 3 kez okunması sonucu, araştırma kodları yavaş yavaş şekillenmeye başlamıştır. Katılımcıların görüşlerindeki ortak noktalardan oluşan kod ve kategoriler, temaları ortaya çıkarmaktadır (Merriam, 2014). Bu araştırmada da ergenlerin internet özgeciliği davranışına ilişkin deneyimlerinden oluşan kodlar oluşturulmuştur. Elde edilen kodlardan daha sonra alt kategoriler ve temalar üretilmiştir. Daha sonra temalar, alt kategoriler ile ilişkili olarak ilgili alan yazını doğrultusunda yorumlanmış ve raporlama sürecine geçilmiştir. Nitel veriler, “NVivo 14 for Windows: Nitel Araştırma Yazılımı” kullanılarak analiz edilmiştir.

Geçerlik ve Güvenirlik

Nitel araştırmaların geçerlik ve güvenirliği, nicel araştırmalardan farklıdır. Nitel araştırmada geçerlik ve güvenirlik ifadesinin yerine inandırıcılık terimi kullanılmaktadır. Nitel araştırmada inandırıcılık olması için inanılabilirlik, onaylanabilirlik, tutarlılık ve aktarılabilirlik ilkelerine dikkat edilmesi gerekmektedir (Başkale, 2016; Kıral, 2021). Çalışma kapsamında konu ile ilgili ifadelerin anlaşılabilirliği açısından, kavramsal karşılığı parantez içinde verilmiştir.

Araştırmanın inandırıcılığını (iç geçerlik) sağlamak için,

- Görüşme formunda yer alan soruların hazırlanması ve görüşme süreci kapsamında alanında uzman kişilerin görüşlerine başvurulmuştur. Ayrıca nitel araştırma sürecinde uzmanlardan gelen değerlendirmeler ve öneriler dikkate alınmıştır.
- Görüşmeler sırasında, araştırmacı orada bulunmuş ve görüşmeyi kendisi gerçekleştirmiştir. Bu kapsamda görüşmenin yapıldığı ortamda olmak araştırmacının önyargılarını kontrol etmesine yardımcı olmuştur.
- Ayrıca katılımcılar ile yapılan görüşme en sonunda araştırmacı tarafından özetlenmiş, ve katılımcı teyit kriteri sağlanmıştır.

Araştırmanın aktarılabilirliğini (dış geçerlik) sağlamak için,

- Amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme kullanılmıştır. Bu kapsamda görüşme yapılacak öğrencilerin sınıf düzeyi, okul türü, sosyo-ekonomik düzey ve cinsiyet açısından farklı özelliklere sahip olmasına özen gösterilmiştir.
- Ayrıntılı betimleme yapabilmek amacıyla öğrencilerle yapılan görüşmeler, doğrudan alıntılar şeklinde kullanılmıştır. Herhangi bir yorum yapılmadan olduğu gibi analize dâhil edilmiştir.
- Katılımcıların belirlenmesinde dâhil olma ve dışlama kriterlerine dikkat edilmiştir.

Araştırmanın tutarlılığını (iç güvenilirlik) sağlamak için,

- Araştırma kapsamında katılımcılara aynı sorular sorulmuştur.
- Katılımcıların sorulara verdikleri cevaplardan temalar, elde edebilmek için cevaplar tekrar tekrar okunmuştur.
- Görüşme sonucunda elde edilen verilerin alanında uzman kişi ile birlikte değerlendirilerek analiz edilmesine özen gösterilmiştir. Elde edilen sonuçlar, uzman tarafından değerlendirilmiştir.

Araştırmanın onaylanabilirliğini (dış güvenilirlik) sağlamak için

- Araştırma kapsamında elde edilen sonuçların teyit edilebilmesi için, yarı yapılandırılmış görüşme formu, katılımcıların verdikleri cevaplardan edinilen veriler ve verilerin analizi sırasında yapılan çalışmalar gerektiğinde kullanılmak üzere araştırmacı tarafından saklanmıştır

Çalışma 2 (Araştırmanın Nicel Boyutu /Deneysel Müdahâle)

Çalışmanın bu bölümünde araştırma desenindeki bağımlı ve bağımsız değişkenler, deney ve kontrol gruplarının belirlenmesi, psiko-eğitim programının hazırlanması ve uygulanmasına yönelik bilgiler yer almaktadır.

Araştırma Modeli

Bu çalışmada ergenlerde internet özgeciliğini artırmaya yönelik psiko-eğitim müdahâle programının, internet özgeciliğini artırma üzerindeki etkisi incelenmiştir. Bu kapsamda araştırmanın bağımsız değişkenini internet özgeciliğini artırmaya yönelik psiko-eğitim müdahâle programı, bağımlı değişkenini ise İnternet Özgeciliği Ölçeği'nden alınan puanlar oluşturmaktadır. Değişkenler arasındaki neden sonuç ilişkisini belirlemeye yönelik ön test, son test ve kontrol gruplu olarak yürütülen çalışmada deneysel bir model kullanılmıştır. Deneysel modelde, araştırmacı müdahalede bulunacağı gruba bir program uygulamakta ve uygulanan programın etkililiğini belirlemeye çalışmaktadır (Büyüköztürk vd., 2013). 2x3'lük split-plot (karışık) desende gerçekleştirilen çalışmada ilk faktör deney ve kontrol gruplarını temsil etmektedir. İkinci faktör internet özgeciliğine ilişkin tekrarlayan ölçümleri (ön test, son test ve izleme testi) temsil etmektedir. Araştırma kapsamında öncelikle katılımcılar belirlenerek, deney ve kontrol grupları oluşturulmuştur. Program uygulanmadan önce deney ve kontrol gruplarına ön test uygulanmıştır. Deney grubuna internet özgeciliğini artırmaya yönelik psiko-eğitim müdahale programı uygulanmış ve her iki gruba son test yapılmıştır. Programın bitiminden iki ay sonra her iki gruba izleme testi yapılmıştır. Araştırmada kullanılan deneysel desen tablo 2'de belirtilmiştir.

Tablo 2. *Araştırmada Kullanılan Deneysel Desen*

Gruplar	İşlem 1	İşlem 2	İşlem 3	İşlem 4	İşlem 5
Deney Grubu	Deney grubu ön test (İnternet Özgeciliği Ölçeği Uygulaması)	İnternet özgeciliğini artırmaya yönelik psiko-eğitim müdahale programının uygulanması	Deney grubu son test (İnternet Özgeciliği Ölçeği Uygulaması)	2 ay ara	Deney grubu izleme (İnternet Özgeciliği Ölçeği Uygulaması)
Kontrol Grubu	Kontrol grubu ön test (İnternet Özgeciliği Ölçeği Uygulaması)	Herhangi bir işlem yapılmamıştır.	Kontrol grubu son test (İnternet Özgeciliği Ölçeği Uygulaması)	2 ay ara	Kontrol grubu izleme (İnternet Özgeciliği Ölçeği Uygulaması)

Çalışma Grubu

Araştırma kapsamında çalışma grubu belirlenirken öncelikle dâhil olma ve dışlama kriterleri belirlenmiştir.

Araştırma kapsamında dâhil olma ve dışlama kriterleri

- Öğrencilerin oturumlara gönüllü olarak katılım sağlaması,
- Öğrencilerin fiziksel ve ruhsal sağlık probleminin olmaması,
- Öğrencilerin daha önce benzer nitelikte bir çalışmaya katılım sağlamamış olması,
- Öğrencilerin veli izinlerinin alınmış olması

Bu kapsamda 9., 11. ve 12.sınıf öğrencileri araştırmanın deneysel kısmına dâhil edilmemiştir. 9. Sınıf öğrencilerinin birbirlerini yeni tanıdıkları, okula uyum sağlamak ve liseye hazır hissetmek noktasında bazı sorunlar yaşadıkları yapılan önceki araştırmalarda vurgulanmaktadır (Ellerbrock & Kiefer, 2013; Neild, 2009). Bu doğrultuda yapılan bu araştırma kapsamında 9. sınıf öğrencilerinin okula ve birbirlerine uyum süreci içinde oldukları göz önünde bulundurularak araştırmanın deneysel bölümüne dâhil edilmemiştir. 11. Sınıf ve 12.sınıf öğrencilerinin ise üniversite sınavına girecekleri için özel kurslara gitme, staja gitme, ders çalışma ve okulda daha fazla devamsızlık yapma durumları dikkate alınmış ve bu yüzden oturumlara katılma noktasında sorun yaşayabilecekleri gerekçesi ile araştırmanın deneysel kısmına dâhil edilmemiştir.

Deneysel araştırmalarda bağımlı değişkende oluşan değişimin yapılan müdahaleden kaynaklandığının söylenebilmesi için basit rastgele örneklem kullanılabilir (Gürbüz & Şahin, 2015). Bu kapsamda bu araştırmanın gerçekleştirileceği okul ve katılımcılar, basit rastgele örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Erzurum merkez ilçelerinde yer alan okullar liste hâline getirilmiş ve kura çekilmiştir. Çekilen kura sonucunda araştırma 2022-2023 eğitim-öğretim yılında Erzurum ili Palandöken merkez ilçesinde Milli Eğitime bağlı Fuat Sezgin Anadolu Lisesi'nde öğrenim gören 10. sınıf öğrencileri ile gerçekleştirilmiştir. Veri toplanmadan önce katılımcılara veli onam formu verilmiş olup, bu forma olumlu dönüt veren velilerin çocukları ile araştırma gerçekleştirilmiştir (Ek-9). Araştırmanın çalışma grubunu belirlemek amacıyla 10.sınıf öğrencilerine “İnternet Özgeciliği” ölçeği uygulanmıştır. Katılımcıların internet özgeciliği ölçeğinden elde ettikleri puanların aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri hesaplanmıştır. Katılımcıların internet özgeciliği ölçeğine ilişkin aritmetik ortalamalarının 25.2 ve standart sapmalarının 8.5 olduğu belirlenmiştir. 1 birimlik değişim dikkate alınarak ölçek puanı 17 puan ve altı düşük olarak belirlenmiştir. Bu durumda deney grubuna öğrencilerin alınması sırasında 17 puan altında olan öğrenciler öncelikli olarak deney grubuna alınmıştır.

Tablo 3. Deney ve Kontrol Grubuna İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Grup	Değişken	N	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma
Deney	İnternet Özgeciliği	11	25.0	8.4
Kontrol	İnternet Özgeciliği	11	25.3	9.1

Araştırma kapsamında deney grubunda yer alan öğrencilerle ön görüşme yapılmıştır. Bu ön görüşmelerde öğrencilere araştırma hakkında genel bilgi verilmiş, oturumların günü, saati ve süresi hakkında bilgilendirme yapılarak öğrencilerin katılım sağlamaları için onayları alınmıştır. Kontrol grubunda yer alan öğrenciler ile ön görüşme yapılmamıştır. Deney ve kontrol grubunda yer alan öğrencilerin demografik özelliklerine ilişkin bilgilere aşağıda Tablo 4’ de yer verilmiştir.

Tablo 4. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Demografik Özelliklerine İlişkin Bilgiler

Değişken	Özellik	Deney Grubu	Kontrol Grubu
Cinsiyet	Kız	6	5
	Erkek	5	6
Toplam		11	11

Araştırmaya katılan öğrencilerden deney grubunda yer alan öğrencilerin 6’sı kız, 5’i erkektir. Kontrol grubunda yer alan öğrencilerden ise 5’i kız, 6’sı erkektir.

Etik İzin

İnternet özgeciliğini artırmaya yönelik psiko-eğitim müdahale programı uygulama sürecinin etik açıdan uygunluğunun tespit edilmesi için Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Etik Kurulu’ndan etik izin alınmıştır (Tarih: 10.12.2021, Toplantı Sayısı:13, Karar No:18) (EK 6). Ayrıca araştırmanın örneklem grubunu oluşturan lise öğrencilerine ölçek uygulama çalışmasının yapılabilmesi için, Erzurum İl Milli Eğitim Müdürlüğünden izin talep edilmiştir. Erzurum İl Milli Eğitim Müdürlüğünden izinler alınarak (Tarih: 08.09.2023, Sayı: E-36648235-605.01-83310351), müdürlüğe bağlı merkez ilçelerdeki okullarda veri toplanmıştır (EK 5)

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın bu bölümünde araştırma kapsamında kullanılan ölçeklere ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Bu araştırma kapsamında kişisel bilgi formu ve ergenlere yönelik internet özgeciliği ölçeği kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu

Katılımcıların cinsiyet, sınıf ve okul türünü belirlemeye yarayan sorular yer almaktadır.

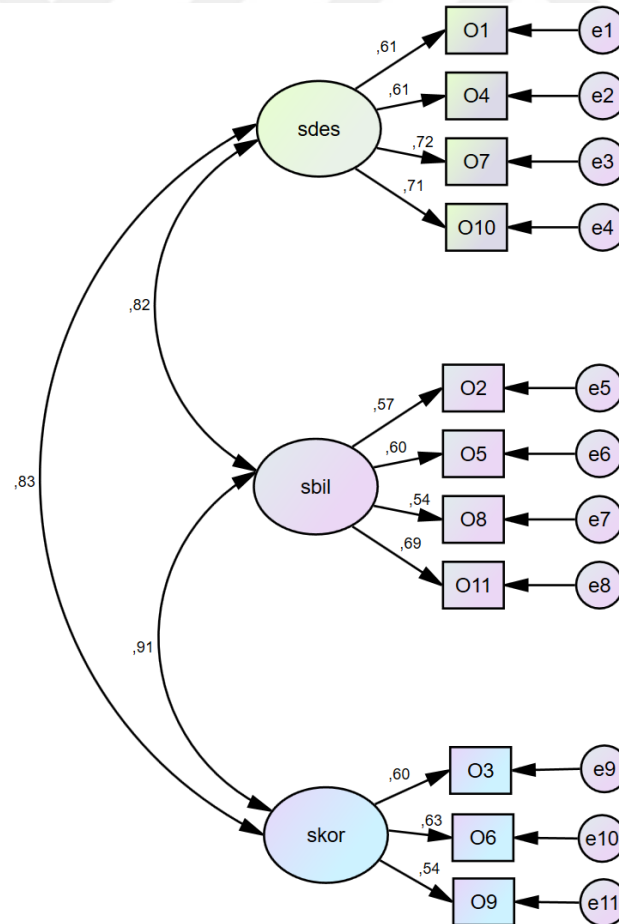
İnternet Özgeciliği Ölçeği

Araştırmanın deneysel kısmında ergenlerin sanal ortamda sergiledikleri özgeci davranışların ölçülmesi amacıyla Bilgiz Akbayır ve Peker (2023) tarafından geliştirilen ‘Ergenlere Yönelik İnternet Özgeciliği’ ölçeği kullanılmıştır. Ölçek 11 madde; sanal destek, sanal koruma ve sanal bilgilendirme olmak üzere 3 alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin alt boyutları toplam varyansın %63’ünü açıklamaktadır. Ölçekte ters madde yer almamaktadır. Ölçekten alınan puan arttıkça ergenin internet özgeciliği düzeyi yükselmektedir. Ölçeğin tamamı için cronbach alfa değeri .86 olarak hesaplanmıştır. Bu kapsamda geliştirilen İnternet Özgeciliği ölçeğinin 11 maddeli ve 3 faktörlü yapısını test etmek amacıyla 336 lise öğrencisinden toplanan veri ile doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır.

1. Düzey doğrulayıcı faktör analizi sonucunda ölçeğin standardize kat sayılarına ilişkin bilgiler aşağıda Şekil 4’de yer verilmiştir.

Birinci Düzey Doğrulayıcı Faktör Analizi

Şekil 4. İnternet Özgeciliği Ölçeği Birinci Düzey Doğrulayıcı Faktör Analizi

CMIN/df:2,844; AGFI:,.905; GFI:,.941; NFI:,.892; CFI:,.926; IFI:,.927; TLI:,.901; RMSEA:,.074

*sdes=sanal destek alt boyutu, sbil=sanal bilgilendirme alt boyutu, skor=sanal koruma alt boyutu

Modelin iyi uyum gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla uyum iyiliği değerleri incelenmiştir. Model ile veri arasındaki uyumu, test eden model fit için uyum iyiliği indexlerinden tamamı kullanılabileceği gibi birkaçı da tercih edilebilmektedir. Bu çalışmada model uyumu (model fit) için genel olarak bakılan değerler; χ^2/sd , RMSEA, GFI, AGFI, TLI ve CFI değerleridir. Bu doğrultuda Şekil 4’ da yer alan model indexlerine bakıldığında 11 madde ve 3 faktörden oluşan ölçeğin uyum indeksi değerleri $\chi^2/sd = 2.84$, RMSEA=.74, CFI=.92, AGFI=.91, TLI=.90 ve GFI=.94 olarak bulunmuştur. DFA’ya ait uyum indeksleri ve literatürde belirtilen referans aralıkları ile oluşturulan model ile ilgili uyum değerleri aşağıda Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5. İnternet Özgeciliği Ölçeğine İlişkin Model Uyum İndeksleri

Uyum Ölçüleri	İyi Uyum Değerleri	Kabul Edilebilir Uyum Değerleri	Mevcut Modelin Uyum Değerleri	Sonuç
Ki-Kare/sd	$\chi^2 /sd \leq 2$	$\chi^2/sd \leq 3$	2.84	İyi Uyum
RMSEA	$0 \leq RMSEA \leq 0.05$	$0.05 \leq RMSEA \leq 0.08$	.74	Kabul Edilebilir
TLI	$0.95 < NFI < 1.00$	$0.90 < NFI < 0.95$	.90	Kabul Edilebilir
CFI	$0.95 < CFI < 1.00$	$0.90 < CFI < 0.95$	.92	Kabul Edilebilir
AGFI	$0.90 \leq AGFI \leq 1$	$0.85 \leq AGFI \leq 0.90$	.91	İyi Uyum
GFI	$0.90 \leq GFI \leq 1$	$0.85 \leq GFI < 0.90$	.94	İyi Uyum

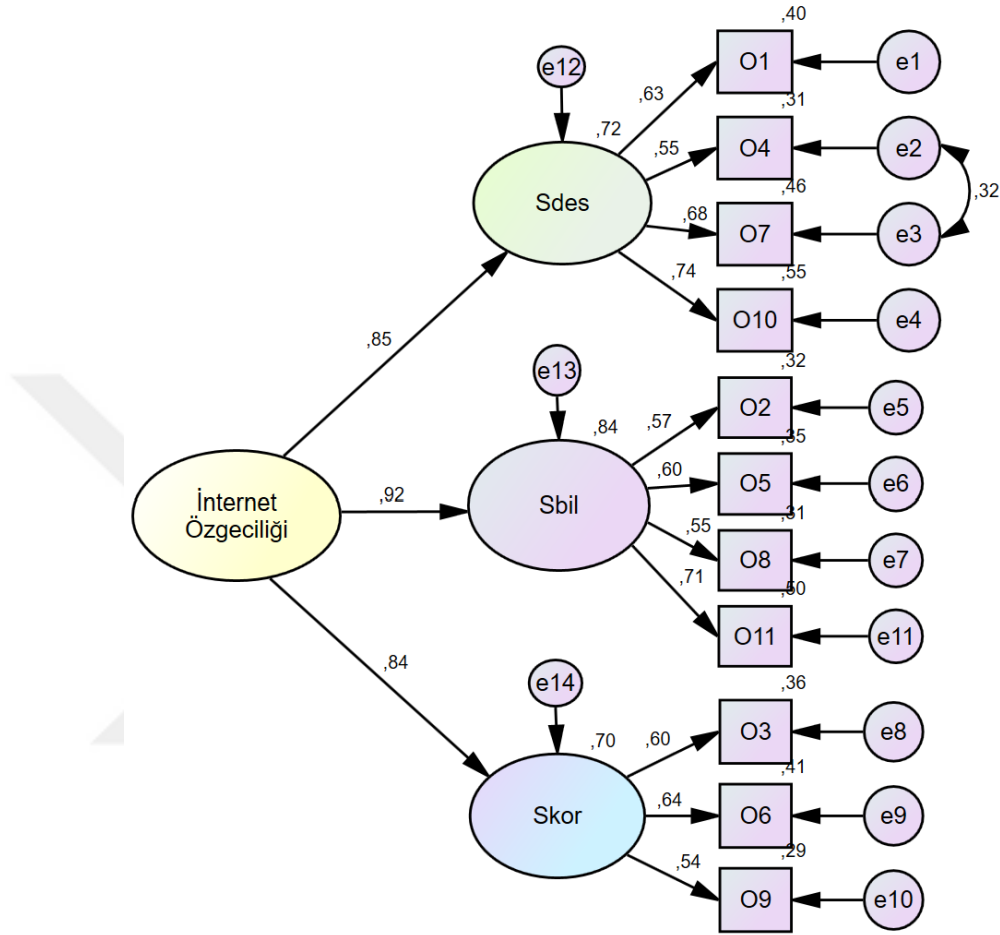
Uyum indeksleri incelendiğinde, İnternet Özgeciliği ölçeğinin uyum indekslerinin iyi uyum ve kabul edilebilir uyum indeksi değerlerini aldığı görülmektedir (Hooper vd., 2008; Kline, 2016).

İkinci Düzey Doğrulayıcı Faktör Analizi. Birinci düzey faktör analizi sonucu yapısal geçerliliği ve güvenilirliği test edilen internet özgeciliği ölçeği için ikinci düzey doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. 2. Düzey faktör analizi ile birincil seviyedeki faktör kovaryanslarının, ikincil seviye faktör üzerindeki etkisi test edilmektedir (Byrne, 2010). 2.düzey DFA analizi yapılabilmesi için en az üç faktörün, üst düzey bir faktör altında yer alması gerektiği belirtilmekte (Doğan & Aybek, 2021) ve internet özgeciliği ölçeği bu kriteri sağlamaktadır.

2.düzey DFA sonucunda alt boyutların; sanal destek ($\beta=.85$), sanal bilgilendirme ($\beta=.92$) ve sanal koruma ($\beta=.84$) internet özgeciliğini açıkladığı görülmektedir. Ayrıca ikinci düzey dfa sonucundaki tüm regresyon katsayılarının ($p < 0,05$) istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir. Analiz sonucunda internet özgeciliği ölçeğine ilişkin kurulan modelin yapı geçerliğinin yüksek olduğu ve ölçekten alınan puanın internet özgeciliğini ölçtüğünü

göstermektedir. Bu çalışma kapsamında bu durum göz önünde bulundurulmuş ve ölçek toplam puan alınarak kullanılmıştır. İnternet özgeciliği ölçeği için kurulan ikinci düzey DFA modeli Şekil 5’de verilmiştir.

Şekil 5. İnternet Özgeciliği Ölçeği İkinci Düzey Doğrulayıcı Faktör Analizi

/df:2,930; AGFI:,.907; GFI:,.943; NFI:,.894; CFI:,.927; IFI:,.928; TLI:,.899; RMSEA:,.074

*sdes=sanal destek alt boyutu, sbil=sanal bilgilendirme alt boyutu, skor=sanal koruma alt boyutu

Modelin iyi uyum gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla uyum iyiliği değerleri incelenmiştir. Model ile veri arasındaki uyumu, test eden model fit için uyum iyiliği indexlerinden tamamı kullanılabileceği gibi birkaçı da tercih edilebilmektedir. Bu çalışmada model uyumu (model fit) için genel olarak bakılan değerler; χ^2/sd , RMSEA, GFI, AGFI, TLI ve CFI değerleridir. Bu doğrultuda Şekil 5’de yer alan model indexlerine bakıldığında 11 madde ve 3 faktörden oluşan ölçeğin uyum indeksi değerleri $\chi^2/sd = 2.93$, RMSEA=.74, CFI=.93, AGFI=.91, TLI=.90 ve GFI=.94 olarak bulunmuştur. Alan yazınında aynı alt boyutta ilişkisi bulunan iki madde arasında kovaryans oluşturulması için modifikasyon yapılması önerilmiştir (Hooper vd., 2008). Böylece ikinci düzey DFA analizinde 4. Ve 7. maddeler arasında modifikasyon yapılmıştır.

2. Düzey DFA'ya ait uyum indeksleri ve literatürde belirtilen referans aralıkları ile oluşturulan model ile ilgili uyum değerleri aşağıda Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. *İnternet Özgeciliği Ölçeğine İlişkin Model Uyum İndeksleri*

Uyum Ölçüleri	İyi Uyum Değerleri	Kabul Edilebilir Uyum Değerleri	Mevcut Modelin Uyum Değerleri	Sonuç
Ki-Kare/sd	$\chi^2 /sd \leq 2$	$\chi^2 /sd \leq 3$	2.93	İyi Uyum
RMSEA	$0 \leq RMSEA \leq 0.05$	$0.05 \leq RMSEA \leq 0.08$	.74	Kabul Edilebilir
TLI	$0.95 < NFI < 1.00$	$0.90 < NFI < 0.95$	.90	Kabul Edilebilir
CFI	$0.95 < CFI < 1.00$	$0.90 < CFI < 0.95$	.93	Kabul Edilebilir
AGFI	$0.90 \leq AGFI \leq 1$	$0.85 \leq AGFI \leq 0.90$	.91	İyi Uyum
GFI	$0.90 \leq GFI \leq 1$	$0.85 \leq GFI < 0.90$	.94	İyi Uyum

Uyum indeksleri incelendiğinde, İnternet Özgeciliği ölçeğinin uyum indekslerinin iyi uyum ve kabul edilebilir uyum indeksi değerlerini aldığı görülmektedir (Hooper vd., 2008; Kline, 2016). Yapılan 2. Düzey DFA, 3 alt boyuttan oluşan internet özgeciliği ölçeğinin toplam puan alınarak kullanılabileceğinin de bir göstergesi niteliğindedir. Bu çalışma kapsamında internet özgeciliği ölçeği, toplam puan alınarak kullanılmıştır.

Verilerin Toplanması

Araştırma kapsamında deneysel verilerin toplanabilmesi için Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Birim Etik Kurulu'ndan ve Erzurum İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli izinler (Ek-5/Ek-6) alınmıştır. Araştırma kapsamında öncelikle 2022-2023 eğitim-öğretim yılı bahar yarıyılında ilgili okula gidilerek araştırma süreci ve görüşme tekniği hakkında okul yönetimi ve okul rehberlik servislerine bilgi verilmiştir. Veri toplanmadan önce katılımcılara veli onam formu verilmiş olup bu forma olumlu dönüt veren velilerin öğrencilerine uygulama yapılmıştır. Daha sonra araştırmaya katılmaya gönüllü olan öğrencilere ölçek uygulaması gerçekleştirilmiştir.

Psiko-Eğitim Programının Geliştirilme Süreci

Bu araştırmada ergenlerin internette sergiledikleri özgeci davranışları artırmaya yönelik psiko-eğitim müdahale programı geliştirilmiştir. Bu kapsamda öncelikle, psiko-eğitim müdahale programının altyapısı hazırlanmış ve programın tasarım sürecine geçilmiştir.

Programın Hazırlanması

- Psiko-eğitim müdahale programının geliştirilmesinde öncelikle araştırmanın nitel kapsamında elde edilen empati, sosyal sorumluluk, benlik saygısı ve sosyal öz yeterlik kategorilerinden faydalanılmıştır.
- Özgecilik, empati, pozitif duygular, sosyal öz yeterlik kavramlarından faydalanılmıştır.
- İnternet özgeciliği ile ilgili yurt içi ve yurt dışı alan yazınında yer alan çalışmalar incelenmiştir. Alan yazını incelemesi sonucunda Türkiye’ de internet özgeciliğini artırmaya yönelik yapılandırılmış programlar olmadığı belirlenmiştir. Bu doğrultuda program geliştirme sürecinde geleneksel özgecilik alan yazınından faydalanılmıştır. Özgecilik ile ilgili yapılan yapılandırılmış programlar kapsamlı bir şekilde incelenmiş ve bu program içeriklerinden de faydalanılmıştır (Doğru-Çabuker & Ersanlı, 2016; Nedim Bal & Topuz, 2015).
- Oturum içerikleri hazırlanırken internet özgeciliği ile sıklıkla çalışılan empati (Jiang vd., 2023; Li vd., 2018), benlik saygısı (Zheng vd., 2020) ve sorumluluk (Zhang vd., 2019) kavramlarından da faydalanılmıştır. Ayrıca Yöntem (2015) ve Kaynak (2018) tarafından yazılan kitap bölümlerinden de faydalanılarak uygulama ve etkinlik içerikleri hazırlanmıştır.
- Programın geliştirilmesi sürecinde, hem tez izleme jüri üyelerinden hem de özgecilik alanında çalışma yapan diğer araştırmacılardan gelen bilgiler doğrultusunda araştırmacı tarafından program içeriklerine eklemeler ve düzenlemeler yapılmıştır. Program deney grubuna uygulanmadan önce tez danışmanı tarafından bir kez daha kontrol edilmiş ve gerekli eklemeler ve düzenlemeler yapılmıştır. Tüm bu süreç sonucunda psiko eğitim programı son hâlini almıştır.

Programın uygulanması esnasında dikkate alınan hususlar;

- Psikoeğitim programının uygulanabilmesi için her hafta aynı gün okula gidilmiş ve üyelerle okulun grupla psikolojik danışma odasında bir araya gelinmiştir. Her oturum 80-90 dakika arasında değişmektedir. Oturumların iki ders saatini geçmemesine özen gösterilmiştir
- Lider her oturumda kullanması gereken malzemeyi, oturum öncesinde temin ederek, oturum esnasında hazır hâle getirmiştir.
- İkinci oturumdan sonra lider her oturuma başlamadan önce üyelerin genel durumlarını öğrenmek amacıyla nasıl olduklarını sormuş ve kısa bir sohbet yaparak

genel duygu ve düşüncelerini öğrenmiştir. Böylece üyelerin oturuma hazır hâle gelmeleri sağlanmıştır.

- İkinci oturumdan sonra her oturumda lider ve üyeler bir önceki oturumda konuşulan konular ve etkinlikler hakkında kısaca konuşmuştur. Böylece geçen haftanın hatırlanması sağlanmıştır.
- Bir önceki oturumda verilen ev ödevleri değerlendirilmiş ve grup içerisinde üyelerle birlikte ödevler hakkında konuşulmuştur.
- Her oturumun kendi içerisinde temel amacı olsa da, her oturumda üyelerin kendi güçlü yanlarını, yeteneklerini ve becerilerini fark etmelerine doğrudan veya dolaylı katkı sağlanmıştır.
- Her oturumun sonunda üyelerden, o gün yapılan oturum hakkında bilgi vererek oturumu özetlemeleri istenmiş ve üyelerin oturuma ilişkin duygu ve düşünceleri alınmıştır.

Psiko-Eğitim Programının Genel Amaçları

İnternet özgeciliğini artırmaya yönelik psikoeğitim programı; haftalık oturumlar şeklinde hazırlanan, oturumların yaklaşık 80-90 dakika sürdüğü ve toplam 9 oturumdan oluşan bir programdır. İnternet özgeciliğini artırmaya yönelik müdahale programının genel amacı, ergenlerin internet özgeciliği hakkında farkındalıklarının oluşmasını, internet özgeciliğini davranışsal olarak gerçekleştirmelerini ve internette sergiledikleri özgeci davranışların artırılmasını grup yaşantısı aracılığı ile desteklemektir. Programın genel amacına ulaşabilmesi için alt amaçlar belirlenmiş ve bu alt amaçlar aşağıda sıralanmıştır.

Programın alt amaçları,

- Üyelerin özgecilik ve internet özgeciliği kavramları hakkında bilgi edinmelerini sağlamak,
- Üyelere internette sergiledikleri, özgeci davranışlar hakkında farkındalık kazandırmak,
- Üyelerin internette özgeci olan veya olmayan davranışları ayırt edebilmesini sağlamak,
- Üyelere, internet özgeciliğinin bireye ve topluma sağladığı katkılar hakkında bilgi vermek,
- Üyelerin internette özgeci davranışlarına yol açan ve engel olan durumları belirlemesine yardımcı olmak olarak belirlenmiştir.

Psiko-Eğitim Oturumları

Psiko-eğitim programı 9 (dokuz) oturumdan oluşmaktadır.

1. Oturum: Tanışma
2. Oturum: Özgeciliik
3. Oturum: İnternet Özgeciliği
4. Oturum: İnternet Özgeciliği ve Empati
5. Oturum: İnternet Özgeciliği ve Sorumluluk
6. Oturum: İnternet Özgeciliği ve Duygu, Düşünce, Davranış
7. Oturum: İnternet Özgeciliği ve Sosyal Öz Yeterlik
8. Oturum: İnternet Özgeciliği ve Benlik Saygısı
9. Oturum: Sonlandırma

Aşağıda oturumların amaçları ve alt amaçlarına ilişkin bilgiler özet bir şekilde sunulmuştur.

Oturum 1: Tanışma

Amaç: Üyeler ile tanışılması, üyelere ergenlerin internet özgeciliğini artırmaya yönelik olarak hazırlanan müdahale programı hakkında bilgi verilmesi ve grup kurallarının oluşturulması

Alt amaçlar:

- Lider ve grup üyelerinin tanışması,
- Üyelere grup süreci ve içeriği hakkında bilgi verilmesi,
- Üyelere oturumların süresi ve sıklığı hakkında bilgi verilmesi,
- Grup kurallarının belirlenmesi,
- Üyelerin psikoeğitim programı bağlamında kişisel amaç ve beklentilerinin belirlenmesi,

Oturum 2: Özgeciliik

Amaç: Üyelerin özgeci davranışlar hakkında bilgi edinmeleri

Alt amaçlar:

- Üyelerin yardım etme davranışının insan yaşamındaki önemini kavraması,
- Üyelerin sergiledikleri özgeci davranışlara ilişkin farkındalık kazanmaları,
- Üyelerin özgeci olan ve olmayan davranışları ayırt edebilmeleri,

Oturum 3: İnternet Özgeciliği

Amaç: Üyelerin internet özgeciliği hakkında bilgi edinmeleri

Alt amaçlar:

- Üyelerin sanal ortamda sergiledikleri özgeci davranışlara ilişkin farkındalık kazanmaları,
- Üyelerin sanal ortamda özgeci olan veya olmayan davranışları ayırt edebilmesi,
- Üyelerin sanal ortamda özgeci davranışlar sergilemeleri,

Oturum 4: İnternet Özgeciliği ve Empati

Amaç: Üyelerin sanal ortamda empati becerilerinin desteklenerek internet özgeciliğinin desteklenmesi

Alt amaçlar:

- Üyelerin sanal ortamda empati becerilerinin desteklenmesi,
- Üyelerin sanal ortamda özgeci davranışlar sergilemelerinin toplum yaşamındaki öneminin fark edilmesi,
- Üyelerin sanal ortamda özgeciliğinin olmadığı durumlarda karşılaşılabilecek sorunların fark edilmesi,

Oturum 5: İnternet Özgeciliği ve Sorumluluk

Amaç: Üyelere sanal ortamdaki sorumluluklarını fark ettirerek, internet özgeciliğinin desteklenmesi

Alt amaçlar:

- Üyelerin sanal ortamdaki diğer kullanıcılara karşı sorumluluklarını fark etmeleri,
- Üyelerin sanal ortamdaki diğer kullanıcılara karşı sorumluluklarının nasıl yerine getirebileceklerinin planlanması,
- Üyelerin sanal ortamdaki diğer kullanıcılara karşı sorumluluk sahibi olmalarının toplum yaşamındaki öneminin fark edilmesi,

Oturum 6: İnternet Özgeciliği ve Duygu, Düşünce, Davranış

Amaç: Üyelerin sanal ortamda karşılaştıkları yardım taleplerine ilişkin duygularının, düşüncelerinin ve davranışlarının farkında olmasının sağlanması,

Alt amaçlar:

- Üyelerin sanal ortamda kendisinden istenen yardım talepleri karşısında hissettikleri duygularının fark edilmesi

- Üyelerin sanal ortamda kendisinden istenen yardım talepleri karşısında akıllarından geçen düşüncelerinin fark edilmesi
- Üyelerin sanal ortamda kendisinden istenen yardım talepleri karşısında sergileyeceği davranışların fark edilmesi
- Üyelerin sanal ortamda kendisinden istenen yardım taleplerini karşılamasına engel olan unsurların belirlenmesi

Oturum 7: İnternet Özgeciliği ve Sosyal Öz-Yeterlik

Amaç: Üyelerin sanal ortamdaki sosyal öz yeterliklerinin gelişiminin desteklenmesi,

Alt amaçlar:

- Üyelerin sanal ortamdaki yeterliklerinin fark edilmesi,
- Üyelerin sanal ortamdaki sosyal öz yeterlik kavramı hakkında bilgi edinmeleri,
- Üyelerin sanal ortamda gerçekleştirecekleri davranışlara ilişkin kendilerine inanmaları,
- Üyelerin sanal ortamdaki sosyal öz yeterliklerinin internette özgeci davranışları üzerindeki etkisinin fark edilmesi

Oturum 8: İnternet Özgeciliği ve Benlik Saygısı

Amaç: Üyelerin sanal ortamda kendileri hakkındaki tutumlarını farketmeleri ve bu tutumlarının kaynağını belirlemeleri,

Alt amaçlar:

- Üyelerin sanal ortamdaki kendilerine ilişkin olumlu ve olumsuz tutumlarının farkına varmaları,
- Üyelerin sanal ortamdaki kendilerine ilişkin olumsuz tutumların yerine olumluların nasıl gelebileceğini öğrenmeleri,
- Üyelerin sanal ortamda kendilerini değerli bulmaları,
- Üyelerin sanal ortamdaki benlik saygılarının internette özgeci davranışları üzerindeki etkisinin fark edilmesi

Oturum 9: Sonlandırma

Amaç: Üyelerin psiko-eğitim programı sonucunda elde ettikleri kazanımların belirlenmesi

Alt amaçlar:

- Grup sürecinin ve tüm oturumların değerlendirilmesini yapılması,
- Grup sürecinin sonlandırılması,

Geçerlik ve Güvenirlik

Araştırmaların geçerliğini tehdit eden bazı faktörler bulunmaktadır. Bu açıdan daha geçerli bir araştırmanın yapılabilmesi için iç ve dış geçerliğin sağlanması oldukça önemlidir (Christensen vd., 2014). Araştırma kapsamında iç geçerliğin sağlanması, kurulan bir nedensel ilişkide bağımlı değişkendeki sonucun deneysel değişkenler ile açıklanmasına bağlıdır (Karasar, 2015). Araştırmada dış geçerliğin sağlanması ise, deneysel koşullar içinde elde edilen sonucun, genellenebilir olmasına bağlıdır (Baştürk vd., 2013). Bu açıdan bu çalışmanın deneysel kısmında da iç ve dış geçerliği sağlamak için bazı hususlara dikkat edilmiştir.

İç geçerliği sağlamak için dikkat edilen hususlar;

- Deney grubunda 11 ve kontrol grubunda 11 katılımcı bulunmaktadır. Deneysel araştırma sırasında denek kaybı yaşanmamıştır.
- Deneysel araştırmaya katılacak deneklerin, okula yakın yerlerde oturdukları ve benzer sosyoekonomik yapıda oldukları belirlenmiştir. Bu açıdan hem deney grubundaki hem kontrol grubundaki katılımcıların birbirine benzer özelliklere sahiptir.
- Araştırmaya katılan deney ve kontrol grubundaki katılımcılara tüm ölçümlerde herhangi bir değişiklik yapılmadan aynı ölçme aracı uygulanmıştır. Ayrıca veri toplama işlemi sadece lider tarafından ve aynı sınıf ortamında gerçekleştirilmiştir.
- Araştırmanın ön testinin uygulanması ile oturumların başlangıcı (3 hafta) ve son testin uygulanması ile izleme testinin (2 ay) arasında belli bir süre bırakılarak, katılımcıların önceki ölçümlere verdikleri cevapları hatırlama olasılıkları düşürülmeye çalışılmıştır. Ayrıca ön testin uygulanmasından sonra (9 haftalık oturum süreci) son test uygulanmış, ön testin etkisi azaltılmıştır.
- Yapılan araştırma boyunca bağımlı değişkeni etkileyebilecek deneysel program dışında somut herhangi bir değişiklik veya olay yaşanmamıştır.
- Psiko-Eğitim programlarında deney grubundaki katılımcıların deney grubu dışındaki kişilere yapılan oturumların içeriği ve sürecine ilişkin herhangi bir bilgi aktarımında bulunmamaları gerektiği belirtilmiştir.

Dış geçerliği sağlamak için dikkat edilen hususlar;

- Deneklerin seçilmesinde rastgele atama yapılmış ve deney grubunda ve kontrol grubunda yer alan katılımcıların İnternet Özgeciliği ölçeğinden elde ettikleri ön test puanları arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı belirlenmiştir. Böylece deney ve kontrol grubundaki katılımcılar benzer özelliklere sahiptir.

- Psiko-Eğitim programı eğitim öğretim yılında gerçekleştirilmiş ve katılımcılar deneysel oturumlar için özel bir zaman ayırmamıştır.
- Deney grubu ve kontrol grubunda yer alan katılımcıların yeterli sayıda olmasına özen gösterilmiştir.
- Araştırmaya katılan katılımcılara deney farkındalığının oluşmaması için deney veya kontrol grubundan hangisinde yer aldıkları ve araştırmanın hipotezlerine ilişkin bilgiler verilmemiş ve Hawthorne etkisi azaltılmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmanın bu bölümünde verilerin analiz edilmesi için iki yönlü karışık varyans analizinden faydalanılmıştır. Bu analizde hem bağımlı ölçümler hem de bağımsız gruplar aynı anda analiz edilir (Büyüköztürk, 2017; Çokluk vd., 2014). Deneysel çalışmaya ilişkin analizlere geçilmeden önce tekrarlı ölçümler için iki yönlü faktör analizinin varsayımları karşılama durumu incelenmiştir. Bu kapsamda verilerin normallik dağılımı, varyansların homojenliği ve kovaryans eşitliğine ilişkin analizler yapılmıştır.

Deney ve kontrol grubuna ilişkin ön test, son test ve izleme test verilerine ait dağılımların normal olup olmadığını belirlemek için Çarpıklık-Basıklık değerleri incelenmiştir. Sonuçlar Tablo 7’de gösterilmiştir.

Tablo 7. Deney ve Kontrol Gruplarının Ön, Son ve İzleme Testi Puanlarına İlişkin Normallik Değerlerine Yönelik Bulgular

Testler	Grup	N	Min.	Maks.	$\bar{X}$	SS	Çarpıklık	Basıklık
Ön-test	Deney	11	11.00	36.00	24.90	8.41	-.51	-1.06
	Kontrol	11	13.00	40.00	25.27	9.01	.51	-.97
Son-test	Deney	11	38.00	55.00	44.09	5.08	.87	.71
	Kontrol	11	13.00	19.00	26.72	7.63	-.16	-.43
İzleme-testi	Deney	11	34.00	51.00	43.27	5.04	-.09	1.27
	Kontrol	11	11.00	42.00	27.90	9.40	-.05	-.59

Tablo 7 incelendiğinde çarpıklık ve basıklık değerlerinin (-1.5, 1.5) aralığında yer aldığı belirlendiğinden araştırmanın değişkenlerinin normal dağılıma uygun olduğu gözlenmektedir.

Verilere ilişkin normallik dağılımı sağlandıktan sonra varyansların homojenliği ve kovaryans eşitliği sağlanma durumu incelenmiştir. Farklı gruplara ilişkin ölçümlerin varyanslarının eşit olup olmadığını (Homojenlik) belirlemek için Levene Testi yapılmıştır. Sonuçlar Tablo 8’de gösterilmiştir.

Tablo 8. *Deney ve Kontrol Gruplarının Ön, Son ve İzleme Testi Puanlarına İlişki Homojenlik Testi Analizi Sonuçları*

Testler	Levene İstatistik	sd1	sd2	p
Ön-test	.04	1	20	.846
Son-test	2.02	1	20	.171
İzleme-testi	4.45	1	20	.053

Tablo 8’deki sonuçlar internet özgeciliğine ilişkin deney ve kontrol gruplarının ön, son ve izleme testi puanlarının varyanslarının eşit olduğunu göstermiştir. Başka bir ifade ile verilere ilişkin homojenlik koşulu sağlanmıştır. Varyansların eşitliği koşulu incelendikten sonra kovaryansların eşitliği için Box’s Test of Equality Covariance Matrices testi yapılmıştır. Sonuçlar Tablo’9 da gösterilmiştir.

Tablo 9. *Kovaryansların Eşitliği Testi Sonuçları*

Box's M	16.987
F	1.94
sd1	6
sd2	2898.113
p	.052

Tablo 9 incelendiğinde karışık ölçümler için iki yönlü varyans analizi koşullarından bir olan kovaryans eşitliği koşulu sağlanmıştır. Bu açıdan deneysel analiz için gerekli koşulların sağlandığı söylenebilmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

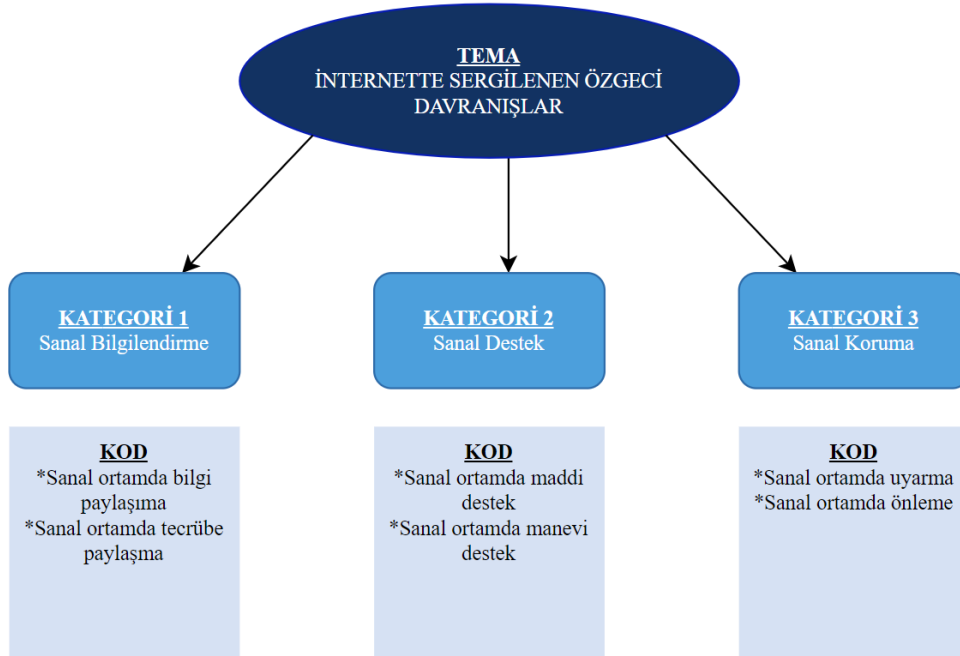
Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde, araştırma amaçları kapsamında gerçekleştirilen analizlerin sonuçları yer almaktadır. Bu doğrultuda öncelikle nitel analiz sonucunda elde edilen tema, kod ve kategorilere yönelik bulgular sunulmuştur. Daha sonra araştırmanın deneysel kısmında yer alan İnternet Özgeçiliğini artırmaya yönelik psiko-eğitim müdahale programının, ergenlerin internet özgeçiliğini artırma üzerindeki etkisine ilişkin bulgular bulunmaktadır. Ayrıca cinsiyetin internet özgeçiliği üzerindeki etkisine yönelik bulgular bulunmaktadır.

Çalışma 1. Araştırmanın Nitel Boyutuna İlişkin Bulgular

Araştırmanın nitel boyutuna ilişkin veriler dikkate alınarak “internette sergilenen özgeci davranışlar” ve “internet özgeçiliğini etkileyen faktörler” temaları belirlenmiştir. Nitel araştırmaya katılan ergenler ile yapılan görüşmelerde belirlenen internette sergilenen özgeci davranışlar temasına ilişkin kategoriler aşağıda Şekil 6’da görselleştirilmiştir.

Şekil 6. İnternette Sergilenen Özgeci Davranışlar Temasına İlişkin Kategoriler

Şekil 6 incelendiğinde “internette sergilenen özgeci davranışlar” teması altında sanal bilgilendirme, sanal destek ve sanal koruma kategorileri olduğu görülmektedir. Ergenler ile internet özgeçiliğine ilişkin yapılan görüşmelerde, “Sanal ortamda sergilediğiniz özgeci

davranışlar nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların verdikleri cevaplar sonucunda oluşan tema, kategorilere ve görüşlere yönelik bilgiler aşağıdaki tablo 10’da yer verilmektedir.

Tablo 10. *İnternette Sergilenen Özgeci Davranışlar Temasına İlişkin Katılımcı Görüşleri*

Tema	Kategori	Kod	Örnek Görüşler
İnternette Sergilenen Özgeci Davranışlar	Sanal Bilgilendirme	*Bilgi Paylaşma	-Ben de arkadaşlarımın bana yaptığı gibi faydalandığım uygulamaları sevdiğilerimle paylaşıyorum. Bazen hesabımda paylaşıyorum ki belki biri faydalanır, belki birinin işine yarar. Yine dinlediğim beğendiğim bir öğretmenin sayfasını arkadaşlarımla paylaşıyorum. (E1) - Benim bilimsel bilgilere karşı ayrı bir ilgim var bunu bilen arkadaşlarım ne zaman bilimsel bir site, bir uygulama ya da bir paylaşım görseler bana da gönderiyorlar. Onlar sayesinde ilgi alanıma katkılar sağlamış oluyorum. (K2) - Pandemide komşularımız bazı bilgiler veriyordu işte kaz ciğerini göğse sürmek, sıcak çorap giymek, turşu suyu içmek Covid-19’dan korur gibi. Ama verilen bu bilgileri doktor olan teyzemin kızına sorduğumuzda bunun doğru olmadığı ile ilgili bilgiler alıyorduk. Bende ondan izin alarak ondan öğrendiklerimi instagramdan hikâye paylaşıyordum ki insanlar yalan haberlere inanıp yanlış şeyler yapmasınlar. Hatta bazen de onun hesabında paylaştıklarını kendi hesabımda paylaşıyordum. (K3) - Bizim sınıf grubunda ya da okul grubunda bazen bazı videolar ya da hoca isimleri paylaşıyor mesela 10.sınıf tarihi bu hocadan dinleysin güzel diye, bende onlardan faydalaniyorum. (E5)
		*Tecrübe Paylaşma	-Ben genelde aldığım kıyafetlere ilişkin yorum yaparım çünkü bence bir başkasının fikri etkili oluyor ürün seçerken, ben de istiyorum ki benim yorumlarımdan da faydalanıp başkaları güzel seçimler yapsın. (K2) -Bu sene ailemle Antep, Mardin ve Urfa’ya gittik, Tatile çıkmadan önce instagramdaki takipçilerime sordum dedim ki mesela daha önce Urfa’ya giden oldu mu diye anket yaptım ve eğer cevabınız evetse bana mesaj atar mısınız? Diye de yazdım. İngilizce hocam bile cevap yazdı bende onlara sordum nerede yemek yiyelim, nereyi gezelim, ne yiyelim, biber salçasını, biberi, Antep fıstığını nereden alalım diye tek tek sorularımı sordum, bazı arkadaşlarımda cevap yazdı. Onlar sayesinde güzel bir tatil yaptık yanlış yerlere gitmedik. Paramızı ve zamanımızı boşa harcamadık (E3) - Geçen dönem bir ayakkabı almak istiyordum, mağazada çok pahalıydı internette daha uygun olduğunu gördüm. Başta bir şüpheye düştüm acaba ucuz olması sorun olur mu, sahte olur mu diye. Sonra ayakkabıyı alan kişilerin internette yaptığı yorumlara baktım ve yorumlardan faydalandım, ona göre satın alıp almayacağıma karar verdim. Sonra sipariş verdim aldım, çok da güzel oldu ve giyiyorum. (K1)

Tablo 10. (Devamı)

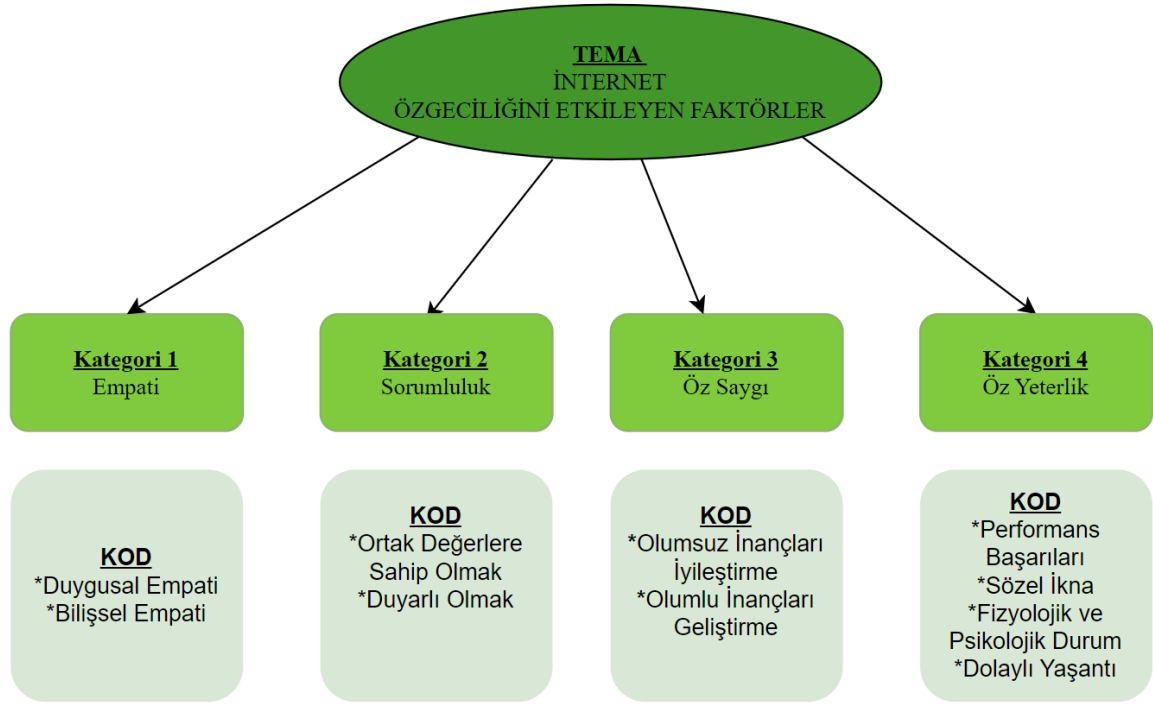
Sanal Destek	*Maddi Destek -Bizim mahalledeki arkadaşlarımızdan birinin kardeşi yürüme engelli ve tekerlekli sandalyesi var ama akülü arabası yok. Geçen internet üzerinden kampanya başlattık, çok sayıda kişiye ulaştık ve yeterli bir miktar toplandı. Biraz da onlar üstüne ekleme yaptı böylece akülü arabası olmuş oldu çocuğun (E2) -Ben Sma hastası bir çocukla ilgili paylaşım gördüğümde hem çocuğa hem aileye çok üzülüyorum yani o insanlar çok kötü durumdalar. Annemler ile konuşup her ay başka bir çocuğa para gönderiyoruz. (E5) -Geçen avm de gezerken SMA hastası bir çocuk için kampanya yaptıklarını gördüm. Yani annesi çok üzgündü. Yanımda çok para yoktu ama eve geldim annemle babama anlattım. Onlar da para gönderelim dediler. Instagramda çocuğun adını yazınca sayfası çıktı oradan para gönderdik. Sonra ablam sayfasında paylaştı belki birileri görüp yardım eder diye yani bilmiyorum yardım eden oldu mu ama en azından biz bir şeyler yapmaya çalıştık. (K5)
	*Manevi Destek -Ben depresyon zamanı da çok paylaşım yaptım, yani göçük altında olanlara ilişkin mesajları, kayıp ilanlarını, ihtiyaç listelerini gruplara attım, hikâyede paylaştım. (K2) -Bizim amcamlar Ergene' de oturuyorlar. Erzurum'a geldiklerinde konuşurken onların oradaki fabrikanın dereyi mahvettiğini ve derenin siyah aktığını söyledi, bizde şikâyet edin dedik o da şikâyet ettik, ama sesimizi daha fazla duyurmak istiyoruz dedi. Bende amcamın Facebook'ta paylaşmasını ve imza kampanyası başlatmasını söyledim. Amcam bilmiyordu imza kampanyası filan, Amcamın imza kampanyasını destekledik bizde hesabımızda paylaşım yaptık. Sonra Belediye çalışmalar yapmaya başladı. Dere temizlendi. (E4) Bence toplumda kadınlar çok hakkettikleri noktada değiller bugün olmuş hâla dışlanıyorlar, eşleri tarafından kötü bir muameleye maruz bırakılıyorlar. Kadınlarda kendi ayakları üzerinde durmak için internette bazen örgü yapıp satıyorlar, bazen el emeği ürünlerini paylaşıyorlar, bazen kendi diktiklerini satıyorlar. Bazılarının takipçi sayısı az, bende onları desteklemek için takip ediyorum, arkadaşlarıma da onların sayfalarını ve paylaşımlarını gönderiyorum onlar da takip ediyor. (K3) -Kimya dersinde öğretmen bir ödev verdi, yangın söndürmede kullanılan kimyasal maddeleri ve bunların yangına etkilerini araştırın diye, internete baktım ama çok bilgi bulamadım. Sonra instagramdan hiç tanımadığım kimya öğretmenliği mezunu 2 kişiye mesaj attım, dedim ki böyle böyle benim ödevim var yardımcı olur musunuz biri bana cevap yazdı. İki tane kitap önerdi, bi tane makale gönderdi. Bunlar yardımcı olur dedi ve beni cesaretlendirdi onlara baktım da ödevimi yaptım. (K5) -Ben kan bağıışı ile ilgili ne zaman bir paylaşım görsem onu hemen kendi hesabımda paylaşıyorum. Benim ablam kaza geçirmişti o zaman bizim kan ihtiyacımız olmuştu o zaman sosyal medyada paylaşmıştım. Oradan görüp gelip kan verenler olmuştu. O zaman biz o durumun ne kadar zor olduğunu gördük. O yüzden bende o insanlara yardım etmek istiyorum. (E3)

Tablo 10. (Devamı)

Sanal Koruma	*Sanal Uyarı	-Abime geçen bir mesaj geldi; “ben Meksika’da yaşıyorum ve benim 1.200000 dolar param var ve benim hiç akrabam yok ve ben senin Türkiye’de yaşadığını ve iyi bir insan olduğunu öğrendim. Eğer bana ulaşırsan bu yardımı sana göndereceğim” diye yazıyordu. Ben ooo abi çok güzel, zengin olucaz dedim sevindim, abim de bunun bir dolandırıcılık olduğunu söyledi. Ben inanmışım valla sonra abime dedim ki bu mesajı bana gönder ben de paylaşayım benim gibi inanan olursa çok mağdur olur, herkes zengin olmak ister sonuçta. Abim de mesajı gönderince paylaştım ve etrafımdakileri hemen bilgilendirdim. (E3) -Geçenlerde instagram mesaj kutuma eski ortaokulumdaki arkadaşlarımdan biri mesaj yazdı. Canım merhaba ben bir çekiliş yapıyorum, sen de katılmak ister misin diye ben de tamam yazdım sonra o zaman sana bir kod gönderiyorum o linke giriş yap dedi ben de tamam dedim. Sonra o arkadaşımın; “arkadaşlar hesabım çalındı size mesaj gelirse lütfen inanmayın” diye uyarıda bulunan paylaşımını gördüm. Az kalsın dolandırılıyordum. Onun sayesinde kurtuldum. (E4) -Arkadaşımın hesabı çalındığında hesabımda paylaştım ki diğer takipçilere mesaj atarsa onların da haberi olsun cevap yazmasınlar. (K5)
	*Sanal Önleme	-Mesela geçen hafta instagram hesabımı çaldılar. Bir arkadaşım bana sosyal medyadan mesaj attı ve haber verdi. Ben fark etmemiştim. Korktum valla sonra hemen Whatsapp’tan arkadaşlarıma yazdım onlar hesaplarında benim sayfamın çalındığını söylediler ve kendi takipçileri ile benim sayfamı şikâyet ettiler. Böylece çalınan hesabım kapandı bende yeni hesap açtım ve rahatladım. (K4) -Benim mail adresime son zamanlarda cinsel içerikli ve tehdit içeren mesajlar geliyordu. Bu mesajları almak istemiyorsam da bir iban adresi var oraya mesaj at diye yazıyordu. Sonra interneti iyi kullanan bir akrabamıza mesaj atıp sordum o da bana birkaç çözüm önerisi söyledi ve o hesapları hem engelledim hem de şikâyet ettim ve onun sayesinde daha o mesajlardan gelmiyor. (K3) -Ben internette sosyal medyada yapılan paylaşımların altında yazan yorumları okumayı seviyorum, orada acaba insanlar bu konuda ne düşünüyor diye bakıyorum. Bazen orada bazı hesaplara denk geliyorum bunlar bazen cinsel içerikli mesajlar bazen de dolandırıcılık niteliği taşıyan mesajlar. İşte biri yazıyor ki 3 saatte parasını yatırdı ve zengin oldu, işte sende bizim ekibe katıl ve çok para kazan gibi... bu mesajları yorumları görmek beni rahatsız ediyor. Diyorum ki belki biri bunlara inanacak ve parasını kaybedecek, bende bu durum yaşanmasın diye hemen o dolandırıcı ve uygunsuz içerikli sayfalara giriş yapıp hesaplarını şikâyet ediyorum. Bu sayede kapattırdığım çok hesap oldu. (E1)

Tablo 10 incelendiğinde ergenlerin internette sergilediği özgeci davranışlar temasının altında sanal bilgilendirme, sanal destek ve sanal koruma kategorilerinin yer aldığı görülmektedir. Nitel araştırmaya katılan ergenler ile yapılan görüşmelerde belirlenen internet özgeciliğini etkileyen faktörler temasına ilişkin kategoriler ise aşağıda Şekil 7’de görselleştirilmiştir.

Şekil 7. İnternet Özgeciliğini Etkileyen Faktörlere İlişkin Kategori ve Kodlar

Şekil 7’de “internet özgeciliğini etkileyen faktörler” teması altında empati, sorumluluk, öz saygı, öz yeterlik, duygusal unsurlar kategorileri oluştuğu görülmektedir. Ergenler ile internet özgeciliğine ilişkin yapılan görüşmelerde, “Sanal ortamda özgeci davranışlar sergilemenizi etkileyen faktörler nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların verdikleri cevaplar sonucunda oluşan tema, kategorilere ve görüşlere yönelik bilgiler aşağıdaki tablo 11’de yer almaktadır.

Tablo 11. İnternet Özgeciliğini Etkileyen Faktörler Temasına İlişkin Katılımcı Görüşleri

Tema	Kategori	Kod	Örnek Görüşler
İnternet Özgeciliğini Etkileyen Faktörler	Empati	*Duygusal empati	-Ailem bazen birine yardım etmek istemediğimde de ya sen onun yerinde olsaydın diye soruyorlar o yüzden bende yardım ediyorum. (E3) - Bizim evde maddiyatta kendimizden altta olan insanlara, manevi yönden ise yukarıda olan insanlara bakmam gerektiği söylenir hep. Bende biri yardım isteyince onun benden kötü durumda olduğunu ve benim onu desteklemem

Tablo 11. (Devamı)

		<i>gerektiğini hissediyorum. Çünkü aynı durumda bende olabilirdim. (E5)</i> <i>- Kendi başına bir olay gelmemiştir yani o deprem yaşamadı diyelim ne bilsin ki o anda diğer insan ne hissetti o yüzden yardım etmiyor olabilir. (K1)</i>
	<i>*Bilişsel Empati</i>	<i>-Onun sorununu kendi sorunum gibi düşünüp ona en iyi şekilde yardım etmeye çalışırım. (K2)</i> <i>- Bu yardım istenen durum benim başıma da gelmiş olabilirdi bende arkadaşlarımdan yardım isteyebilirdim diye düşünürdüm. (K5)</i> <i>-Sanal ortamda biri mesaj attı diyelim ve yardım istedi. Ya ben onun yerinde olsaydım diye düşünüyorum onun gerçekten çaresiz olması ve bana mesaj atarak benden yardım istemesi benim ona bir şeyler yapmam gerektiğini düşündürür ve bu yüzden ona yardımcı olmak isterim. (K1)</i> <i>- Kendimi onun yerine koyuyorum ve bende etrafımdan yardım isteyebilirdim diye düşünürdüm. (E2)</i>
Sorumluluk	<i>*Ortak Değerlere Sahip Olmak</i>	<i>-Çevre için sanal ortamda yaptıklarına gelince de yaşadığımız yere bakıyorum temizken kaynaklar varken ne kadar güzel ama sonraki nesillere biz böyle bırakabilecek miyiz diye endişeleniyorum, diyorum ki ben ne yapayım ki bir katkı olsun deyip bir yerden başlıyorum. Yani gücümün yettiklerinden başlıyorum. Bide ben bu ülkenin evladım yani devlet bana bu imkanları sağlıyor, bende bu yüzden bu konuda kendimi sorumlu hissediyorum (E3).</i> <i>- Eğer hepimiz aynı toplumda yaşıyorsak ve bu toplumun daha iyi şekilde olmasını istiyorsak hepimiz birbirimize karşı sorumluyuz bence (K2).</i> <i>-Bazen internette bazı kampanyalar görüyorum, imza kampanyaları mesela geçenlerde hayvan katili birinin tutuklanması için bir kampanya başlatılmıştı bende destek oldum. Hatta yakın arkadaşlarıma da gönderdim ki onlarda katılsın. (E1)</i> <i>- Bizim oturduğumuz mahallede geri dönüşüm kutuları yoktu. Biz şişeleri falan ayırmadan çöpe atıyorduk ve bu durum beni rahatsız ediyordu. Doğaya bile zarar veriyorduk sonuçta. Bunun üzerine ben belediyenin her gönderisinin altına yorum yazıyordum ancak geri dönüş olmuyordu. Bunu bazı arkadaşlarıma da anlattım ve onlar da bu durumu hesaplarında paylaşıp belediyeyi etiketlediler. Böylece sesimizi duyurabildik. (K2)</i>
	<i>*Duyarlı Olmak</i>	<i>- Bizim okulda istismara ilişkin bir konferans verildi ve istismara uğrayan bireylerin özelliklerinden bahsettiler bu beni çok etkiledi. Şimdi ne zaman çocuk istismarı ile ilgili bir haber duysam hemen istismarcı ile ilgili haberlere bakıyorum. Tutuklanmış mı cezası ne diye? Onunla ilgili haberleri hesabımda paylaşıyorum diyorum ki belki aramızda istismarcı var ve cezayı görür istismar etmekten korkar yapmaz, belki istismara uğrayan varsa onlar açısından bir farkındalık oluşur ve toplum bilinçlenir. Yani o çocuğu korumayı kendime hak olarak görüyorum. (E5)</i>

Tablo 11. (Devamı)

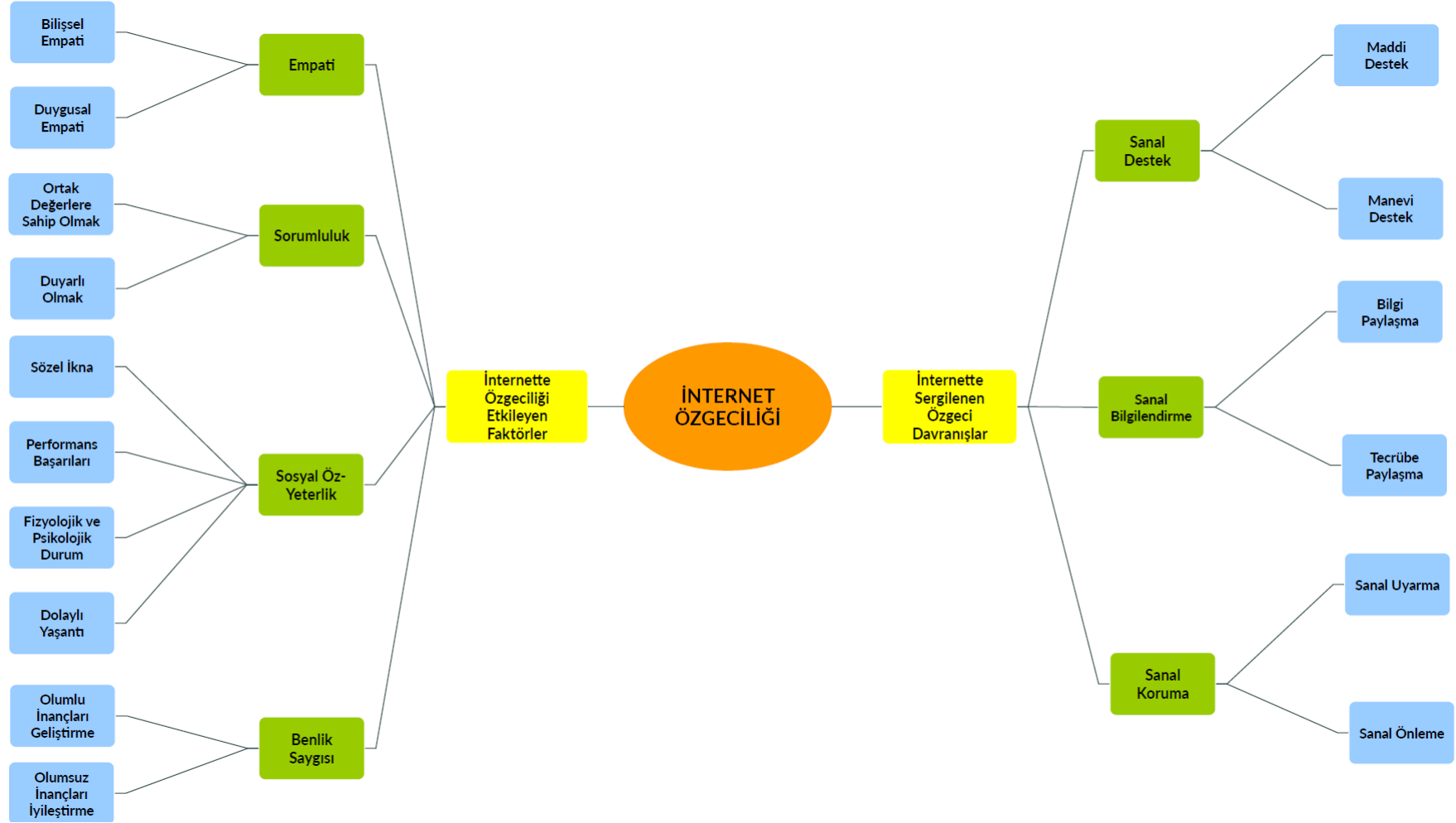
		-Benim sanal ortamdaki bu artı yönlerimi diğer insanlarla paylaşıma konusunda sorumlu olduğumu düşünüyorum (E2). - Ailem beni böyle büyüttü az önce de söyledim toplumda sadece ben yaşamıyorum ve benden başka insanları da düşünmem gerekiyor. Yani biz normalde de böyleyiz en basitinden annem marketten bir şey alırken bile hepsini toplayıp almaz geride bırakır ki olurda biri almak isterse ona engel olmasın yani şükür duyarlı bir ailem var ve beni diğer insanların ihtiyaçlarına karşı duyarlı yetiştirdiler. (E3) - İlk aklıma babamın yaşadığı olay geldi. Geçen sene babamın telefonunu birileri aramış işte biz savcıyız oğlun yani abimin terör örgütü ile irtibatı olduğunu söylemişler. Eğer oğlunu kurtarmak istiyorsan hemen hesaba para yolla dediler. Babamda korkup tamam demiş babam bir heyecanla odaya geldi olayı anlattı hızlı hızlı para göndermeye çalışıyordu o sırada ablam dedi baba dur bak bu dolandırıcılık olabilir falan. Polisi aradık onlarda inanmayın dolandırıcılık dediler. Babam bilmez öyle inanır hemen. Bizde hep instagramda, facebookta bunu paylaştık yazdık ki millet inanmasın babam gibi inanan olur falan. Hatta babamın hesabında da paylaştık şimdi onun arkadaşları da yaşlı onlar da inanırlar. Paraları boşa gitmesin istedik. (K4)
Öz-Saygı	*Olumsuz İnançları İyileştirme	-Benimde bazı şeylere gücümün yetebileceğini düşünürüm. Yani fabrikanın çevreye verdiği zarar için sanal ortamda yapılan imza kampanyasına katılmak bana fiziksel olarak orada olamasam da en azından imza atarak destek verebileceğimi gösterdi. Kendimi başarılı hissettim. (E4) - Hayatta çok fazla problem var ve belki ben bir nebze de olsa birinin hayatını kolaylaştırabilirim diye düşünürüm. (K2) - İsteddiği yardım zorsa acaba ona yardım edebilir miyim ya da gücüm yeter mi ya da yardım etmek isterken zarar verir miyim diye başta bir endişelenirim. Yapabileceğim bir yardım istiyorsa, benim ona faydalı olacağımı düşündüğü için mutlu olurum. (K1) Bazen vakit ayırmak istemiyorum mesela hesabı şikâyet etmek için zaman ayırman gerekiyor, adımları tek tek takip etmen gerekiyor. Bazen bunu yapmak için üşenebiliyorum. Ama sanal ortam bunu hızlı bir şekilde yapmamı sağladığı için ve etkili olduğunu hatırladığımda yardım etmeyi seçiyorum. (E1)
	*Olumlu inançları geliştirme	- Sanal ortamda birine yardım etmem gerektiğinde güzel bir şey yapacağımı ve benim de birilerine faydalı olabildiğimi düşünürüm. Güzel bir insan olduğumu da düşünürüm valla (K1) - Çünkü ben bir insanım karşımdaki insanın da değerli olduğunu düşünüyorum. Benden yardım istediğinde ona değerli olduğunu hissettirmek istiyorum. (K3) - Birine yardım edebileceğimi bilmek beni mutlu ediyor ve daha fazla yardım etmek istiyorum. O zaman gerçekten tam bir insan gibi hissediyorum. (E3)

Tablo 11. (Devamı)

		- Sanal ortamda bana yapılan yardımları gördükten sonra bende diğer insanlara internet aracılığı ile de faydamın dokunacağını öğrendim ve kendimi geliştirmeye başladım. (E4)
Öz-Yeterlilik	*Performans Başarıları	-Sonuçta telefonu ve interneti 10 yaşımdan beri kullanıyorum ve iyi kullanıyorum. Niye birilerine yardımcı olmayayım ki yani bu bence yetenekli olduğum bir alan ve bende bunu değerlendiriyorum (E1). -- Hayat çok uzun değil ve diğer insanların bana ve yapabileceklerime ihtiyacı var diye düşündüm. Belki benim yaptığımı görecektir birileri olacak ve onlarda yapacak diye düşünürüm. (K2) - Ben zaten bu yardımı yapabilecek biriyim. Yani sonuçta internetten yapıyoruz ve beni zorlamıyor, elime mi yapışır diye düşünüyorum. Bir tıkla destek oluyorum. (E4)
	*Sözel İkna	- Sanal ortamda yardım ettiğimde çevrem ne güzel insansın diyerek beni destekliyorlar. (K3) - Çevremdekiler bir sorunla karşılaştıklarında benden yardım isteyebileceklerini biliyorlar. Bu yüzden benim yaptığım paylaşımları beğendiklerini söylüyor ve beni destekliyorlar. (K2) -Eğer hesabımda herkesin gördüğü bir kampanya gibi bir yardım davranışı yaptıysam o zaman da takdir ediyorlar, destek oluyolar daha fazlası için teşvik ediyorlar. (E2) - Sanal ortamda faydalı bilgi paylaştığımda arkadaşlarım bana teşekkür ediyor. Benim sayemde bilgilendiklerini ve bazı şeyleri öğrendiklerini söylüyorlar. (E5)
	*Fizyolojik ve Duyusal Durum	-Bir şeyler yapma ihtiyacı hissediyorum ve yapabildiğim zaman mutlu oluyorum. (E5) - Bana karşı insanlar özgeci davrandıklarında mutlu oluyorum ve ben de diğer insanları mutlu etmek istiyorum. (K1) - Sanal ortamda biri bana yardım ettiğinde geleceğe ve insanlığa yönelik bir umudum artar. Ben de bu umudu diğer insanlara yardım ederek yaşatmak isterim. (E4)
	*Dolaylı Yaşantı	-Etrafımdaki insanlar yardım ediyorlar ve ben de onlardan görüp bu davranışı devam ettiriyorum. (K3) - Deprem zamanı çok paylaşım yaptım, bağış kampanyalarına katıldım. Deprem e yardım eden ünlülerin paylaşımlarını kendi sayfamda paylaştım ki daha fazla sesimizi duyurup yardım edelim. (K4) - Bence annemle babam kendileri ile gurur duyuyorlar çünkü duyarlı çocuk yetiştirmek istiyorlardı ve ben duyarlı bir çocuk oldum. Sanal ortamda biri yardım istediğinde annem ve babama danışıp onlara yardım ediyorum. (E3)

Tablo 11 incelendiğinde ergenlerin internette özgeci davranışlar sergilemesini etkileyen faktörler temasının altında empati, sosyal sorumluluk, sosyal öz yeterlik ve benlik saygısı kategorilerinin yer aldığı görülmektedir. Araştırma kapsamında oluşturulan tema, kod ve kategoriler aşağıda şekil 8’ de görselleştirilmiştir.

Şekil 8. Nitel Araştırma Kapsamında Elde Edilen Tema, Kod ve Kategoriler

Çalışma 2. Araştırmanın Deneysel Boyutuna İlişkin Bulgular

Deney ve Kontrol Gruplarının İnternet Özgeciliği On-Son ve İzleme Testi Sonuçlarına Göre Karışık Ölçümler için İki Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Araştırmanın birinci hipotezi; “Psiko-eğitim programı uygulanan ergenlerin internet özgeciliğine ilişkin son test puanları, kontrol grubunda bulunan ergenlerin son test puanlarına göre anlamlı bir düzeyde yükselecektir. Bu yükselme programın bitiminden iki ay sonra yapılan izleme sonuçlarında da devam edecektir” şeklindedir. Bu hipoteze ilişkin deney ve kontrol grubundaki ergenlerin ön test, son test ve izleme testi puanlarına ilişkin aritmetik ortalama, standart sapma değerleri hesaplanmıştır. Bu bulgular Tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 12. Deney ve Kontrol Gruplarının İnternet Özgeciliğine İlişkin Ön Test, Son Test ve İzleme Testi Puanlarına Yönelik Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	Deney Grubu			Kontrol Grubu			Toplam		
Ölçümler	N	$\bar{X}$	SS	N	$\bar{X}$	SS	N	$\bar{X}$	SS
Ön-test	11	24.90	8.41	11	25.27	9.01	11	25.09	8.51
Son-test	11	44.09	5.08	11	26.72	7.63	11	35.41	10.91
İzleme-testi	11	43.27	5.04	11	27.90	9.40	11	35.59	10.77
Toplam	33	37.42	6.18	33	26.64	8.68	33	32.03	7.43

Tablo 12 internet özgeciliği düzeyi açısından en yüksek başarıyı deney grubunun son test puan ortalamasında olduğunu ortaya koymaktadır. Deney ve kontrol grubundaki ergenlerin internet özgeciliğinden elde edilen puanlara göre, ölçümler arasındaki değişimlerin anlamlı bir düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya koymak için iki yönlü varyans analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 13’de verilmiştir.

Tablo 13. Deney ve Kontrol Gruplarının İnternet Özgeciliğine İlişkin Ön Test, Son Test ve İzleme Testi Puanlarına İlişkin İki Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması.	F	p	Eta kare(η^2)
Gruplar arası	67712.06	21				
Gruplar (Deney/Kontrol)	1920.242	1	1920.242	15.25	.001	.43
Hata	2518.364	20	125.918			
Gruplar içi (Denekler)	2626.424	44				
Ölçümler arası (ön-son-izleme testi)	1589.485	2	794.742	32.34	.05	.62
Grup*Ölçüm Etkileşimi	1036.94	2	518.470	21.10	.05	.51
Hata	982.91	40	24.57			

İki yönlü varyans analizinin ilk bulgusu test ayrımı yapılmadan deney ve kontrol gruplarının puan ortalamaları arasında anlamlı bir farkın bulunduğunu ortaya koymaktadır ($F_{(1-20)} = 15.25$; $p < .001$). Buna göre deney grubu $\bar{X} = 37.42$ ortalama ile kontrol grubuna göre $\bar{X} = 26.64$ internet özgeciliğinden daha yüksek puan almıştır. Etki büyüklüğü $\eta^2 = .43$ olarak ortaya çıkarılmıştır. Bu sonuca göre farklı grupta yer almak orta düzeyde bir etki göstermektedir.

İki yönlü varyans analizinin ikinci bulgusunda gruplar dikkate alınmadan ön ve son test puan ortalamalarının karşılaştırılmasında anlamlı bir farkın olduğu gözlenmiştir ($F_{(1-20)} = 32.34$; $p < .001$). Ortalama değerler incelendiğinde son test puan ortalaması ($\bar{X} = 35.41$) ile izleme testi puan ortalamasının ($\bar{X} = 35.59$) ön test puan ortalamasına göre ($\bar{X} = 25.09$) daha yüksek olduğu saptanmıştır. Bu sonuca göre sürecin önemli olduğu belirlenmiştir. Etki büyüklüğü $\eta^2 = .62$ olarak ortaya çıkarılmıştır. Bu sonuca göre farklı grupta yer almak orta düzeyde bir etki göstermektedir.

İki yönlü varyans analizinin üçüncü bulgusunda grup ve ölçümün ortak etkisi dikkate alındığında ortalamalar arasında anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir ($F_{(2-40)} = 21.10$; $p < .05$). Bu bulguya göre internet özgeciliğinin artırılmaya çalışıldığı bir grupta bulunmak ile (grup etkisi) ön, son ve izleme testi uygulaması sürecinde (süreç etkisi) ortaya çıkan değişim katılımcıların internet özgeciliği puanlarının artması üzerindeki ortak etkisinin anlamlı olduğunu göstermektedir. Ortalama puanlar karşılaştırıldığında deney grubunun ön test puan ortalaması 24.90 iken son test puan ortalaması $\bar{X} = 44.09$ ve izleme testi puan ortalaması $\bar{X} = 43.27$ 'dir. Bu puanlar kontrol grubuna göre daha yüksektir. Buna göre internet özgeciliğini artırmaya yönelik uygulamanın yapıldığı deney grubunda bulunmak kontrol grubunda yer alan katılımcılara göre daha yüksek bir etki oluşturmaktadır. Bu etki orta düzeydedir ($\eta^2 = .51$).

Bu çalışmada ergenlerin internet özgeciliğindeki değişimin %51 deneysel uygulamadan kaynaklandığı gözlenmektedir ($\eta^2 = .51$). Bu farklılık Bonferroni Testi ile incelenmiş ve buna ilişkin bulgular Tablo 14'de sunulmuştur. Bu sonuçlar incelendiğinde deney grubunun internet özgeciliğine ilişkin son test puan ortalamaları ($\bar{X} = 44.09$) ön test puan ortalamasından ($\bar{X} = 24.91$) anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu saptanmıştır ($p < .05$). Deney grubunun internet özgeciliğine ilişkin son test puan ortalamaları ($\bar{X} = 44.09$) kontrol grubunun ön test ($\bar{X} = 25.27$), son test ($\bar{X} = 26.73$) ve izleme testine ($\bar{X} = 27.91$) ilişkin ortalamalardan anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu saptanmıştır ($p < .05$).

Deney grubunun internet özgeciliğine ilişkin izleme testi puan ortalaması ($\bar{X} = 43.27$), deney grubu ilişkin ön test puan ortalamasından ($\bar{X} = 24.91$) anlamlı derecede daha yüksek

olduğu belirlenmiştir ($p<.05$). Deney grubunun internet özgeciliği izleme testi puan ortalaması ($\bar{X} =43.27$), kontrol grubu ilişkin ön test ($\bar{X} =25.27$), son test ($\bar{X} =26.73$) ve izleme testi ($\bar{X} =27.91$) puan ortalamalarından anlamlı derecede daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tablo 14. Ergenlerin İnternet Özgeciliğine İlişkin Puanlarının Gruplar Arası ve Ölçümler Arası Farklarına İlişkin Bonferroni Testi Sonuçları

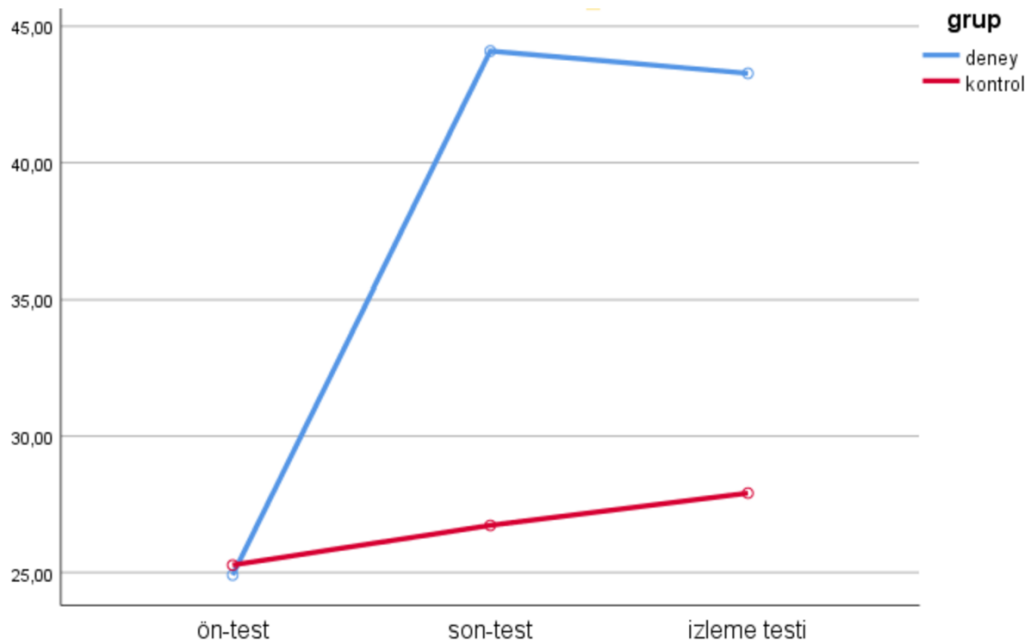
(I) grup	(J) grup	Ortalamalar Arası Fark (I-J)	p
Deney Grubu Son Test	Deney grubu ön test	19.18	.001
	Kontrol grubu ön test	18.81	.001
	Kontrol grubu son test	17.36	.001
	Kontrol grubu izleme testi	16.18	.001
Deney Grubu İzleme Testi	Deney grubu ön test	18.36	.001
	Kontrol grubu ön test	18.00	.001
	Kontrol grubu son test	16.54	.001
	Kontrol grubu izleme testi	15.36	.001

* $p<.05$

Araştırma doğrultusunda yapılan varyans analizi ve Bonferroni testi sonuçları etkileşim grafiği ile görselleştirilmiştir. İnternet özgeciliğine ilişkin ön test, son test ve izleme testinin gruplara göre değişimleri Şekil 9’da gösterilmiştir.

Şekil 9. İnternet Özgeciliği Düzeyinin Ön-Son-İzleme Ölçümün Değişimlerinin Gruplara Göre Gösterilmesi

Gruplar Tablo

Şekil 9 deney grubuna ait internet özgeciliği puanlarının ön testten başlayarak son teste doğru bir yükselme olduğu gözlenmektedir. Bununla birlikte son testten izleme testine doğru çok az bir azalma olmaktadır. Bu grafik deney grubunda yer alan katılımcıların internet özgeciliği puanlarının kontrol grubundaki katılımcılara göre daha yüksek olduğu ve bu yükselişinde nispeten kalıcı olduğunu ortaya koymaktadır.

Cinsiyetin İnternet Özgeciliği Üzerindeki Etkisine Yönelik Hipotezin Test Edilmesi

Araştırmanın ikinci hipotezi; “Psiko-eğitim programı uygulanan ergenlerin cinsiyet durumlarına göre internet özgeciliğine ilişkin ön test, son test ve izleme testi puanları arasında anlamlı bir farklılık olacaktır” şeklindedir. Bu hipoteze ilişkin cinsiyet açısından katılımcıların ön test, son test ve izleme testi puanlarına ilişkin aritmetik ortalama, standart sapma değerleri hesaplanmıştır. Bu bulgular Tablo 15’de verilmiştir.

Tablo 15. Cinsiyet Açısından İnternet Özgeciliğine İlişkin Ön Test, Son Test ve İzleme Testi Puanlarına İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	Kızlar			Erkekler			Toplam		
Ölçümler	N	$\bar{X}$	SS	N	$\bar{X}$	SS	N	$\bar{X}$	SS
Ön-test	12	27.17	8.68	10	22.60	8.01	22	24.88	8.34
Son-test	12	36.05	8.71	10	34.10	13.47	22	35.07	11.09
İzleme-testi	12	37.33	8.87	10	33.50	12.86	22	35.41	10.86
Toplam	36	33.67	8.75	30	30.06	11.45	66	31.32	10.09

Tablo 15 cinsiyet açısından internet özgeciliğinde en yüksek başarıyı deney grubunun izleme testi puan ortalamasında olduğunu ortaya koymaktadır. Katılımcıların cinsiyet açısından internet özgeciliğinden elde edilen puanlara göre, ölçümler arasındaki değişimlerin anlamlı bir düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya koymak için iki yönlü varyans analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 16’da verilmiştir.

Tablo 16. İnternet Özgeciliğine İlişkin Ön Test, Son Test ve İzleme Testi Puanlarının Cinsiyet Açısından İki Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması.	F	p	Eta kare(η^2)
Gruplar arası	66468.07	21				
Gruplar (kız/erkek)	212.073	1	212.073	1.00	.32	.048
Hata	4226.53	20	211.327			
Gruplar içi (Denekler)	14844.158	44				
Ölçümler arası (ön-son-izleme testi)	1596.158	2	789.079	15,91	.001	.44
Grup*Ölçüm Etkileşimi	13.248	2	6.62	.13	.87	.007
Hata	2006.60	40	50.165			

İki yönlü varyans analizinin ilk bulgusu test ayrımı yapılmadan kızların ve erkeklerin internet özgeciliği puan ortalamaları arasında anlamlı bir farkın olmadığını ortaya koymaktadır ($F_{(1-20)} = 1.00$; $p > .32$). Buna göre kızların internet özgeciliği ortalama puanı ile $\bar{X} = 33.67$ erkeklerin internet özgeciliği ortalama puanları $\bar{X} = 30.06$ arasında anlamlı bir farkın olmadığı gözlenmektedir. Etki büyüklüğü $\eta^2 = .048$ olarak ortaya çıkarılmıştır. Bu sonuca göre farklı grupta yer almak düşük düzeyde bir etki göstermektedir.

İki yönlü varyans analizinin ikinci bulgusunda gruplar dikkate alınmadan ön, son ve izleme test puan ortalamalarının karşılaştırılmasında anlamlı bir farkın olduğu gözlenmiştir ($F_{(1-20)} = 15.91$; $p < .001$). Ortalama değerler incelendiğinde son test ($\bar{X} = 35.07$) ve izleme testi puan ortalamasının ($\bar{X} = 35.41$) ön test puan ortalamasına göre ($\bar{X} = 24.88$) daha yüksektir. Bu sonuca göre sürecin önemli olduğu belirlenmiştir. Etki büyüklüğü $\eta^2 = .44$ olarak ortaya çıkarılmıştır. Bu sonuca göre farklı grupta yer almak orta düzeyde bir etki göstermektedir.

İki yönlü varyans analizinin üçüncü bulgusunda grup ve ölçümün ortak etkisi dikkate alındığında ortalamalar arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı belirlenmiştir ($F_{(2-40)} = 6.62$; $p < .05$). Bu bulguya göre cinsiyet (grup etkisi) ile ön, son ve izleme testi uygulaması sürecinde (süreç etkisi) ortaya çıkan değişim katılımcıların internet özgeciliği puanlarının artması üzerindeki ortak etkisinin anlamlı olmadığını göstermektedir. Kızların ön test puan ortalaması 27.17 iken son test puan ortalaması $\bar{X} = 36.05$ ve izleme testi puan ortalaması $\bar{X} = 37.33$ 'dür.

Erkeklerin ön test puan ortalaması 22.60, son test puan ortalaması $\bar{X} = 34.10$ ve izleme testi puan ortalaması $\bar{X} = 33.50$ 'dir. Bu puanlar karşılaştırıldığında kızların ve erkeklerin internet özgeciliği puanları çok fazla farklılık göstermemektedir. Bu sonuca göre internet özgeciliğini artırmaya yönelik uygulamanın cinsiyete göre anlamlı bir etki oluşturmaktadır. Bu etki düşük düzeydedir ($\eta^2 = .007$).

Cinsiyet açısından internet özgeciliğine ilişkin ön test, son test ve izleme testinin gruplara göre değişimleri Şekil 10'da gösterilmiştir.

Şekil 10. Cinsiyet Açısından İnternet Özgeciliğinin Ön test, Son test ve İzleme Ölçümlerinin Değişimlerinin Gruplara Göre Gösterilmesi

Şekil 10 deney grubuna ait kızların ve erkeklerin internet özgeciliği puanlarının ön testten başlayarak son teste doğru bir yükselme olduğu gözlenmektedir. Bununla birlikte son testten izleme testine doğru çok az bir azalmanın olduğu dikkat çekmektedir. Bu grafik kızların ve erkeklerin internet özgeciliği puanlarının ön-son ve izleme testi ölçümlerinde benzer özellikler taşıdığını ortaya koymaktadır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Sonuç ve Tartışma

Çalışmanın bu bölümünde, araştırmanın amaçları doğrultusunda elde edilen sonuçlar, ilgili alan yazınından faydalanılarak tartışılmıştır. Araştırmanın yöntem ve bulgular bölümünde yer alan sıralamaya bağlı kalınmış ve başlıklar bu sıralamaya uygun olarak oluşturulmuştur. Bu doğrultuda öncelikle araştırma kapsamında edinilen nitel bulgular ve deneysel model ile ilgili sonuçlar tartışılmıştır.

Nitel Araştırmaya İlişkin Sonuç ve Tartışma

İnternet özgeciliği, bireyi ve toplumu etkileyen önemli bir değer olmasına rağmen sınırlı sayıda araştırmada incelenmekte ve bu durum kavramın tam olarak açıklanamamasına yol açmaktadır (Lou & Floridi, 2023). Bu nedenle, keşfedici sıralı desenin nitel aşamasında ergenlerin internette sergilediği özgeci davranışlarına ilişkin temaların belirlenmesi ve kavramın detaylandırılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığı ile “Ergenlerin internette sergiledikleri özgeci davranışlar nelerdir?” ve “Ergenlerin internet özgeciliğini etkileyen faktörler nelerdir?” sorularına yanıt aranmıştır. Katılımcıların sorulara verdikleri yanıtlardan yola çıkarak internet özgeciliği; 2 tema, 7 kategori ve 16 kod ile açıklanmıştır. Bu kapsamda her bir tema; kendi alt kategori ve kodları ile tartışılmıştır.

Ergenlerin İnternette Sergiledikleri Özgeci Davranışlar Temasına İlişkin Bulguların Tartışılması

Araştırma kapsamında, ergenlerin internette sergiledikleri özgeci davranışlar temasının kategorileri; sanal destek, sanal bilgilendirme ve sanal koruma olarak belirlenmiştir. Elde edilen bu kategoriler, alan yazında yapılan çalışmalar ile desteklenmektedir. Zheng (2010) çalışmasında internette sergilenen özgeci davranışları kategorilere ayırmıştır. Bu kategoriler; internette destek, internette rehberlik, internette paylaşım ve internette hatırlatma olmak üzere 4 boyut ile ifade edilmektedir. Elde edilen boyutlar, yapılan bu araştırmanın “Ergenlerin İnternette Sergiledikleri Özgeci Davranışlar” temasının kategorileri ile tutarlılık göstermektedir. Benzer şekilde Lou ve Floridi (2023), bireylerin sanal ortamdaki özgeci davranışlarına ilişkin çeşitli sorular sormuştur. Katılımcılar sanal ortamdaki diğer kullanıcılar için bağış kampanyaları yaptıklarını, maddi ve duygusal yardım sunduklarını, dolandırıcılık

için uyarıda bulunduklarını ve bilgilendirici paylaşımlar yaptıklarını belirtmişlerdir. Elde edilen cevaplar, bu araştırmanın, *sanal destek, sanal koruma ve sanal bilgilendirme kategorileri* ile tutarlılık göstermektedir.

Sanal bilgilendirme kapsamında yer alan kodlar açısından ilgili alan yazını incelenmiştir. Bu incelemelerde, sanal ortamda bireylerin diğer bireylere tecrübelerini ve bilgilerini paylaştıkları vurgulanmaktadır. Nitekim Tymofieieva (2024), tarafından yapılan çalışmada bireylerin özellikle kriz ve afet sırasında diğer kullanıcıları bilgilendirmek için paylaşım yaptıkları belirtilmektedir. Benzer şekilde Türkiye’de 6 Şubat 2023 tarihinde gerçekleşen depremde, bireyler Twitter aracılığı ile deprem bölgesinde yaşanan gelişmeleri, enkaz altı bilgileri ve yardımlaşma çağrılarını diğer kullanıcılara ulaştırmışlardır (Argın, 2023). Bu durum ise *sanal bilgilendirme kategorisi ve bilgi paylaşma kodu* ile tutarlılık göstermektedir. Hanks vd. (2024), bireylerin gittikleri restoranlar hakkında diğer bireyleri bilgilendirmek için sanal ortamda paylaşımlar yaptığını belirtmiştir. Benzer şekilde Kaya (2020), tüketicilerin satın aldıkları ürünler ile ilgili memnuniyet veya memnuniyetsizliklerine ilişkin bilgiler vererek diğer kullanıcıları bilgilendiklerini belirtmektedir. Bu durum ise *sanal bilgilendirme kategorisi ve tecrübe paylaşma kodu* ile uyumlu olarak kabul edilebilmektedir.

Sanal destek kapsamında yer alan kodlar açısından ilgili alan yazını incelenmiştir. Bu incelemelerde sanal ortamda, bireylerin diğer bireylere maddi ve manevi olarak yardım ettikleri vurgulanmaktadır. Shomron (2024) tarafından yapılan çalışmada; Facebook platformunda, böbrek hastası bireylere yönelik böbrek bağıışı için kampanyaların veya paylaşımların yapıldığı görülmektedir. Bu durum diğer kullanıcılar açısından bir teşvik edici unsur olarak nitelendirilmekte ve sanal ortamda maddi bir destek sunmadan yapılabilecek özgeci manevi davranışlara işaret etmektedir. Benzer şekilde sanal ortamda SMA hastalığı (Öke-Karakaya & Kaya, 2022), Lösemi (Demir vd., 2019) veya diğer hastalıklara (Yıldız, 2021) yönelik kampanyalar yapılmaktadır. Bu kampanyalar için maddi destekte bulunulması; sanal ortamda görülen maddi destek örnekleri olarak sayılabilmektedir. Tüm bu araştırmalar ise çalışmanın sanal destek kategorisi altındaki, *sanal ortamda maddi destek ve sanal ortamda manevi destek kodları* ile uyumlu olarak kabul edilmektedir.

Sanal koruma kapsamında yer alan kodlar açısından ilgili alan yazını incelenmiştir. Bu incelemelerde; sanal ortamda, bireylerin diğer kullanıcıların dijital güvenliğini koruma noktasında önleme ve uyarma davranışları sergiledikleri vurgulanmaktadır. Küçükbezirci (2023) tarafından yapılan çalışmada, bireylerin dijital çağda siber suçlar ile karşı karşıya oldukları belirtilmektedir. Bu açıdan internette sanal koruma davranışı kapsamında özgeci

davranışların sergilenmesi de, siber suçlara karşı farkındalık oluşturulması ve siber suçlardan korunma noktasında oldukça önemlidir.

Sanal ortamda bireylerin instagramda karşılaştıkları olumsuz gönderileri veya yorumları spamlama davranışlarının da (Haqimi vd., 2019) *sanal önleme kodu* ile örtüşmektedir. Benzer şekilde Akgün ve Hacıhasanoğlu (2021), sanal ortamda güvenlik noktasında eksikliğin olması durumunda bireylerin ve işletmelerin çeşitli dijital yöntemler ile aldatıldığını belirtmektedir. Bu kapsamda Türkiye’de Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından oluşturulan siber suçlarla mücadele birimlerinin hazırladığı bilgilendirme ve önleme niteliği taşıyan eğitim, seminer ve kursların bu amaçla oluşturulduğu belirtilmektedir. Ayrıca siber kullanımın artması ile birlikte bu önleme ve uyarma çalışmalarının, farklı eğitim seviyesindeki öğrencilere, çalışanlara ve diğer internet kullanıcılarına ulaşma düzeyinin arttığı görülmektedir (Taşcı & Can, 2015). Bu bilinçlenme çalışmaları ise dijital vatandaşın, diğer kullanıcıları maruz kalabilecekleri dolandırıcılık eylemlerine karşı uyarma amaçlı paylaşımlar yapmalarını desteklemektedir (Çubukcu & Bayzan, 2013). Tüm bu araştırmalar ise çalışmanın sanal koruma kategorisi altındaki, *sanal ortamda uyarı kodu* ile örtüşmektedir.

Tüm bu araştırma sonuçları göz önünde bulundurulduğunda, bireyler sanal ortamda farklı şekillerde özgeci davranışlarda bulunabilmektedir. Yapılan bu araştırmada, internette özgeci davranışları belirlemeye yönelik olarak sanal destek, sanal bilgilendirme ve sanal koruma kategorileri oluşturulmuştur.

Ergenlerin İnternette Sergiledikleri Özgeci Davranışları Etkileyen Faktörler Temasına İlişkin Bulguların Tartışılması

Araştırma kapsamında, ergenlerin internette sergiledikleri özgeci davranışları etkileyen faktörler temasının kategorileri; empati, sosyal öz-yeterlik, öz saygı ve sorumluluk olarak belirlenmiştir. Elde edilen bu kategoriler, alan yazında yapılan çalışmalar kapsamında ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

Kategori 1.Empati. Bu araştırmada *Empati kategorisi altında, bilişsel ve duygusal empati kodları elde edilmiş* ve ilgili alan yazını kapsamında incelenmiştir. Alan yazını incelemesinde, yapılan bu araştırma sonucu ile tutarlı olarak sanal ortamda bireyin özgeci davranışlar sergilemesini sağlayan unsurlardan birinin empati olduğu belirtilmektedir (McAuliffe, 2018; Jiang vd., 2023; Leng vd., 2020). Empati, mağdurun sıkıntısını azaltmayı amaçlayan davranışları ortaya çıkarır, bu açıdan özgeci davranışlar ile önemli bir ilişkiye sahiptir (Leng vd., 2020). Batson’un (2008) özgeciliği empati temelinde açıklamıştır. Bu bakış açısından hareketle bireyin özgeci davranışlarının bir uzantısı olarak nitelenen internet özgeciliğinin temelinde de empatinin yer almaktadır.

Empatinin sadece fiziksel ve yüzyüze iletişimin olduğu ortamlarda ortaya çıktığını belirten geleneksel bakış açısının çalışmaların yanı sıra (Fuchs, 2014), yüzyüze iletişimin olmadığı sanal ortamda da kişiler arası ilişkiler yolu ile empatik davranışlar sergilenebilmektedir (Francisco vd., 2023). Nitekim Carrier vd. (2015), sanal ortamda bireylerin, diğer insanların yaşadıklarını anladıklarını ifade eden empati içerikli paylaşımlar yapmasını dijital empati olarak nitelendirmiştir. Bu açıdan sanal ortamın sahip olduğu kolay ulaşılabilirlik özelliğinin, bireylere empati açısından zemin oluşturduğu söylenebilir (Caplan & Turner, 2007).

Sanal ortamda empati yapan bireyler, başkalarının karşılaştığı sorunlara kendi bakış açısı ile bakarak, onun acısını ve ihtiyacını anlamaktadır. Bu durum ise onların internette özgeci davranışlar sergileme olasılığını artırmaktadır (Zheng & Zhao, 2015b). Nitekim Li vd. (2018), tarafından yapılan çalışmada bireylerin empati seviyesinin artmasının, internette özgeci davranışların artmasına yol açtığı belirtilmiştir. Benzer şekilde Zhou vd. (2024) tarafından yapılan çalışmada, bireylerin sanal ortamda sevimli evcil hayvan avatarları ile etkileşime girmelerinin empatiye yol açtığı belirtilmiştir. Bu durumun ise internette yardım etme ve özgeci davranışını etkileyeceği vurgulanmaktadır.

Benzer şekilde Lv vd. (2021), bireylerin empati düzeylerinin artmasının sanal ortamda bağış yapma, yardım etme gibi çevrimiçi olumlu sosyal davranışları artırdığını belirtmektedir. Nitekim bu çalışma kapsamında görüşme yapılan öğrencilerden bazılarının sanal ortamda biri benden yardım istediğinde “*Ya ben onun yerinde olsaydım. Bu yardım istenen durum benim başıma da gelmiş olabilirdi. Kendimi onun yerine koyuyorum...*” şeklinde düşünce kalıplarına sahip oldukları görülmüştür. Bu durum, empatiden kaynaklı duygu ve düşünceleri harekete geçirerek özgecilik eylemlerini etkileyebilir. Tüm bu sonuçlar göz önünde bulundurulduğunda; bireyin empati yapmasının, internet özgeciliğinin ortaya çıkmasında önemli bir faktör olduğu söylenebilir. Bu açıdan, ergenlerin sanal ortamda empati becerilerini geliştirmek amacıyla internet özgeciliği psiko-eğitim programı kapsamında; etkinlikler yapılmasının internet özgeciliğinin artmasındaki rolü ortaya çıkmaktadır.

Kategori 2. Sosyal Öz-Yeterlik. Bu araştırmada *sosyal öz-yeterlik kategorisi* altında, *performans başarıları, dolaylı yaşantı, sözel ikna, fizyolojik ve duygusal durum* kodları elde edilmiş ve ilgili alan yazını kapsamında incelenmiştir. Alan yazını incelemesinde, yapılan bu araştırma sonucu ile tutarlı olarak sanal ortamda bireyin özgeci davranışlar sergilemesini sağlayan unsurlardan birinin öz-yeterlik olduğu belirtilmektedir (Luo vd., 2023; Zheng & Zhao, 2015a). Bandura (1982) öz-yeterliliğin; davranışları ve başarıları etkili bir şekilde tahmin edebildiğini belirtmektedir.

Öz-yeterliğin bir alt boyutu olan sosyal öz-yeterlik, kişinin sosyal etkileşimlere katılma ve ilişki kurabilme becerisini yansıtmaktadır (Akın & Başören, 2015). Sosyal öz-yeterlik, olumlu ilişkiler ve yapıcı etkileşimler noktasında oldukça önemlidir (Malinauskas vd., 2018). Bu yönü ile bireyin sosyal öz-yeterliğe sahip olmasının; ahlaki eylemleri, olumlu sosyal davranışları (Khang & Jeong, 2016) ve özgeci davranışları (Yıldırım-Keskin & Berk Özcan, 2018) açısından belirleyici olabilmektedir. Sosyal öz-yeterliği yüksek olan bireyler, kişilerarası etkileşimlerle başa çıkma ve mağdurun sorunlarını çözme konusunda da kendilerine güvenmektedirler. Bu durum ise onların toplum yanlısı davranış sergileme düzeylerini artırmaktadır (Leng vd., 2020).

Sosyal öz-yeterlik düzeyi, bireyin sanal ortamda sergilediği davranışlar açısından önemlidir. Sanal ortamda birey pasif bir konumdan aktif bir konuma geçmektedir. Bu aktiflik ve etkileşim ortamı; bireyin kendini yeterli hissetmesine ve sosyal medyadaki bilgi paylaşma davranışlarına yansımaktadır (Çevik-Tekin vd., 2021). Bu açıdan sosyal öz yeterliğin artması internette karşılaşılabilecek olası sorunların önüne geçilmesi ve internet kullanımında iyileştirmelerin olması noktasında oldukça önemlidir (Bakioğlu, 2020). Ayrıca sosyal öz-yeterliğe sahip olduğunu düşünen birey, sanal ortamda kendisinden yardım istenildiğinde, sorunu çözebilmek için gerekli gücü olduğuna inanmakta ve yardım etme davranışı sergilemektedir. Bireylerin sanal ortamda forum sitelerinde başlarına gelen olaylar ile ilgili (hastalık, hamilelik, doğum vb.,) diğer kullanıcıları bilgilendiren olumlu davranışlar sergiledikleri görülmektedir (Karakuş Umar, 2020; Rathbone vd., 2024). Bu durum sosyal öz-yeterliğin, sanal ortamda olumlu davranış sergileme üzerindeki etkisini göstermektedir.

Sonuçlar, sosyal öz yeterliğin bireyin eyleme geçmesi adına önemli bir güç kaynağı olduğunu göstermektedir. Kendisini sosyal hayatta yeterli gören birey, diğer insanlara yardım etme davranışları sergileyebilir. Bu yardım davranışları, günlük yaşam içinde olabileceği gibi sosyal ortamın bir başka formu olan sanal ortamlarda da görülebilir. Sanal ortamda hissedilen öz-yeterlik duygusunun ise internetteki yardımlaşma ve özgecilik durumlarının ortaya çıkmasında önemli bir rolü olduğu söylenebilir. Bu açıdan, internet özgeciliği psiko-eğitim programı kapsamında; ergenlerin sanal ortamda sosyal öz-yeterliklerini geliştirmek amacıyla grup içi ve dışında etkinlikler yapılmasının, internet özgeciliğinin artmasındaki önemi ortaya çıkmaktadır.

Kategori 3. Sorumluluk. Bu araştırmada sorumluluk kategorisi altında, duyarlı olma ve ortak değerlere sahip olma kodları elde edilmiş ve ilgili alan yazını kapsamında incelenmiştir. Alan yazını incelemesinde, yapılan bu araştırma sonucu ile tutarlı olarak sanal ortamda bireyin özgeci davranışlar sergilemesini sağlayan unsurlardan birinin sorumluluk

duygusu olduğu belirtilmektedir (Pastor vd., 2024). Bireylerin günlük hayattaki özgeci davranışlarında da sorumluluk duygusuna sahip olmanın önemli olduğu görülmektedir (Tam & Yeung, 1999; Özen, 2013).

Bireyler dünyada var olan kaynaklardan herkesin faydalanması gerektiğine inanmaktadırlar. Bu bakış açısından hareketle çevresel konular hakkında yapılabilecekler noktasında kendini sorumlu hisseden bireylerin, gelecek nesilleri düşünerek hareket ettikleri, sorumluluk aldıkları ve özgeci davrandıkları belirtilmektedir (Verma vd., 2019; Signes vd., 2023). Dünya kaynaklarının sınırlı olması, bireylerin dünyadaki yaşam için ortak bir ekolojik medeniyet inşa etme gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu kapsamda bireylerin ve kurumların ekolojik unsurları göz önünde bulundurarak atmosfere karbon salınımı, su ve enerji kaynaklarının aşırı tüketimi gibi çevre dostu konular kapsamında sanal ortamda paylaşım yaptıkları görülmektedir (Erkan, 2019; Kaya & Uğurhan, 2019; Kumar & Pandey, 2023). Bu durum bireylerin ortak değerlere sahip olduğunu ve bu değerler noktasında kendisini sorumlu hissettiğinin göstergesidir. Bu açıdan bakıldığında yukarıdaki araştırma sonuçları, bu araştırmanın ortak değerlere sahip olma ve duyarlı olma kodu ile örtüşmektedir.

Çelik ve Güven (2015), bireylerin özgeci davranışlarından biri olan kan bağışında bulunmalarını, toplumsal açıdan bir sorumluluk olarak değerlendirmektedir. Bireyler, yardım etmediklerini kimsenin göremeyeceği durumlarda bile özgeci davranışlar sergilemeye devam etmektedirler (Ricard, 2021; Locey & Rachlin, 2015). Bu açıdan değerlendirildiğinde Alkış vd. (2022) tarafından yapılan çalışmada pandemi döneminde Türkiye’de kan ihtiyacının olduğu ve bireylerin kan bağışı konusundaki sorumluluk duygularını harekete geçirmek amacıyla sosyal medya üzerinden paylaşımlar yapıldığı belirtilmektedir. Bu durumun örnekleri, bu çalışma kapsamında yapılan görüşmelerde de görülmektedir. Öğrencilerden bazıları “Kan ihtiyacı olan birine dair duyuru ile karşılaştıklarında, kendilerini sorumlu hissettiklerini ve kendi kişisel sosyal medya hesaplarını kullanarak paylaşımlar ve bilgilendirmeler yaptıklarını” belirtmektedirler.

Nitekim Gültekin (2015) sorumluluk sahibi bireylerin, günlük hayatta karşılaştıkları haksızlıklar karşısında sosyal medyayı kullandıklarını ifade etmektedir. Bireylerin sanal ortamı kullanarak, dikkat çekilmek istenen konuya dair farkındalık oluşturabildikleri belirtilmektedir. Benzer şekilde Zhang vd. (2019) bireyin sahip olduğu sosyal sorumluluk düzeyinin, internetteki özgeci davranışları etkileyen bir faktör olduğunu belirtmektedir. Sanal ortamda anonimlik özelliği olmasına rağmen, bireyin özgeci olarak hareket etmesi, diğer insanlara karşı sorumluluk duygusuna sahip olduğunun bir göstergesi olabilir. Bu durum aynı zamanda sanal ortamın daha ekonomik ve elverişli olması ile açıklanabilir.

Bireyin sorumluluk duygusunun herhangi bir dışsal dayatma veya çıkar olmaksızın kişiyi harekete geçirebileceği görülmektedir. Bu durum kişinin sorumluluk duygusu ile hayatını kontrol edebileceği algısına ve diğer insanlara yardım edebileceğine dair inancını güçlendirebilir. Bu yardımlar özellikle anonimliğin oldukça yüksek olduğu sanal ortamlarda internet özgeciliğinin ortaya çıkmasına yol açabilir. Bu açıdan, internet özgeciliği psiko-eğitim programı kapsamında; ergenlerin sanal ortamda sorumluluk duygularını geliştirmek amacıyla, grup içinde ve dışında etkinlikler yapılmasının internet özgeciliğinin artmasındaki önemi ortaya çıkmaktadır.

Kategori 4. Benlik-Saygısı. Bu araştırmada *benlik saygısı kategorisi altında olumsuz inançları iyileştirme ve olumlu inançları geliştirme kodları* elde edilmiş ve ilgili alan yazını kapsamında incelenmiştir. Alan yazını incelemesinde, yapılan bu araştırma sonucu ile tutarlı olarak sanal ortamda bireyin özgeci davranışlar sergilemesini sağlayan unsurlardan birinin öz saygı olduğu belirlenmiştir (Jiang vd., 2017; Luo vd., 2023). Bireyin kendine yönelmesi sonucu elde ettiği değerlendirmeler, öz saygı (benlik saygısı) olarak nitelenir. Bireyin kendine duyduğu bu saygı, merkezden çevreye doğru bir yayılım göstererek diğer insanlara duyduğu saygıyı etkilemektedir (Emiroğlu & Keskin, 2022). Bu doğrultuda bireyin kendine değer vermesinin, etrafındaki insanları değerli görmesine ve onlara yardım etmesine sebep olduğu söylenebilmektedir.

Günlük hayatta benlik saygısı yardım etme davranışları ile ilişkilendirilen önemli bir kişilik özelliğidir ve olumlu sosyal davranışları üzerinde önemli bir etkisi bulunmaktadır (Zheng vd., 2020). Durmaz vd. (2023), tarafından yapılan çalışmada bireylerin benlik saygılarının, olumlu sosyal davranışları üzerinde etkisi olduğu belirlenmiştir. Benzer şekilde öz saygı, özgeci davranışlarla da ilişkilidir. MacDonald vd. (2003), benlik saygısının, bireylerin özgeci davranışlarını etkileyen önemli bir unsur olduğuna dikkat çekmiştir. Benlik saygısı düşük olan bireylerin, başkalarına yardım etme sürecinde yanlış anlaşılaktan çekindikleri ve bu gerekçe ile daha az fedakâr davranış sergiledikleri belirtilmektedir. Ancak benlik saygısının yüksek olan bireyin, kendini yeterli hissettiği ve diğer insanlara yardım etme noktasında harekete geçtiği belirtilmektedir (Fu vd., 2017). Bu durumun sanal ortamda gerçekleşen özgeci davranışlar için de geçerlidir.

Zheng ve Gu (2012), tarafından yapılan çalışmada bireylerin benlik saygısının, sanal ortamda özgeci davranışlar üzerinde önemli bir etkisi olduğu belirtilmektedir. Benzer şekilde Zheng vd. (2022), benlik saygısının internet özgeciliğini etkilediğini belirtmektedir. Bu açıdan bireyin internette özgeci davranışlar sergilemesinde, kendisine verdiği değer önemli bir güdüleyici faktör olabilmektedir. Bireyin kendine verdiği değer yetersiz olması yani benlik

saygısının düşük olması karşılaştığı sorunlar ile baş edememesine, çevreden çabuk etkilenmesine ve başarısızlığı kabul etmesine yol açmaktadır (Byrne & O'brien, 2014). Kendine yönelik bu bakış açısı ise sanal ortamda diğer kullanıcılara yardım etme noktasında kendini yeterli görmemesine ve yapabileceğine inanmamasına yol açabilmektedir. Benzer şekilde bireyin benlik saygısını düşük olması diğer insanlarla iletişimini de etkiler (Bektaş & Karagöz, 2018). Bu durumda kendini değersiz ve yetersiz gören birey, sanal ortamdaki bireyler ile etkileşime girmek istememekte ve onların yardım taleplerini geri çevirmektedir.

Bireyin kendine saygı duyması, olumsuz yönlerini geliştirmesine ve olumlu yönlerini iyileştirmesine destek olmaktadır. Bu açıdan kişinin kendine saygı duyması, diğer insanların değerli olduğuna dair inancını güçlendirebilir ve diğer insanların yardım taleplerine karşılık vermesi için harekete geçmesine yardımcı olabilir. Bu açıdan, internet özgeciliği psiko-eğitim programı kapsamında; ergenlerin sanal ortamda benlik saygılarını geliştirmek amacıyla, grup içinde ve dışında etkinlikler yapılmasının internet özgeciliğinin artmasındaki önemi ortaya çıkmaktadır. Yapılan araştırmalarda sanal ortamda anonimlik olmasına rağmen bireylerin neden başkalarına iyilik yaptığı sorusu, tek bir cevap ile açıklanamamaktadır. Nitekim yapılan bu araştırma kapsamında da, sanal ortamda özgeci davranışları etkileyen faktörler empati, sorumluluk, benlik saygısı ve öz-yeterlik değişkenleri ile açıklanmıştır. Toplumun geleceğinin inşa edilmesi ve internetin olumlu yanlarının fark edilmesi için, internet özgeciliğini etkileyen faktörlerin belirlenmesi ve geliştirilmesinin önemi oldukça fazladır.

Deneysel Desene İlişkin Sonuç ve Tartışmalar

Hipotez 1'e İlişkin Bulguların Tartışılması.

Hipotez 1: “Psiko-eğitim programı uygulanan ergenlerin internet özgeciliğine ilişkin son test puanları, kontrol grubunda bulunan ergenlerin son test puanlarına göre anlamlı bir düzeyde artacaktır. Bu yükselme, programın bitiminden iki ay sonra yapılan izleme sonuçlarında da devam edecektir”.

Bu araştırma kapsamında internet özgeciliğini artırmaya yönelik psiko-eğitim programı hazırlanmış ve deney grubuna uygulanmıştır. Psiko-eğitim programına katılan ergenlerin, internet özgeciliği son test puanlarının, psiko-eğitim programına katılmayan ergenlerin internet özgeciliği son test puanlarına göre anlamlı bir şekilde farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu farklılık deney grubundaki ergenler için anlamlı bir puan artışı ile görülmektedir. Yapılan izleme testi sonucunda, deney grubuna dâhil olan ergenler üzerindeki bu etkinin devam ettiği belirlenmiştir. Bu doğrultuda hazırlanan psiko-eğitim programı, katılımcıların internet özgeciliğinin artmasında etkilidir.

Yapılan alan yazını incelemesi sonucunda, ergenlerin internet özgeciliğini artırmaya yönelik hazırlanan psiko-eğitim programının etkisi ile ilgili herhangi bir araştırmaya rastlanamamıştır. Ancak farklı kuramsal temeller bağlamında, bireylerin internet özgeciliğinin artmasına yönelik sınırlı sayıda psiko-eğitim çalışmasının olduğu görülmektedir. Suargani vd. (2022) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, çözüm odaklı dışa vurumcu sanat terapisine katılan bireylerin, internet özgeciliği düzeylerinin arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgu, yapılan bu araştırmanın sonuçları ile benzerlik göstermektedir.

İnternet özgeciliğinin temelini oluşturan; özgeci davranışlarla ilişkili yapılan çalışmalarda, bu araştırma ile tutarlı sonuçlar göstermektedir. Yapılan araştırmalar yüzyüze gerçekleştirilen olumlu sosyal davranışların, sanal ortamda gerçekleştirilen olumlu sosyal davranışlara katılım ile olumlu yönde ilişkili olduğunu göstermektedir (Wright & Li, 2011). Bu kapsamda Nedim-Bal ve Topuz (2015), tarafından yapılan bir araştırmada, üniversite öğrencilerinin özgeciliğini artırmaya yönelik bir psikoeğitim programı uygulanmıştır. Bu eğitim pozitif psikoloji kuramı temel alınarak hazırlanmış olup uygulanan psiko-eğitim programının, katılımcıların özgecilik düzeylerini artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde Doğru-Çabuker ve Ersanlı (2016) tarafından yapılan çalışmada “Diğerkâmlık Becerisi Psikoeğitim Programı” uygulanan üniversite öğrencilerinin özgecilik düzeylerinin arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu araştırma sonuçlarından yola çıkarak özgeciliğin öğretilebilir ve geliştirilebilir olduğu sonucuna ulaşılmaktadır (Smith vd., 2010; Günor, 2014). Bu açıdan bireyin kendi hayatını düzenleyebilecek bir gücün yanı sıra, değişim ve gelişim adına içsel bir motivasyona sahip olduğu belirtilmektedir (Akin-Little & Little, 2004).

Yapılan çalışmalarda yalnızca olumsuz olanı gidermenin yetersiz kaldığı, olumlu olanın da inşa edilmesi gerektiği yer almaktadır. (Seligman & Csikszentmihalyi, 2000). Öznel iyi oluş ve yaşam doyumu gibi olumlu faktörlerin yine olumlu bir kavram olan özgecilik tarafından açıklanması da bu durumu desteklemektedir. Toplum adına önemli pozitif psikolojik bir faktör olarak özgecilik, bireylerin öznel iyi oluşlarını ve yaşam doyumlarını geliştirebilmek adına kritik bir role sahiptir (Lu vd., 2021). Nitekim Xi ve arkadaşlarının (2017) yaptığı araştırmada kişilerin öznel iyi oluşlarına katkı sağlayan unsurlar arasında özgeciliğin %50 lik bir paya sahip olduğu açıklanmaktadır. Benzer şekilde Lu vd. (2021), ergenlerin içinde bulunduğu dönem itibarı ile yaşam doyumlarının istikrarlı bir düşüş eğiliminde olduğunu belirtmektedir. Bu sorunun gidermek amacıyla Çinde bir orta okulda, özgecilik temelli grup oyunları oynanmasına dayalı deneysel bir çalışma yapılmıştır. Bu kapsamda deney grubundaki öğrenciler için özgecilik temelli okul grup oyunu planlanmış ve uygulanmıştır. Bu uygulamaların ardından deney grubundaki öğrencilerin hem okul doyumlarının hem de yaşam doyumlarının, kontrol

grubundaki öğrencilere kıyasla anlamlı ölçüde arttığı belirtilmektedir. Bu durum ergenlerde özgeci davranışlar geliştirilmesinin, okul ve yaşam doyumu gibi kritik konular noktasında önemini açığa çıkarmaktadır.

Doğrudan özgeciliği artırmaya yönelik olarak gerçekleştirilen çalışmaların yanısıra özgecilik için kişiyi motive eden empati (Bierhoff, 2010), öz-yeterlik (Abraham & Babu, 2021), benlik saygısı, şefkat (Büssing vd., 2013) gibi unsurların artırılmasını hedefleyen deneysel çalışmalar da bulunmaktadır. Bu kapsamda değerlendirilebilecek olan ve şefkati artırmaya yönelik yapılmış bir çalışmada, şefkat eğitim programı uygulanan bireylerin; başkalarına şefkat gösterme, başkalarından şefkat alma ve kendine şefkat duyma düzeylerinin arttığı sonucuna ulaşılmıştır (Jazaieri vd., 2013). Özgecilik davranışları şefkat ve cömertlikle ilişkilendirildiği için, ahlaki veya sosyal bir zorunluluktan ziyade empatiden kaynaklandığı belirtilmektedir (Büssing vd., 2013). Bu kapsamda özgeciliğin geliştirilebilmesi için şefkatin yanı sıra empati duygusu da oldukça önemlidir. Bu doğrultuda empatiyi artırmaya yönelik bir çalışmada ilkökul öğrencilerine yönelik Empati Geliştirme Grup Rehberliği Programı uygulanmıştır. Uygulanan programının, katılımcıların empati düzeylerini artırdığı sonucuna ulaşılmıştır (Yılmaz-Bingöl & Uysal, 2015). Benzer bir çalışmada da empati eğitim programı uygulanan çocukların; empati ve prososyallik becerileri deney ve kontrol grupları açısından incelenmiştir. Uygulamalardan sonra çocukların empatik becerilerinde deney grubu açısından anlamlı ve olumlu farklılaşmalar görülmüştür (Özer-Özbal & Gönen, 2023).

Alan yazında özgeciliğin kaynağı olarak nitelendirilen olumlu sosyal davranışlara dair yapılmış çalışmalarda bulunmaktadır. Bu kapsamda yapılmış bir araştırmada, anne ve öğretmen özgeciliğinin, erken çocukluk dönemindeki çocukların olumlu sosyal davranışları açısından önemli bir yordayıcı olduğu belirtilmektedir (Türker, 2014). Prososyalliğin (olumlu sosyal davranışların) artırılmasını amaçlayan deneysel bir çalışmada ise drama etkinliklerinin, okul öncesi çocuklarının prososyal davranışlarına olan etkisi incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda drama etkinliklerinin ardından son test puanlarında deney grubu lehine anlamlı bir farklılık görülmüştür (Demir, 2021). Tüm bu araştırmalar, insan doğasının olumlu ve güçlü yönlerine odaklanılması ve bu yönlerin geliştirilebilirliği ile açıklanabilmektedir.

İnternet kullanımının yaygınlaşması ve günlük hayatla özdeşleşmesi ile birlikte sanal ortam; ergenlerin çevrimiçi öğrenme, çevrimiçi alışveriş, çevrimiçi eğlence, çevrimiçi bilgi paylaşımı ve çevrimiçi sosyal etkileşim gibi yöntemleri kullanarak yeni davranış kalıpları geliştirmelerine yol açmaktadır (Sampat & Raj, 2022; Zheng vd., 2023). Ergenlerin günlük yaşantılarını, psikolojik durumlarını ve akademik performanslarını etkileyen internet kullanımı, güncel ve önemli bir konudur. Özellikle sağlıklı internet kullanımı; ergenlerin yaşadıkları

tecrübelerini şekillendirmelerine ve diğer bireylerle paylaşımlarına yardımcı olmaktadır (Tari Cömert & Kayıran, 2010).

İnternet özgeciliği ile ilgili alan yazını incelendiğinde internette özgeci davranışlar sergileyen bireylerin sayısını artırmanın daha iyi bir dünya inşa edebilmek ve toplumun iyi oluşunu artırmak açısından oldukça önemli olduğu belirtilmektedir (Lou & Floridi, 2023; Soudi & Aman, 2023). Ayrıca ergenlerin internet özgeciliğini artırmak siber zorbalığın ve antisosyal çevrimiçi davranışların azaltılması noktasında da (Parlangeli vd., 2019) oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Bu yönü ile internette özgeci davranışların geliştirilmesinin ve teşvik edilmesinin birey ve toplum açısından önemi ortaya çıkmaktadır.

Yapılan bu araştırma ve ilgili alan yazını taramasında elde edilen sonuçlar göz önüne alındığında internet özgeciliğinin öğretilebilir ve geliştirilebilir bir yapı olduğu söylenebilmektedir. Bu açıdan ergenlerin internet özgeciliği düzeylerinin bilinmesi ve bu düzeyin artırılması için çalışmalar yapılmasının önemi ortaya çıkmaktadır.

Hipotez 2'ye İlişkin Bulguların Tartışılması.

Hipotez 2. “Psiko-eğitim programı uygulanan ergenlerin cinsiyet durumlarına göre internet özgeciliğine ilişkin ön test, son test ve izleme testi puanları arasında anlamlı bir farklılık olacaktır.”

Bu araştırma kapsamında internet özgeciliğini artırmaya yönelik hazırlanan psiko-eğitim programının, deney grubundaki kız ve erkek katılımcıların hem son test hemde izleme test puanları açısından anlamlı bir farklılığa yol açmadığı görülmektedir. Yapılan izleme testi sonucunda, deney grubuna dâhil olan ergenler üzerindeki bu etkinin devam ettiği belirlenmiştir. Buna göre uygulanan psiko-eğitim programının, katılımcıların internet özgeciliğinin artmasında, deney gurubuna dâhil olan kız ve erkek ergenler açısından herhangi bir etkisi bulunmamaktadır.

Wang ve Wang'ın (2008), çalışması bu bulguyu desteklemekte olup, online oyunlar aracılığıyla yardım etme davranışlarında, cinsiyet açısından bir farklılık bulunmamaktadır. Cinsiyete dair farklılığın oluşmamasında hem erkeklerin hem de kızların; aileleri, gerçek, sanal arkadaşları ve diğer insanlarla iletişim kurma noktasında eşit yardım etme amaçlarının olduğu belirtilmektedir (Lenhart vd., 2011). Zhang vd. (2024), tarafından yapılan çalışmada da benzer şekilde, ergenlerin internetteki özgeci davranışları, cinsiyet açısından anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Bu durum sanal ortamın anonimliğinin, günlük hayattaki toplumsal cinsiyet algısı üzerindeki sınırlılığını ortadan kaldırması ile açıklanabilir. Sisco ve Weber'in (2019), çalışması bu durumu desteklemekte olup, online bağışların yer aldığı veri seti incelenmiş ve bu

alana yapılan bağışların %21'inde bağışçıların anonim kalmayı tercih ettiği görülmüştür. Bu anonimlik durumu ise kişilerin kuracağı etkileşimler sırasında hissedebileceği sosyal rahatsızlık duygularının hafifletildiği güvenli bir ortam oluşturmaktadır (Zhou vd., 2019).

Alan yazını incelendiğinde araştırmanın cinsiyete dair bulgusundan farklı sonuçların olduğu çalışmaların olduğu da görülmektedir. Nitekim Zhang (2019), erkeklerin daha iyi bilgisayar kullanma becerisine sahip olduklarını, bu nedenle sanal ortamda daha fazla özgeci davranışlar sergilemeye istekli oldukları belirtmektedir. Böylece özgeci davranışlardaki cinsiyete dair farklılaşmanın erkekler lehine olduğu belirtilmektedir (Bermejo vd., 2015; Zhang vd., 2019). Carlo ve Randal (2002), ise duruma başka bir perspektiften bakarak, erkeklerin daha kahramanca yardım etme eğilimlerinin olduğunu, kızların ise daha ilişkisel yardım etmeyi tercih ettiğini açıklamaktadır.

Alan yazınında özgeciliğin ve prososyalliğin kadınlar lehine olduğunu belirten çalışmalarda kadınların; enerjilerini, paralarını ve zamanlarını başkalarının yararı için kullanmaya daha istekli oldukları belirtilmektedir. Ayrıca kadınların daha fazla özgeci davranışlar sergilemesinin, kişiler arası ilişkilere daha fazla önem vermelerinden kaynaklandığı da belirtilmektedir (Amin vd., 2023; Cui vd., 2023). Bu durum Eisenberg ve Lennon'un (1983), yaptığı meta-analiz çalışması ile desteklenmektedir. Bu araştırma, kadınların empatik duygularını erkeklere kıyasla daha fazla ifade ettiğini ve bağış yapma ihtimallerinin yüksek olduğunu belirtmektedir. Özgecilik kavramını öne süren Auguste Comte da kadınların daha fazla özgeci davranışlar sergilediğini belirtmekte ve bu durumu annelik iç güdüsü ile açıklamaktadır (Günor, 2014).

Yapılan araştırmalarda özgeci davranışlarda ve prososyallikte cinsiyete dayalı farklılaşmaların olduğunu belirten bulgular olmakla birlikte, farklılaşmanın olmadığını açıklayan araştırmalar da mevcuttur. Bu durum, sanal ortamın günümüzde kız ve erkekler açısından yaygın ve benzer oranlarda kullanılması ve sanal ortamdaki anonimliğin, kullanıcılara özgeci davranışlar sergileme konusunda destek sağlaması gibi unsurlar tarafından açıklanabilir. Öte yandan sanal özgeciliğinin sınırlarının çok geniş olması ve bu geniş alanda kadın ve erkeklerin kendi toplumsal cinsiyet algılarına uygun özgeci davranış sergileme alanı olması da bu duruma katkı sunabilmektedir.

Öneriler

Bu çalışmada internet özgeciliğini artırmaya yönelik geliştirilen psiko-eğitim müdahale programının, ergenlerin internet özgeciliğini artırmada kullanılabileceği ve alan yazına önemli katkılar sağlayacağı görülmektedir. Bu doğrultuda ergenlerin internet

özgeciliğini artırmak amacıyla yürütülen çalışma sonucundan yola çıkarak araştırmacılara ve uygulayıcılara bazı tavsiyelerde bulunulmuştur.

Araştırmacılara Öneriler

Bu araştırma ergenler ile yürütülmüştür. Ortaokul veya üniversite düzeyindeki öğrenciler ile benzer bir karma araştırma çalışması yapılabilir.

Bu araştırma Erzurum ili merkez ilçelerinde öğrenim gören ergenler ile yürütülmüştür. Farklı bir bölgede ve farklı kültürel yapıya sahip öğrencilerle benzer bir çalışma yapılabilir.

Bu çalışmada İnternet Özgeciliği Ölçeği geliştirilmiştir. Ölçeğin psikometrik özellikleri, daha sonraki çalışmalarda farklı örneklem grupları ile incelenebilir.

İnternet özgeciliği ile ilgili alan yazını incelendiğinde yeterli sayıda çalışmanın yapılmadığı görülmekte ve internet özgeciliği hakkında daha fazla araştırma yapılması gerektiği ortaya çıkmaktadır (Lou & Floridi, 2023; Melton, 2019). Bu kapsamda internet özgeciliğini doğrudan ve dolaylı etkileyen faktörlerin belirlenmesi amacıyla ilişkisel modelde araştırma tasarımları yapılabilir. Ayrıca internet özgeciliğinin birey ve toplum üzerindeki etkilerini belirlemeye yönelik ilişkisel modelde araştırma tasarımları da yapılabilir.

Bireylerin internette sergiledikleri özgeci davranışların artırılması için yapılacak psikoeğitim programlarında özgeciliği, empati, sosyal öz yeterlik, sorumluluk ve benlik saygısı faktörlerine yer verilebilir.

Uygulayıcılara Öneriler

Günümüzde hedeflenen eğitim sistemi, 21. yüzyılın gereksinimleri doğrultusunda güncellenerek ergenlerin okul ortamında kazanması gereken akademik becerilerin yanı sıra teknolojinin de doğru ve etkin olarak kullanıldığı bir yapıyı hedef almaktadır. Bu doğrultuda yapılan bu araştırma Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan 2023 Eğitim Vizyonunda belirtilen ergenlerin bilişim teknolojilerini çevrimiçi ve çevrimdışı ortamlarda “üretim”, “sorunlara çözüm geliştirme” ve “hayallerini hayata geçirme” aracı olarak kullanmaları ilkesinin gerçekleştirilmesine katkı sağlaması açısından da önemlidir. Bu nedenle geliştirilen bu programın okullarda uygulanması, teknolojinin olumlu yönde kullanılmasına katkı sağlayabilir.

Araştırma kapsamında geliştirilen İnternet Özgeciliği Ölçeği, öğrencilerin sanal ortamdaki özgeci davranışlarını belirlemek amacıyla kullanılabilir.

Okul psikolojik danışmanları tarafından, rehberlik saatlerinde internette özgeci davranış sergileyen bireylerin davranışları hakkında bilgilendirme ve etkinlikler yapılarak öğrencilerin

olumlu rol modeller oluşturmaları ve internette olumlu davranışların da sergilenebileceği noktasında farkındalık kazanmaları sağlanabilir.

Okul psikolojik danışmanları tarafından ailelere ve öğrencilere yönelik internet özgeciliğine konusunda eğitim, konferans veya seminer çalışmaları yapılabilir.

Politika Yapıcılara Öneriler

Bu çalışmada geliştirilen psiko-eğitim programı, ergenlerin sanal ortamda özgeci davranışlarını artırma odaklı bir programdır. Bu nedenle geliştirilen bu programın lise düzeyinde okullarda uygulanması; internet bağımlılığı, akıllı telefon bağımlılığı, oyun bağımlılığı ve siber zorbalık gibi sanal ortamda karşılaşılan sorunların azaltılmasına katkı sağlayabilir. Bu açıdan eğitim programlarının hazırlanması ve güncellenmesinde internet özgeciliğini artırmaya yönelik içerikler eklenebilir.

Okullarda düzenlenen etkinlikler, çalıştaylar veya konferanslar ile internet özgeciliği hakkında bilgi ve farkındalık sahibi olmaları desteklenebilir.

Politika yapıcılar, sivil toplum örgütleri, teknoloji şirketleri ve diğer paydaşlarla işbirliği yaparak internet özgeciliği artırmaya yönelik etkinlikler yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Abraham, F., & Babu, K. (2021). Altruism and self-efficacy among young adults. *International Journal of Indian Psychology*, 9(2), 172-179. <https://doi.org/10.25215/0902.022>
- Acar, M. C., & Apak, H. (2017). Sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin empatik eğilimleri ile özgecilik düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 28(1), 93-112.
- Akbaba, S. (1994). *Grupla psikolojik danışmanın sosyal psikolojik bir kavram olan özgecilik üzerindeki etkisi* (Tez No.32138) [Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi-Erzurum]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi
- Akgün, Z., & Hacıhasanoğlu, P. (2021). Dijital pazarlama uygulamalarında hile. T. Hacıhasanoğlu, T. Aslan & E. Dalkılıç (Eds.), *Hile işletme bilimi perspektifinden genel bir bakış* içinde (ss. 237-274). Paradigma Akademi.
- Akın, A., & Başören, M. (2015). Algılanan empatik öz-yeterlik ve sosyal öz-yeterlik ölçeğinin Türkçe formunun geçerlik ve güvenirliği. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(2), 603. <https://doi.org/10.14686/buefad.v4i2.1082000235>
- Alkış, N., Günaydın, S., Api, O., Pelit, N. B., Toraman, F., Ünal, D. (2022). COVID-19 günlerinde Türkiye'nin kritik kan stoklarının yönetimi ve çözüm önerileri. *Turkish Journal of Clinics and Laboratory*, 13(1), 166-175. <https://doi.org/10.18663/tjcl.1082266>
- Amichai Hamburger, Y. (2008). Potential and promise of online volunteering. *Computers in Human Behavior*, 24(2), 544-562. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2007.02.004>
- Amichai Hamburger, Y., & Furnham, A. (2007). The positive net. *Computers in Human Behavior*, 23(2), 1033-1045. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1016/j.chb.2005.08.008>
- Amin, H., Suhartanto, D., Ghazali, M. F., Ali, M., Rizal, H., & Razak, D. A. (2023). Factors influencing internet giving behaviour and altruism among young graduates in Malaysia. *Asian Academy of Management Journal*, 28(1), 213-235. <https://doi.org/10.21315/aamj2023.28.1.9>
- Ananth, M. (2004). Psychological altruism vs. biological altruism: Narrowing the gap with the Baldwin effect. *Acta Biotheoretica*, 53(3), 217-239.
- Anlı, G. (2019). Çevrimiçi olumlu sosyal davranış ölçeği'nin Türkçe'ye uyarlanması. *Kastamonu Education Journal*, 27(6), 2641-2649. <https://doi.org/10.24106/kefdergi.3491>
- Argın, Y. (2023). Doğal afetlerde sosyal medya kullanımı: 2023 Kahramanmaraş depremi özelinde twitter örneği. *Malatya Turgut Özal Üniversitesi İnsanat: Sanat Tasarım ve Mimarlık Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 140-165.
- Argyris, Y. E. A., & Xu, J. D. (2016). Enhancing self-efficacy for career development in Facebook. *Computers in Human Behavior*, 55, 921-931. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.10.023>
- Arı, E. & Akın, S. (2022). A new perspective to altruism: Moral disengagement and moral metacognition. *International Social Sciences Studies Journal*, 8(102), 2855-2863. <http://dx.doi.org/10.29228/sssj.64352>
- Aronson, E., Wilson, T. D., & Akert, R. M. (2012). *Sosyal psikoloji* (O. Gündüz, Çev.). Kaknüs Yayınları

- Arpacı, P., & Özmen, D. (2014). Hemşirelik öğrencilerinin özgecilik ve empatik eğilim düzeyleri ve aralarındaki ilişki. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 11(3), 51-57.
- Arslantürk, G. (2020). *İyiliğin ve kötülüğün psikolojisi* (1.Baskı). Nobel Yayınları
- Avcı, D., Aydın, D., & Özbaşaran, F. (2013). Hemşirelik öğrencilerinde empati-özgecilik ilişkisi ve özgeci davranışın bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2(2), 108-113. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/balikesirsbd/issue/38428/451923>
- Aydın Kartal, A., & Aker, S. (2020). Ebelik öğrencilerinin empatik eğilimleri ile özgecilik düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi*, 5(2), 97-102.
- Bakioğlu, F. (2020). Internet addiction and social self-efficacy: The mediator role of loneliness. *Annals of Psychology*, 36(3), 435-442. <https://doi.org/10.6018/analesps.394031>
- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 426-438. <http://dx.doi.org/10.31592/aeusbed.598299>
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. W.H. Freeman and Company
- Bandura, A. (1982). Self-efficacy mechanism in human agency. *American Psychologist*, 37(2), 122-147. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.37.2.122>.
- Barber, N. (2005). *Doğanın duygusu*. (Düz, O. Çev.). Güncel Yayıncılık
- Bar-Tal, D. (1986). Altruistic motivation to help: Definition, utility and operationalization. *Humboldt Journal of Social Relations*, 13(1), 3-14. <https://www.jstor.org/stable/23262656>
- Bastiaensens, S., Vandebosch, H., Poels, K., Van Cleemput, K., DeSmet, A., & De Bourdeaudhuij, I. (2015). 'Can I afford to help?' How affordances of communication modalities guide bystanders' helping intentions towards harassment on social network sites. *Behaviour & Information Technology*, 34(4), 425-435. <http://dx.doi.org/10.1080/0144929X.2014.983979>
- Başkale, H. (2016). Nitel araştırmalarda geçerlik, güvenirlik ve örneklem büyüklüğünün belirlenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 9(1), 23-28.
- Baştürk, S., Dönmez, G., & Dicle, A.N. (2013). Geçerlik ve güvenirlik. S. Baştürk (Ed.), *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* içinde (161-196). Vize Yayıncılık
- Batson, C. D. (1991). The altruism question: Toward a social-psychological answer. Lawrence Erlbaum Associates Publishers
- Batson, C. D., Ahmad, N., Powell, A. A., Stocks, E. L., Shah, J., & Gardner, W. L. (2008). Prosocial motivation. *Handbook of motivation science*, 135-149.
- Batson, C. D., & Powell, A. A. (2003). Altruism and prosocial behavior. In I. B. Weiner, T. Millon, & M. J. Lerner (Eds.), *Handbook of Psychology Volume 5 Personality and Social Psychology* (pp. 463-479). John Wiley & Sons
- Baydili, İ. (2021). Covid-19 sürecinin sosyal medyaya yansıması (Bir meta-sentez çalışması). *Erciyes İletişim Dergisi*, 8(2), 551-573. <https://doi.org/10.17680/erciyesiletisim.885179>
- Bayrakçı, M. (2007). Sosyal öğrenme kuramı ve eğitimde uygulanması. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14, 198-210. <https://dergipark.org.tr/en/pub/sakaefd/issue/11210/133874>

- Bektaş, M., & Karagöz, Ş. (2018). Benlik saygısı ve iletişim beceri düzeylerinin karşılaştırılmasına yönelik bir çalışma: Meslek lisesi öğrencileri örneği. *Social Sciences Studies Journal*, 4(13), 274-286.
- Bermejo, C., Zheng, R., & Hui, P. (2015). An empirical study of human altruistic behaviors in opportunistic networks. In Proceedings of the 7th International Workshop on Hot Topics in Planet-scale mobile computing and online social networking (pp. 43-48).
- Bierhoff, H. W. (2010). *Psychologie prosozialen Verhaltens : Warum wir anderen helfen*. Kohlhammer
- Bilgiz Akbayır, S., & Peker, A. (2023). Ergenlere yönelik “İnternet Özgeciliği” ölçeği geliştirme çalışması. *Ege Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 43-57. <https://doi.org/10.58637/egebad.1380029>
- Bogdan, R., & Biklen, S. K. (2007). *Qualitative research for education: An introduction to theories and method*. Allyn & Bacon
- Brosnan, S. F., & De Waal, F. B. M. (2002). A proximate perspective on reciprocal altruism. *Human Nature*, 13(1), 129–152. <https://doi.org/10.1007/s12110-002-1017-2>
- Budak, S. (2009). *Psikoloji sözlüğü*. Bilim ve Sanat Yayınları
- Burks, D. J., Youll, L. K., & Durtschi, J. P. (2012). The empathy-altruism association and its relevance to health care professions. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 40(3), 395-400. <https://doi.org/10.2224/sbp.2012.40.3.395>
- Büssing, A., Kerksieck, P., Günther, A., & Baumann, K. (2013). Altruism in adolescents and young adults: Validation of an instrument to measure generative altruism with structural equation modeling. *International Journal of Children's Spirituality*, 18(4), 335-350. <https://doi.org/10.1080/1364436X.2013.849661>
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2013). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (14. baskı). Pegem Yayınları
- Büyüköztürk, Ş. (2017). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı* (23. baskı). Pegem Akademi
- Byrne, B. M. (2010). *Structural equation modeling with AMOS*. Routhledge
- Byrne, J. S., & O'brien, E. J. (2014). Interpersonal views of narcissism and authentic high self-esteem: It is not all about you. *Psychological Reports: Relationships and Communications*, 115(1), 243-260. <https://doi.org/10.2466/21.09.PR0.115c15z9>
- Caplan, S. E., & Turner, J. S. (2007). Bringing theory to research on computer-mediated comforting communication. *Computers in human behavior*, 23(2), 985-998. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2005.08.003>
- Caprara, G. V., Kanacri, B. P. L., Gerbino, M., Zuffiano, A., Alessandri, G., Vecchio, G., ... & Bridglall, B. (2014). Positive effects of promoting prosocial behavior in early adolescence: Evidence from a school-based intervention. *International Journal of Behavioral Development*, 38(4), 386-396. <https://doi.org/10.1177/0165025414531464>
- Carlo, G. & Randall, B. A. (2002). The development of a measure of prosocial behaviors for late adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 31(1), 31-44. <https://doi.org/10.1023/A:1014033032440>
- Carrier, L. M., Spradlin, A., Bunce, J. P., & Rosen, L. D. (2015). Virtual empathy: Positive and negative impacts of going online upon empathy in young adults. *Computers in Human Behavior*, 52, 39–48. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.05.026>

- Cebeci, A. (2022). *Üniversite öğrencilerinin özgecilik ve algılanan sosyal destek düzeylerinin incelenmesi* (Tez No.732636) [Yüksek Lisans tezi, Gazi Üniversitesi-Ankara]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi
- Chaikovska, O., Holovach, T., Melnyk, L., & Kuzo, L. (2020). Prosocial behaviour of teenagers and adolescents: concepts and tendencies. *Romanian Journal for Multidimensional Education*, 12(1), 226-243. <https://doi.org/10.18662/rrem/211>
- Chiou, W. B., Chen, S. W., & Liao, D. C. (2014). Does Facebook promote self-interest? Enactment of indiscriminate one-to-many communication on online social networking sites decreases prosocial behavior. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 17(2), 68-73. <https://doi.org/10.1089/cyber.2013.0035>
- Chiu, C. M., Hsu, M. H., & Wang, E. T. (2006). Understanding knowledge sharing in virtual communities: An integration of social capital and social cognitive theories. *Decision Support Systems*, 42(3), 1872-1888. <https://doi.org/10.1016/j.dss.2006.04.001>
- Christensen, L.B., Johnson, R.B., & Turner, L.A. (2014). *Research methods, design, and analysis* (12th ed.). Pearson
- Cohen-Almagor, R. (2018). Social responsibility on the internet: Addressing the challenge of cyberbullying. *Aggression and Violent Behavior*, 39, 42-52. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2018.01.001>
- Comte, A. (1875). *System of positive polity or treatise on sociology*. Longmans, Green, and Co.
- Creswell, J. W. (2014). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. (4th ed.). SAGE Publications.
- Creswell, J. W. (2017). Eğitim araştırmaları. Nicel ve nitel araştırmanın planlanması, yürütülmesi ve değerlendirilmesi (H. Ekşi, Çev. Ed.), (4.basımdan çeviri). EDAM Yayıncılık
- Creswell, J. W., & Plano Clark, V. L. (2020). *Karma yöntem araştırmaları tasarımı ve yürütülmesi* (Y.Dede & S.B.Demir, Çev. Ed.). Anı Yayıncılık. (Çalışmanın orijinali 2014'te yayımlanmıştır).
- Cui, H., Bi, X., Zhou, X., Zhang, W., & Ma, Y. (2023). Family function and adolescent altruistic behavior: the multiple mediating effects of self-affirmation and psychological resilience. *Frontiers in Psychology*, 14. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1184985>
- Çelik, H., Başer Baykal, N., & Kılıç Memur, H. N. (2020). Nitel veri analizi ve temel ilkeleri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 8(1), 379-406. <https://doi.org/10.14689/issn.2148-2624.1.8c.1s.16m>
- Çevik Tekin, İ., Erdoğan, P., & Şanlı, Y. (2021). Sosyal medya tutumunu öz-yeterlilik etkiler mi? Bir alan araştırması. *Turkish Studies-Economics, Finance, Politics*, 16(1), 537-551. <https://dx.doi.org/10.47644/TurkishStudies.49132>
- Çoker, O. (2022). *İç-grup ve dış-gruplara yönelik özgeciliğin evrenselcilik ve iyilikseverlik değer boyutlarına göre farklılaşma dereceleri* (Tez No.736961) [Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi-İstanbul]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G., & Büyüköztürk, Ş. (2014). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik SPSS ve LISREL uygulamaları* (3.baskı). Pegem Akademi
- Çubukcu, A., & Bayzan, Ş. (2013). Türkiye’de dijital vatandaşlık algısı ve bu algıyı internetin bilinçli, güvenli ve etkin kullanımı ile artırma yöntemleri. *Middle Eastern & African Journal of Educational Research*, 5(1), 148-174.

- Da Silva, S., & Bonini, S. (2023). Unintentional evolution: The rise of reciprocal altruism. *Humans*, 4(1), 22-33. <https://doi.org/10.3390/humans4010002>
- Dawkins, R. (2020). *Gen bencildir* (T. T. Bilgin, Çev. Ed.). Kuzey Yayınları (Çalışmanın orijinali 2005'te yayımlanmıştır)
- Deb, A., & Smith, D. S. (2021). Problem of altruism. *Encyclopedia of Evolutionary Psychological Science*, 6264-6273.
- Dehua, K., Yuntana, W., & Jin, T. (2023). A review of research on network altruistic behavior. *Advances in Psychology*, 13(5), 2012-2018. <https://doi.org/10.12677/ap.2023.135248>
- De Moraes, T. P. B., & Dos Santos Millani, F. (2014). Altruism and evolutionary pathway. A review on the evolution of altruistic behaviour. *Critical Journal of Social and Juridical Sciences*, 42(2), 5-19. http://dx.doi.org/10.5209/rev_NOMA.2014.v42.n2.48782
- De Ruyter, D. (2002). The virtue of taking responsibility. *Educational Philosophy and Theory*, 34, 25-35. <https://doi.org/10.1111/j.1469-5812.2002.tb00283.x>
- De Waal, F. B. (2008). Putting the altruism back into altruism: The evolution of empathy. *Annual Review of Psychology*, 59, 279-300. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.59.103006.093625>
- De Waal, F. B. (2018). *Bonobo ve ateist primatlar arasında insanı aramak* (A. Biçen, Çev.). Metis Yayınları. (Çalışmanın orijinali 2013'te yayımlanmıştır).
- Demir, B. (2021). *Drama etkinliklerinin okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 60-72 aylık çocukların prososyal davranışları üzerine etkisinin incelenmesi* (Tez No. 680529) [Yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi-İstanbul]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi
- Demir, E., Tarhan, A., & Görkemli, H. N. (2019). Sivil toplum kuruluşlarında halkla ilişkiler ve sosyal medya: Türk Kızılayı ve Löseve örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (42), 125-141.
- Diekmann, A. B., & Clark, E. K. (2015). Beyond the damsel in distress: gender differences and similarities in enacting prosocial behavior. In D. A. Schroeder, & W. G. Graziano (Eds.), *The Oxford Handbook of Prosocial Behavior*. Oxford University Press.
- Doğan, C. D., & Aybek, E. C. (2021). *R Shiny ile psikometri ve istatistik uygulamaları*. Pegem Akademi.
- Doğru-Çabuker, N., & Ersanlı, K. (2016). Diğerkâmlık becerisi psikoeğitim programının üniversite öğrencilerinin diğerkâmlık düzeylerine etkisi. [Sözlü bildiri]. VI. Uluslararası Canik Sempozyumu, Samsun.
- Donaldson, S. I., Dollwet, M., & Rao, M. A. (2015). Happiness, excellence, and optimal human functioning revisited: Examining the peer-reviewed literature linked to positive psychology. *The Journal of Positive Psychology*, 10(3), 185-195. <https://doi.org/10.1080/17439760.2014.943801>
- Dökmen, Ü. (2013). *İletişim çatışmaları ve empati*. Sistem yayınları
- Dubiski, N. (2001). Durkheim's altruism as the source of his social holism: A discussion of the viability of a social basis for moral principles. *Electronic Journal of Sociology*, 3, 1-11. <http://www.sociology.org/content/vol005>
- Duman, B. (2021). Üniversite öğrencilerinin özgecilik düzeyleri ile sosyodemografik değişkenler açısından incelenmesi. *Balkan & Near Eastern Journal of Social Sciences*, 7(4), 27-35.

- Durmaz, M. G., Arda, B., & Kanten, P. (2023). Öz-saygı ve öz-yeterliliğin prososyal hizmet davranışı üzerindeki etkisinde mutluluğun düzenleyici rolü: Beyaz yakalı çalışanlar üzerine bir çalışma. *Management and Political Sciences Review*, 5(2), 262-279. <https://doi.org/10.57082/mpsr.1387193>
- Düzgüner, S. (2019). Pro-sosyal davranışlarda diğerkâmlığın (özgecilik) tanımı ve konumu. *Bilimname*, 2019(40), 351-373. <http://dx.doi.org/10.28949/bilimname.595847>
- Eğilmez, E., & Naylor-Tincknell, J. (2017). Altruism and popularity. *International Journal of Educational Methodology*, 3(2), 65-30. <http://dx.doi.org/10.12973/ijem.3.2.065>
- Eisenberg, N., & Lennon, R. (1983). Sex differences in empathy and related capacities. *Psychological Bulletin*, 94, 100–131.
- Eisenberg, N., & Fabes, R. (1998). Prosocial development. In W. Damon ve N. Eisenberg (Eds.), *Handbook of child psychology: Social, emotional, and Personality development* (pp. 701–778). NY: Wiley
- Elster, J. (2010). *Sosyal davranışı açıklamak*. (O. Sevimli & M. Ö. Karaduman, Çev.). Phoenix Yayınları. (Çalışmanın orijinali 2007’de yayımlanmıştır)
- Emiroğlu, S., & Keskin, A. (2022). Geçmişten günümüze saygı ve öz saygı. M. Tekcan & S. Alan (Eds.), *Saygı kitabı* içinde (361-379). Çizgi Kitabevi
- Engin, P. (2009). *Erken çocuklukta özgeciliğin gelişimi* (Tez No.257135). [Yüksek Lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi-İstanbul]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Erdoğan, M., & Koç, E. (2021). Dijital dürtmenin dijital özgeciliğin artırımında kullanılması. R. Gökbunar, S. Cura & M. Albayrak (Eds.), *Bireyden yapay zekaya sosyoekonomik çalışmalar* içinde (1-12). Akademisyen Kitabevi
- Ergül, N. & Çakmak, A. (2021). Çocuklar için özgecilik ölçeği Türkçe uyarlaması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *International Social Sciences Studies Journal*, 7(92), 5508-5519. <http://dx.doi.org/10.26449/sss.3710>
- Erkan, İ. (2019). Markaların Sürdürülebilir Tüketim Farkındalığı Oluşturmalarında Sosyal Medyanın Rolü: Instagram Örneği. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28(3), 170-182.
- Erreygers, S., Vandebosch, H., Vranjes, I., Baillien, E., & De Witte, H. (2018). Development of a measure of adolescents’ online prosocial behavior. *Journal of Children and Media*, 12(4), 448-464. <https://doi.org/10.1080/17482798.2018.1431558>
- Erreygers, S., Vandebosch, H., Vranjes, I., Baillien, E., & De Witte, H. (2019). Feel good, do good online? Spillover and crossover effects of happiness on adolescents’ online prosocial behavior. *Journal of Happiness Studies*, 20(4), 1241-1258. <https://doi.org/10.1007/s10902-018-0003-2>
- Ertekin Pınar, Ş., & Yıldırım, G. (2020). Öğrenci ebelerde empatik eğilim ve özgeciliğin incelenmesi. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 10(3), 263-270. <https://doi.org/10.33631/duzcesbed.553332>
- Erzi, S. (2020). Zararına sevinme (Schadenfreude) ve yardım davranışlarının karanlık üçlü; benlik saygısı, empati ve bakış açısı alma bakımından incelenmesi. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 10(1), 215-236. <https://doi.org/10.23863/kalem.2020.142>
- Falanga, R., De Caroli, M. E., & Sagone, E. (2014). Humor styles, self-efficacy and prosocial tendencies in middle adolescents. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 127, 214-218. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.03.243>

- Fang, Y. H., & Chiu, C. M. (2010). In justice we trust: Exploring knowledge-sharing continuance intentions in virtual communities of practice. *Computers in Human Behavior*, 26(2), 235-246. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2009.09.005>
- Fehr, E., & Fischbacher, U. (2003). The nature of human altruism. *Nature*, 425(6960), 785-791. <http://dx.doi.org/10.1038/nature02043>
- Feigin, S., Owens, G., & Goodyear-Smith, F. (2014). Theories of human altruism: A systematic review. *Annals of Neuroscience and Psychology*, 1(1), 1-9. <http://dx.doi.org/10.7243/2055-3447-1-5>
- Feng, Y., Zong, M., Yang, Z., Gu, W., Dong, D., & Qiao, Z. (2020). When altruists cannot help: the influence of altruism on the mental health of university students during the COVID-19 pandemic. *Globalization and Health*, 16, 1-8. <https://doi.org/10.1186/s12992-020-00587-y>
- Ferenczi, N., Marshall, T. C., & Bejanyan, K. (2017). Are sex differences in antisocial and prosocial Facebook use explained by narcissism and relational self-construal? *Computers in Human Behavior*, 77, 25–31. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2017.08.033>
- Flouri, E., & Sarmadi Z., (2016). Prosocial behaviour and childhood trajectoried internalizing and externalizing problems: The role of neighborhood and school contexts. *Developmental Psychology*, 52(2), 253-258. <https://doi.org/10.1037/dev0000076>
- Francisco, S. M., da Costa Ferreira, P., Veiga Simão, A. M., & Pereira, N. S. (2023). Measuring empathy online and moral disengagement in cyberbullying. *Frontiers in Psychology*, 14, 1-15. <http://dx.doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1061482>
- Freedman, J. L., Sears D. O., & Carlsmith, J. M. (2003). *Sosyal psikoloji*(A. Dönmez, Çev.). İmge Yayınları.
- Freud A. (1936). *The ego and the mechanisms of defense*. Hogarth Press and Institute of Psychoanalysis.
- Freud, S. (2016). *Psikanalize giriş dersleri* (S. Budak, Çev. Ed.). Öteki Yayınları. (Çalışmanın orijinali 1997’de yayımlanmıştır)
- Fu, X., Padilla-Walker, L. M., & Brown, M. N. (2017). Longitudinal relations between adolescents' self-esteem and prosocial behavior toward strangers, friends and family. *Journal of Adolescence*, 57, 90-98. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2017.04.002>
- Fuchs, T. (2014). The virtual other: Empathy in the age of virtuality. *Journal of Consciousness Studies*, 21, 152–173.
- Geng, J., Bao, L., Wang, J., Wei, X., Zeng, P., & Lei, L. (2022). The maladaptive side of internet altruists: Relationship between iInternet altruistic behavior and cyberbullying victimization. *Children and Youth Services Review*, 134(2). <http://dx.doi.org/10.1016/j.childyouth.2021.106362>
- Glassman, W. E., & Hadad, M. (2018). *Psikolojide yaklaşımlar* (H. Kaynak, Çev.). Nobel Yayınları
- Gopalakrishnan, M., & Abu, A. (2024). Role clarity, perceived cohesion and felt responsibility as antecedents of altruism and conscientiousness among college teachers in Kerala. *Rajagiri Management Journal*, 18(1), 56-72. <https://doi.org/10.1108/RAMJ-01-2023-0012>
- Gordon, S. (2015). *Sosyal bilimler tarihi ve felsefesi* (Ü. Tatlıcan & H. Kösebalaban, Çev.). Küre Yayınları. (Çalışmanın orijinali 1991’de yayımlanmıştır)

- Guo, Q., Sun, P., & Li, L. (2018). Shyness and online prosocial behavior: A study on multiple mediation mechanisms. *Computers in Human Behavior*, 86, 1-8. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2018.04.032>
- Güler, Ş. (2020). *Benlik saygısı ve e-katılım ilişkisi üzerine twitter ekseninde bir araştırma* (Tez No.652890). [Doktora tezi, Uşak Üniversitesi-Uşak]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Gültekin, N. (2015). Sosyal sorumluluk: Fedakârlık mı? Stratejik mi?. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 10-30.
- Günor, R. B. (2014). *Modern ahlak felsefesinde özgecilik* (Tez No.3755701) [Doktora tezi, Gazi Üniversitesi-Ankara]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Gürbüz, S., & Şahin, F. (2015). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri: Felsefe yöntem-analiz*. Seçkin Yayınları.
- Halba, B. (2014). Volunteering from altruism to otherness. *Traditions*, 43(3), 67-83. <https://doi.org/10.3986/Traditio2014430305>
- Hamilton, W. D. (1963). The evolution of altruistic behavior. *The American Naturalist*, 97(896), 354-356.
- Han, L., Xu, J., Bian, Y., Gao, F., & Ren, Y. (2016). Effects of problem characteristics on the online helping behavior of shy individuals. *Computers in Human Behavior*, 64, 531-536. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2016.07.056>
- Hanks, L., Line, N., Dogru, T., & Lu, L. (2024). Saving local restaurants: The impact of altruism, self-enhancement, and affiliation on restaurant customers' EWOM behavior. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 48(2), 301-326. <https://doi.org/10.1177/10963480221092704>
- Haqimi, N. A., Rokhman, N., & Priyanta, S. (2019). Detection of spam comments on instagram using complementary naïve bayes. *Indonesian Journal of Computing and Cybernetics Systems*, 13(3), 263-272. <https://doi.org/10.22146/ijccs.47046>
- Hocevar, K. P., Flanagan, A. J. & Metzger, M. J. (2014). Social media self-efficacy and information evaluation online. *Computers in Human Behavior*, 39, 254-262. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2014.07.020>
- Hooper, D., Coughlan, J., & Mullen, M.R. (2008). Structural equation modelling: Guidelines for determining model fit. *Journal of Business Research Methods*, 6, 53-60.
- Hu, T. Y., Li, J., Jia, H., & Xie, X. (2016). Helping others, warming yourself: Altruistic behaviors increase warmth feelings of the ambient environment. *Frontiers in Psychology*, 7, 1-12. <http://dx.doi.org/10.3389/fpsyg.2016.01349>
- Irani, A. S. (2018). *Positive altruism: Helping that benefits both the recipient and giver*. [Master thesis, University of Pennsylvani-USA]. Master of Applied Positive Psychology (MAPP) Capstone Projects.
- Iwasa, Y., Hihara, S., Ishizaki, K., Yasui, G., Hiro, M., & Sugimura, K. (2023). Identity development and online and offline prosocial behaviors among early and middle adolescents. *Frontiers in Psychology*, 14, 1148347. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1148347>
- İşmen, A. E., & Yıldız, S. A. (2005). Öğretmenliğe ilişkin tutumların özgecilik ve atılganlık düzeyleri açısından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 42, 151-166.
- Jang, H. (2014). The effects of SNS writing on empathic experiences and prosocial behavior: Focusing on Facebook users. *Korean Journal of Communication*, 58(3), 5-35.

- Jazaieri, H., Jinpa, G. T., McGonigal, K., Rosenberg, E. L., Finkelstein, J., Simon-Thomas, E., ... & Goldin, P. R. (2013). Enhancing compassion: A randomized controlled trial of a compassion cultivation training program. *Journal of Happiness Studies*, 14(4), 1113-1126. <https://doi.org/10.1007/s10902-012-9373-z>
- Jeong, E. J., & Kim, D. H. (2011). Social activities, self-efficacy, game attitudes, and game addiction. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 14(4), 213-221. <https://doi.org/10.1089/cyber.2009.0289>
- Jiang, J., Zhao, X., Li, Y., & Yao, Y. (2023). Relationship between empathy and Internet altruistic behavior of medical students: Mediating role of moral identity. *Journal of Bengbu Medical College*, 48(11), 1585-1588. <https://doi.org/10.13898/j.cnki.issn.1000-2200.2023.11.024>
- Johnson B., & Christensen, L. (2014). Educational research: Quantitative, qualitative and mixed approaches. SAGE Publications.
- Johnson, L. K. D. (2023). *Putting the 'A' in prosocial: Development and validation of a measure of trait altruism*. [Doctoral dissertation, Western Ontario University-Canada]
- Jorgenson, A. G., Hsiao, R. C. J., & Yen, C. F. (2016). Internet addiction and other behavioral addictions. *Child and Adolescent Psychiatric Clinics*, 25(3), 509-520; <https://doi.org/10.1016/j.chc.2016.03.004>.
- Kahana, E., Tirth, B., Lovegreen, L. D., Kahana, B., & Midlarsky, E. (2012). Altruism, helping, and volunteering: pathways to well-being in late life. *Journal of Aging and Health*, 25(1), 159-187. <https://doi.org/10.1177%2F0898264312469665>
- Kaynak, S. (2018). Özgecılık. Ş. Işık (Ed.), *Okulda pozitif psikoloji uygulamaları* (2. Baskı) içinde (378-402). Pegem Yayıncılık
- Karadağ, E., & Mutaçlılar, İ. (2009). Prososyal davranış ekseninde özgecılık üzerine teorik bir çözümleme. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 8, 41-69. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/803686>
- Karakuş-Umar, E. (2020). Kadın forum sitelerinde tıbbileştirme. İ. Elagöz, G. Erdoğan, A. Gezer & A. Yılmaz (Eds.), *Sosyal bilimler alanında araştırma makaleleri* içinde (ss. 529-543). Gece Yayınevi
- Karasar, N. (2015). *Bilimsel araştırma yöntemi* (28. Baskı). Nobel Akademi Yayıncılık
- Kasapoğlu, F. (2014). İyilik hali ile özgecılık arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 7(13), 271-288.
- Kaya, A., & Saçkes, M. (2003). Benlik saygısı geliştirme programının ilköğretim 8. sınıf öğrencilerinin benlik saygısı düzeylerine etkisi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(21), 49-56.
- Kaya, F., & Uğurhan, Y. Z. C. (2019). Otomobil markalarının çevre dostu paylaşımları: Küresel ve yerel sosyal medya karşılaştırması. *Erciyes İletişim Dergisi*, 6(2), 1101-1120. <https://doi.org/10.17680/erciyesiletisim.512742>
- Kaya, M. (2020). Satın alma davranışında yorumların rolü: Trendyol müşterileri üzerinden bir değerlendirme. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 7(1), 49-67.
- Kayma, D., & Çetinkaya Büyükbodur, A. (2020). Sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin özgecılık özellikleri ile damgalama (stigma) eğilimleri arasındaki ilişki. *Toplum Ve Sosyal Hizmet*, 31(3), 849-873. <https://doi.org/10.33417/tsh.688607>

- Keleş, M. (2018). *Çevreci sivil toplum kuruluşlarında çalışanların sosyal sorumluluk ve özgecilik düzeylerinin İncelenmesi: Ankara örneği* (Tez No.533671) [Doktora tezi, Ankara Üniversitesi-Ankara]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Keleş, M., & Özkan, Y. (2018). Çevreci sivil toplum kuruluşu çalışanlarının sosyal sorumluluk ve özgecilik tutumlarının incelenmesi: Ankara ili örneği. *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 127-160. <https://doi.org/10.30561/sinopUSD.414080>
- Kerr, B., Godfrey-Smith, P., & Feldman, M. W. (2004). What is altruism?. *Trends in Ecology & Evolution*, 19(3), 135-140. <https://doi.org/10.1016/j.tree.2003.10.004>
- Khalınbaylı, K., & Besra, T. A. Ş. (2019). Üniversite öğrencilerinde özgecilik ve mükemmeliyetçilik anlayışı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *OPUS International Journal of Society Researches*, 14(20), 1564-1593. <https://doi.org/10.26466/opus.580182>
- Khan, S., Ihsan, M., Farooq, S., & Iqbal, M. M. (2022). Emotional empathy and altruism among health professionals. *ASEAN Journal of Psychiatry*, 23(2).
- Khang, H., & Jeong, I. (2016). Perceived self and behavioral traits as antecedents of an online empathic experience and prosocial behavior: Evidence from South Korea. *Computers in Human Behavior*, 64, 888-897. <http://dx.doi.org/10.1016/j.chb.2016.08.010>
- Kılınç, E., Kılıç, M., & İpekçi, N. (2016). Sağlık hizmetleri meslek yüksek okulu öğrencilerinin benlik saygısı, atılganlık ve özgecilik düzeyler ile aralarındaki ilişkinin incelenmesi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(15), 379-398. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ksbd/issue/27237/286893>
- Kıral, B. (2021). Nitel araştırmada fenomenoloji deseni: Türleri ve araştırma süreci. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 10(4), 92-103.
- Kline, R. B. (2016). *Principles and practice of structural equation modeling* (4th ed.). Guilford Press.
- Klisanin, D. (2011). Is the internet Giving Rise to New Forms of Altruism?. *Media Psychology Review*, 3, 1. <http://mprcenter.org/review/internetdigitalaltruism/>
- Klisanin, D. (2012). The hero and the internet: Exploring the emergence of the cyberhero archetype. *Media Psychology Review*, 4(1), 1-9. <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=e5f859c4031fb2c4d999b24082ab102cbf597750>
- Koç, A. (2020). Kahramanlık algısının dönüşümü: Facebook ve Twitter örneği. M. Aça & M. Dinç (Eds.), *Çağdaş yaklaşımlar odağında toplum ve kültür araştırmaları – I içinde* (56-79). Paradigma Akademi
- Kong, D., Yuntana, W., & Jin, T. (2023). A review of research on network altruistic behavior. *Advances in Psychology*, 13(5), 2012-2018. <https://doi.org/10.12677/ap.2023.135248>
- Kong, Y., Li, X., Zheng, Z., & Dong, Feng. (2020). The influence of different emotions on internet altruistic behavior. *Advances in Psychology*, 10(11), 1607-1617. <https://doi.org/10.12677/AP.2020.1011187>
- Kotler, P., & Lee, N. (2013). *Kurumsal sosyal sorumluluk* (S. Kaçamak, Çev. Ed.). Mediacat. (Çalışmanın orijinali 2006'da yayımlanmıştır)
- Kraut, R. (2020). Altruism. In E. N. Zalta, (Eds.), *The Stanford encyclopedia of philosophy*. Metaphysics Research Lab.
- Kumar, A., & Pandey, M. (2023). Social media and impact of altruistic motivation, egoistic motivation, subjective norms, and ewom toward green consumption behavior: An

- Kumru, A., Carlo, G., & Edwards, C.P. (2004). Olumlu sosyal davranışların ilişkisel, kültürel, bilişsel ve duyuşsal bazı değişkenlerle ilişkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 19(54), 109-125. <https://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1071&context=famconfacpub>;Olumlu
- Kurzban, R., Burton-Chellew, M. N., & West, S. A. (2015). The evolution of altruism in humans. *Annual Review of Psychology*, 66, 575–599. <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-010814-015355>
- Küçükbezirci, Y. (2023). *Dijital çağın vebası siber suçlar*. Çizgi Kitabevi
- Le Morvan, P. (2009). Selfishness, altruism, and our future selves. *Australasian Journal of Philosophy*, 87(3), 409-424. <https://doi.org/10.1080/00048400802587366>
- Leng, J., Guo, Q., Ma, B., Zhang, S., & Sun, P. (2020). Bridging personality and online prosocial behavior: The roles of empathy, moral identity, and social self-efficacy. *Frontiers in Psychology*, 11, 575053. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.575053>
- Lenhart, A., Madden, M., Smith, A., Purcell, K., Zickuhr, K., & Rainie, L. (2011). Teens, kindness and cruelty on social network sites: How american teens navigate the new world of" digital citizenship". Pew Internet & American Life Project.
- Levine, S. S. (2001). *Altruism in cyberspace: The voluntary sharing of goods on-line* [Paper Proceedings]. EICAR Conference, Munich.
- Lewens, T. (2019). *Bilimin anlamı* (Çev. K. Kaynar). İletişim Yayınları
- Li, R. Y., Jiang, T., Yong, J., & Zhou, H. Y. (2018). College students' interpersonal relationship and empathy level predict internet altruistic behavior - empathy level and online social support as mediators. *Psychology and Behavioral Sciences*, 7(1), 1–7. <https://doi.org/10.11648/j.pbs.20180701.11>
- Lin, X. (2023). Effect of family functioning on internet altruistic behavior in college student: The mediating role of mental resilience. *Advances in Psychology*, 13(12), 5940-5954. <https://doi.org/10.12677/ap.2023.1312755>
- Lin, R., Chen, Y., Shen, Y., Xiong, X., Lin, N., & Lian, R. (2021). Dispositional awe and online altruism: Testing a moderated mediating model. *Frontiers in Psychology*, 12, 688591. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.688591>
- Liu, C. (2024). An analysis of the definition, origin, causes, and effects of altruism. *Journal of Education, Humanities and Social Sciences*, 26, 493-497.
- Liu, H., Huang, X., Du, B., & Wu, P. (2014). Correlation study on undergraduates' internet altruistic behavior, self-concept and inter-personal relation. *Advances in Applied Sociology*, 4(4), 128–133. <https://doi.org/10.4236/aasoci.2014.44016>
- Liu, X., Zhang, Y., Chen, Z., Xiang, G., Miao, H., & Guo, C. (2024). Effect of socioeconomic status on altruistic behavior in Chinese middle school students: Mediating role of empathy. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 20(4), 3326. <https://doi.org/10.3390/ijerph20043326>
- Locey, M. L., & Rachlin, H. (2015). Altruism and anonymity: A behavioral analysis. *Behavioural processes*, 118, 71-75. <https://doi.org/10.1016%2Fj.beproc.2015.06.002>
- Lou, K., & Floridi, L. (2023). Online altruism: What it is and how it differs from other kinds of altruism. *Minds & Machines*, 33(3), 1-26 . <https://doi.org/10.1007/s11023-023-09648-8>

- Lozada, M., D'Adamo, P., & Fuentes, M. A. (2011). Beneficial effects of human altruism. *Journal of Theoretical Biology*, 289, 12-16. <https://doi.org/10.1016/j.jtbi.2011.08.016>
- Lu, C., Liang, L., Chen, W., & Bian, Y. (2021). Do gifts of roses have a lingering fragrance? Evidence from altruistic interventions into adolescents' subjective well-being. *Journal of Adolescence*, 86, 54–63. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2020.11>
- Luo, Y., He, X., Zhou, J., Zhang, Y., Ma, X., & Zou, W. (2021). Internet altruistic behavior and self-consistency and congruence among college students: A moderated mediation model of self-efficacy and self-esteem. *Current Psychology*, 42, 4830-4841. <https://doi.org/10.1007/s12144-021-01831-3>
- Lv, Y., Qiao, X., Leng, J., Zheng, Y., & Guo, Q. (2021). Mindfulness promotes online prosocial behavior via cognitive empathy. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(13), 1-9. <http://dx.doi.org/10.3390/ijerph18137017>
- Lysenstøen, C., Bøe, T., Hjetland, G. J., & Skogen, J. C. (2021). A review of the relationship between social media use and online prosocial behavior among adolescents. *Frontiers in Psychology*, 12, 579347. <http://dx.doi.org/10.3389/fpsyg.2021.579347>
- MacDonald, G., Saltzman, J. L., & Leary, M. R. (2003). Social approval and trait self-esteem. *Journal of Research in Personality*, 37(2), 23-40. [https://doi.org/10.1016/S0092-6566\(02\)00531-7](https://doi.org/10.1016/S0092-6566(02)00531-7)
- Malinauskas, R. K., & Saulius, T. (2019). Social self-efficacy and prosocial behaviour among students of high and youth schools. *European Journal of Contemporary Education*, 8(3), 542-549. <http://dx.doi.org/10.13187/ejced.2019.3.542>
- Malinauskas, R. K., Sniras, S., & Malinauskiene, V. (2018). Social self-efficacy training programme for basketball-playing students: A case study. *Revista de Psicología del Deporte*, 27(1), 165-185. <https://vb.lsu.lt/object/elaba:25780978/>
- Mansoori, A., Tahat, K., Tahat, D., Habes, M., Salloum, S. A., Mesbah, H., & Elareshi, M. (2023). Gender as a moderating variable in online misinformation acceptance during COVID-19. *Heliyon*, 9(9), 1-12. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2023.e19425>
- Mathew, K. J., Deepa, P.S., Karthick, S., & Sakshi, R. (2016). Evolution of altruism in humans. *International Journal of Social Science & Interdisciplinary Research*, 5(12), 45-65. https://www.researchgate.net/publication/312070513_evolution_of_altruism_in_humans
- McAuliffe, W. H., Forster, D. E., Philippe, J., & McCullough, M. E. (2018). Digital altruists: Resolving key questions about the empathy–altruism hypothesis in an Internet sample. *Emotion*, 18(4), 493. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/emo0000375>
- Melton, A. (2019). *Sleep and digital altruism: Are good sleepers, good doers?*. [Master's thesis, Harvard Extension School-USA].
- Mercin, L. (2005). Piaget ve Kohlberg'in ahlâk (moral) gelişim kuramlarının özellikleri ve karşılaştırılması. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 5, 73-86
- Merriam, S. (2014). *Qualitative research: A guide to design and implementation*. CA: Jossey-Bass
- Meter, V., Birnbaum, M. L., Rizvi, A., & Kane, J. M. (2019). Online help-seeking prior to diagnosis: Can web-based resources reduce the duration of untreated mood disorders in young people? *Journal of Affective Disorders*, 252(1), 130–134. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2019.04.019>

- Moynihan, D. P., DeLeire, T., & Enami, K. (2015). A life worth living: Evidence on the relationship between prosocial values and happiness. *The American Review of Public Administration*, 45, 311–326. <https://doi.org/10.1177/0275074013493657>
- Nedim Bal, P., & Topuz, C. (2015). Özgeciliği artırmaya yönelik psikoeğitim programının üniversite öğrencilerinin özgecilik düzeylerine etkisi. *Journal of Research in Education and Teaching*, 4(4), 206-216.
- Neild, R. C. (2009). Falling off track during the transition to high school: What we know and what can be done. *The Future of Children*, 19(1), 53-76.
- Nie, T., Gui, Y., & Huang, Y. (2024). Online sharing behaviors driven by need for approval: the choice of individuals with low social intelligence and high gratitude?. *Humanities and Social Sciences Communications*, 11(1), 1-10. <https://doi.org/10.1057/s41599-023-02535-8>
- Nielsen, M. L. (2010). Incorporating a concept of altruism into psychoanalytic theory. *International Journal of Applied Psychoanalytic Studies*, 7(4), 262-280. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1002/aps.248>
- Oakley, B. A. (2013). Concepts and implications of altruism bias and pathological altruism. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 110(2), 10408-10415. <https://doi.org/10.1073/pnas.1302547110>.
- Oliveira, T. M. V., Pallister, J. G., & Foxall, G. R. (2015). Unselfish? understanding the role of altruism, empathy, and beliefs in volunteering commitment. *Journal of Nonprofit & Public Sector Marketing*, 27(4), 373-396. <https://doi.org/10.1080/10495142.2015.1080504>
- Öke Karakaya, P., & Kaya, M. (2022). Sosyal medyada sma hastalığına ilişkin twitter iletilerinin analizi. [Sözlü bildiri]. Anadolu 10. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi, Diyarbakır.
- Öz Soysal, F.S., & Bakalım, O. (2023). The healthy selfishness and pathological altruism scale: Adaptation into Turkish and validity and reliability study. *Anadolu University Journal of Education Faculty (AUJEF)*, 7(1), 160-174. <https://doi.org/10.34056/aujef.1196150>
- Özbey, A., & Adam Karduz, F. F. (2018). Özel yetenekli ve normal gelişim gösteren öğrencilerin ahlaki kimlik ve özgecilik düzeylerinin incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(4), 2207-2226. <https://doi.org/10.17240/aibuefd.2018.18.41844-432053>
- Özdemir, Ş., & Işık, K. C. (2021). Siber nezaket ölçeği geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 20(3), 1215-1232. <https://doi.org/10.21547/jss.889535>
- Özdemir, T. Y. (2018). Karma yöntem araştırmalarında keşfedici desen. K Beycioğlu, N.Özer & Y. Kondakçı (Eds.), *Eğitim yönetiminde araştırma içinde* (ss. 497-502). Pegem Akademi.
- Özen, Y. (2013). Sorumluluk duygusu ve davranışı ölçeğinin geliştirilmesi güvenirliği ve geçerliği. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(7), 17-23.
- Özer-Özbal, G., & Gönen, M. (2023). Okul öncesi dönem çocuklarında empati ve prososyal davranışların geliştirilmesine yönelik deneysel bir araştırma. *Eğitim ve Bilim*, 48(215), 1-30. <http://dx.doi.org/10.15390/EB.2023.11103>
- Özmen, M., & Atli, A. (2021). The mediation role of empathy in the relationship between parents' attitudes and altruism. *Kastamonu Education Journal*, 29(4), 22-31. <https://doi.org/10.24106/kefdergi.755209>

- Öztürk Küçük, H., & Ayyıldız, H. (2020). Özgecılık düzeyinin müslüman tüketici davranışı üzerine etkisinde yeşil tüketimin aracılık rolünü belirlemeye yönelik bir araştırma. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(20), 383-403. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sbed/issue/59236/760342>
- Parlangeli, O., Marchigiani, E., Bracci, M., Duguid, A. M., Palmitesta, P., & Marti, P. (2019). Offensive acts and helping behavior on the internet: An analysis of the relationships between moral disengagement, empathy and use of social media in a sample of Italian students. *Work*, 63(3), 469-477. <https://doi.org/10.3233/WOR-192935>
- Pastor, Y., Pérez-Torres, V., Thomas-Currás, H., Lobato-Rincón, L. L., López-Sáez, M. Á., & García, A. (2024). A study of the influence of altruism, social responsibility, reciprocity, and the subjective norm on online prosocial behavior in adolescence. *Computers in Human Behavior*, 154, 1-10. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2024.108156>
- Patchin, J. W. & Hinduja, S. (2006). Bullies move beyond the schoolyard: A preliminary look at cyberbullying. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 4(2), 148-169. <https://doi.org/10.1177/1541204006286288>
- Patil, I., Zanon, M., Novembre, G., Zangrando, N., Chittaro, L., & Silani, G. (2018). Neuroanatomical basis of concern-based altruism in virtual environment. *Neuropsychologia*, 116, 34-43. <https://doi.org/10.1016/j.neuropsychologia.2017.02.015>
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri* (M. Bütün & S. B. Demir, Çev. Eds.). Pegem Akademi.
- Peker, A., Eroğlu, Y., & Ada, Ş. (2012). Ergenlerde siber zorbalığın ve mağduriyetin yordayıcılarının incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(2), 185-206. <https://search.trdizin.gov.tr/tr/yayin/detay/145913/ergenlerde-siber-zorbaligin-ve-magduriyetin-yordayicilarinin-incelenmesi>
- Peng, P. H., Chen, Y. L., Hsiao, R. C., Yen, C. F., & Chou, W. J. (2024). Internet altruistic behaviors in adolescents: Roles of attention-deficit/hyperactivity disorder, impulsiveness, and perceived social support. *Behavioral Sciences*, 14(6), 433. <https://doi.org/10.3390/bs14060433>
- Peng, Q. H., & Fan, F. M. (2005). Altruistic behavior of college students on the internet and its enlightenment to moral education for high education. *Leading Journal of Ideological and Theoretical Education*, 12, 49–51. <https://doi.org/10.3969/j.issn.1009-2528.2005.12.009>
- Pfattheicher, S., Nielsen, Y. A., & Thielmann, I. (2022). Prosocial behavior and altruism: A review of concepts and definitions. *Current Opinion in Psychology*, 44, 124-129. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2021.08.021>
- Plano Clark, V. L., & Ivankova, N. V. (2018). *Karma yöntemler araştırması: Alana yönelik bir kılavuz* (Ö. Ç. Bökeoğlu, Çev.Ed.). Nobel
- Post, S. G. (2005). Altruism, happiness, and health: It's good to be good. *International Journal of Behavioral Medicine*, 12(2), 66-77.
- Rachlin, H., & Jones, B. A. (2008). Altruism among relatives and non-relatives. *Behavioural Processes*, 79(2), 120-123. <http://dx.doi.org/10.1016/j.beproc.2008.06.002>
- Rahmawati, D., & Solikhati, K. (2020). Digitalw altruism: Strategi kepercayaan pendonasi kitabisa.com dalam membangun solidaritas sosial. *Jurnal Kajian Media*, 4(1), 22-39. <http://dx.doi.org/10.25139/jkm.v4i1.2365>
- Rashid, S., & Seligman, M. (2018). *Positive Psychotherapy: Clinician Manual*. Oxford University Press

- Rathbone, A. L., Clarry, L., Prescott, J., & Hanley, T. (2024). Digital altruism: The motivators for, effects of and support received when moderating mental health online. *Mental Health and Digital Technologies*, 1(1), 37-52. <http://dx.doi.org/10.1108/MHDT-12-2023-0004>
- Redondo-Pacheco, J., Inglés-Saura, C.J., Parra-Galvis, L.K., Nieto-Barroso, L. M. & Navarro-Galvis, M. L. (2016). *Theoretical Perspectives*. In T. Steele (Ed.), *Prosocial Behavior*, (pp. 1-31). Nova Science Publishers (Ebook).
- Restak, M. R. (2016). *Akıl kullanım kılavuzu* (E. Kılıç, Çev.). Aylak Kitap Yayınları. (Çalışmanın orijinali 2012’de yayımlanmıştır)
- Ricard, M. (2021). *Mutluluğa övgü* (A. Derman, Çev. Ed.). Doğan Egmont Yayıncılık (Çalışmanın orijinali 2007’de yayımlanmıştır)
- Richmond, S. (2004). Being in others: Empathy from a psychoanalytical perspective. *European Journal of Philosophy*, 12(2), 244 – 264. <http://dx.doi.org/10.1111/j.0966-8373.2004.00209.x>
- Rusdiana, A., Suparto, L., & Istiono, D. (2023). Dapatkah altruism mendorong konsumen untuk melakukan e-WOM?. *Entrepreneur: Jurnal Bisnis Manajemen dan Kewirausahaan*, 4(1), 180-191. <http://dx.doi.org/10.31949/entrepreneur.v4i1.3629>
- Sampat, B., & Raj, S. (2022). Fake or real news? Understanding the gratifications and personality traits of individuals sharing fake news on social media platforms. *Aslib Journal of Information Management*, 74(5), 840-876. <https://doi.org/10.1108/AJIM-08-2021-0232>
- Sayar, K. (2016). Dijital toplum. *TRT Akademi*, 1(2), 762-775.
- Savaş, H. (2019). *Kan bağışında bulunan bireylerde kan ve organ bağışı tutumu arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Tez No.617511) [Yüksek Lisans tezi, Okan Üniversitesi-İstanbul]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi
- Schuyt, T. N. M., Smit, J., & Bekkers, R. (2010). The Philanthropy scale: A sociological perspective in measuring new forms of pro social behaviour. *Social Work & Society*, 8, 121-135. <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:0009-11-27140>
- Schwartz, C., Meisenhelder, J. B., Ma, Y., & Reed, G. (2003). Altruistic social interest behaviors are associated with better mental health. *Psychosomatic Medicine*, 65, 778–785. <http://dx.doi.org/10.1097/01.PSY.0000079378.39062.D4>
- Seelig, B. J. (2017). Altruism and boundary violation. *Psychoanalytic Inquiry*, 37(7), 474-486. <https://doi.org/10.1080/07351690.2017.1362923>
- Seelig, B. J., & Rosof, L. S. (2001). Normal and pathological altruism. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 49(3), 933-959.
- Seligman, M. E. P., & Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive psychology: An introduction. *American Psychologist*, 55, 5–14
- Seligman, M. E. P. (2002). Authentic happiness: Using the new Positive Psychology to realize your potential for lasting fulfillment. Free Press
- Serpen, A., & Hasgöl, E. (2015). Sosyal hizmet uygulamalarında empatinin önemi ve yardım ilişkisi üzerindeki etkisi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, (35), 37-52. <http://dx.doi.org/10.21560/spcd.36331>
- Sharma, P., & De Sousa, A. (2016). Internet addiction in adolescents—an overview. *Indian Journal of Mental Health*, 3(4), 394-404. <http://dx.doi.org/10.30877/IJMH.3.4.2016.394-404>

- Shi, X., & Nie, A. (2022). The influence of alexithymia on postgraduates internet altruistic behavior: The moderating effect of tenacious personality. *Advances in Psychology* 12(4), 1218-1227. <https://doi.org/10.12677/ap.2022.124145>
- Shomron, B. (2024). The solicitation of altruistic kidney donations on Facebook. *Social Science & Medicine*, 344, 116615. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2024.116615>
- Signes, Á. P., Miret-Pastor, L., Tsiouni, M., Siggia, D., & Galati, A. (2023). Determinants of consumers' response to eco-labelled seafoods: The interaction between altruism, awareness and information demand. *Journal of Cleaner Production*, 433, 139758. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2023.139758>
- Silk, J. B., & House, B. R. (2011). Evolutionary foundations of human prosocial sentiments. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 108(2), 10910-10917. <https://doi.org/10.1073/pnas.1100305108>
- Sisco, M. R., & Weber, E. U. (2019). Examining charitable giving in real-world online donations. *Nature Communications*, 10(1), . doi:10.1038/s41467-019-11852-z
- Smith, K., Holmes, K., Haski-Leventhal, D., Cnaan, R. A., Handy, F., & Brudney, J. L. (2010). Motivations and benefits of student volunteering: comparing regular, occasional, and non-volunteers in five countries. *Canadian Journal of Nonprofit and Social Economy Research*, 1(1), 65-81. <http://dx.doi.org/10.22230/cjnser.2010v1n1a2>
- Soudi, S., & Aman, A. (2023). Online altruism and prosocial behavior in youth. *International Journal of Indian Psychology*, 11(4), 111-118. <http://dx.doi.org/10.25215/1104.012>
- Suargani, G., Mulawarman, M., & Awalya, A. (2022). Single session counseling integrated with expressive art to improve students internet altruistic behavior. *Jurnal Kajian Bimbingan dan Konseling*, 7(1), 29-35. <https://doi.org/10.17977/um001v7i12022p29-35>
- Sun, S. (2018). From defensive altruism to pathological altruism. *Sage Open Journals*, 8(2). <https://doi.org/10.1177/2158244018782585>
- Sun, Z. (2023). Internet use influences digital empathy: A survey on Chinese young adults. *Journal of Education, Humanities and Social Sciences*, 8, 264-272. <http://dx.doi.org/10.54097/ehss.v8i.4259>
- Sunil, N., & Chukkali, S. (2023). Is digital altruism the same as offline altruism?: An exploration of strength-based determinants among generation Z during Covid-19 pandemic. *The Internet Journal Of Allied Health Sciences and Practice*, 22(1), 1-8. <https://nsuworks.nova.edu/ijahsp/vol22/iss1/26/>
- Şengel, A. (2016). *Sağlığa yönelik sosyal sorumluluk programının ergenlerin sağlık algısı, özgeci ve empatik becerilerine etkisi* (Tez No.427146) [Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi-İstanbul]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi
- Şengel, A., & Gür, K. (2018). Effects of the 'Social Responsibility for Health'program on adolescents' empathic skills, altruistic and health perception. *Marmara Medical Journal*, 31(1), 17-26. <https://doi.org/10.5472/marumj.371278>
- Şenyurt, A. Y. (2021). Karşılıklı özgecilik. M. B. Bulut (Ed.), *Sosyal psikoloji kuramları II* içinde (121-134). Nobel Yayınları
- Tahiroğlu, A. Y., Çelik, G. G., Bahalı, K., & Avcı, A. (2010). Medyanın çocuk ve gençler üzerine olumsuz etkileri; şiddet eğilimi ve internet bağımlılığı. *Yeni Symposium Journal*, 48(1), 19-30. <https://psycnet.apa.org/record/2011-07742-003>

- Tam, T. S., & Yeung, S. (1999). Altruism, social responsibility, and government support for social welfare. *Asia Pacific Journal of Social Work and Development*, 9(2), 79-95. <https://doi.org/10.1080/21650993.1999.9756117>
- Tarı Cömert, I., & Kayıran, S. M. (2010). Çocuk ve ergenlerde internet kullanımı. *Journal of Child*, 10(4), 166-170. <https://doi.org/10.5222/j.child.2010.166>
- Taşcı, U., & Can, A. (2015). Türkiye’de polisin siber suçlarla mücadele politikası: 1997-2014. *Firat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(2), 229-248. <https://doi.org/10.18069/fusbed.25089>
- Tekeş, B., & Hasta, D. (2015). Özgeciliğin ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Nesne Psikoloji Dergisi*, 3(6), 55-75. <https://doi.org/10.7816/nesne-03-06-03>
- Tekin, İ. Ç., Erdoğan, P., & Şanlı, Y. (2021). Sosyal medya tutumunu öz-yeterlilik etkiler mi? Bir alan araştırması. *Turkish Studies-Economics, Finance, Politics*, 16(1), 537-551. <https://doi.org/10.47644/TurkishStudies.49132>
- Timurtaş, M., & Gemlik, N. (2021). COVID-19 teşhisi almış ve almamış bireylerin özgeciliğin tutumları üzerine nitel bir araştırma. *Türkiye Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 1-17. <https://doi.org/10.51536/tusbad.758119>
- Trivers, R. L. (1971). The evolution of reciprocal altruism. *The Quarterly Review of Biology*, 46(1), 35-57
- TÜİK, “Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) kullanım araştırması istatistikleri: 2020-2021”, www.tuik.gov.tr, 2021.
- TÜİK, “Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım araştırması istatistikleri: 2023”, www.tuik.gov.tr, 2023.
- Türk Dil Kurumu. (2023). *Türkçe sözlük* (11. baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tymofieieva, H. (2024). Communicative products of social networks and the Internet as a social glue in times of social crises and disasters. *SKHID*, 6(1), 61-67. [https://doi.org/10.21847/2411-3093.2024.6\(1\).303376](https://doi.org/10.21847/2411-3093.2024.6(1).303376)
- Ulutaş, M. (2020). Prososyal bir davranış biçimi olarak özgeciliğin. Y. A. Ünvan (Ed.), *İktisadi ve idari bilimler teorisinde, güncel araştırmalar ve yeni eğilimler içinde* (939-948). İvpe Yayınevi.
- Ümmet, D., Halil, E., & Otrar, M. (2013). Özgeciliğin (altruizim) ölçeği geliştirme çalışması. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(26), 301-321. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ded/issue/29173/312416>
- Üzümcüker, E., Gezgün, G. N., & Akfırat, S. (2019). Sosyal ve evrimsel psikolojide insan özgeciliğinin bilmecesi. *Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi*, 3(5), 93-110. <https://doi.org/10.31461/ybpd.559805>
- Verma, V. K., Chandra, B., & Kumar, S. (2019). Values and ascribed responsibility to predict consumers' attitude and concern towards green hotel visit intention. *Journal of Business Research*, 96, 206-216. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2018.11.021>
- Vlerick, M. (2020). Explaining human altruism. *Synthese*, 199(1), 2395-2413. <https://doi.org/10.1007/s11229-020-02890-y>
- Wallace, P. (2001). *The psychology of the Internet*. Cambridge University Press
- Wang, C., & Wang, C. (2008). Helping others in online games: Prosocial behavior in Cyberspace. *CyberPsychology, Behavior, & Social Networking*, 11, 344-346. <https://doi.org/10.1089/cpb.2007.0045>

- Wang, H., Wang, Y., Nie, J., & Lei, L. (2021). Family socioeconomic status and internet altruistic behavior among Chinese adolescents: The mediating effect of personal belief in a just world and emotional intelligence. *Children and Youth Services Review*, 121, 105841. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.105841>
- Wang, P. C., Wu, G. F., & Yao, Q. (2017). Current status analysis of internet altruistic behavior with the perspective of internet. *Journal of Anhui University of Science and Technology (Social Science)*, 3 (19), 28-31.
- Wang, S., & Cao, C. (2022). Research on the relationship between belief in a just world and internet altruistic behavior of senior high school students. *Advances in Social Sciences*, 11(6), 2242-2249. <https://doi.org/10.12677/ass.2022.116306>
- Warneken, F., & Tomasello, M. (2009). The roots of human altruism. *British Journal of Psychology*, 100(3), 455-471. <https://doi.org/10.1348/000712608X379061>
- West, S. A., Gardner, A., & Griffin, A. S. (2006). Altruism. *Current Biology*, 16(13), 482-483. <https://doi.org/10.1016/j.cub.2006.06.014>
- West, S. A., Griffin, A. S., & Gardner, A. (2007). Social semantics : Altruism, cooperation, mutualism, strong reciprocity and group selection. *The Authors Journal Compilation European Society For Evolutionary Biology*, 20, 415-432. <https://doi.org/10.1111/j.1420-9101.2006.01258.x>
- Wilson, D. S. (2015). *Does altruism exist? Culture, genes, and the welfare of others*. Yale University Press. <https://dx.doi.org/10.12658/D0152>
- Wilson, E. O. (2005). Kin selection as the key to altruism: its rise and fall. *Social Research*, 159-166.
- Wittek, C. T., Finserås, T. R., Pallesen, S., Mentzoni, R. A., Hanss, D., Griffiths, M. D., & Molde, H. (2016). Prevalence and predictors of video game addiction: A study based on a national representative sample of gamers. *International Journal Of Mental Health And Addiction*, 14(5), 672-686. <https://doi.org/10.1007%2Fs11469-015-9592-8>
- Wright, M. F., & Li, Y. (2011). The associations between young adults' face-to-face prosocial behaviors and their online prosocial behaviors. *Computers in Human Behavior*, 27(5), 1959-1962. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2011.04.019>
- Wright, B. C. (2013). *Altruism and depression: Exploring this relationship and the mechanisms behind it*. (Dissertation No. 1617957215) [Doctoral dissertation, North Texas University-USA]. ProQuest Dissertations and Theses Global.
- Wright, M. F., & Li, Y. (2012). Prosocial behaviors in the cyber context. Z. Yan (Ed.), In *Encyclopedia of cyber behavior* (pp.328-341). IGI Global Publishing. <http://dx.doi.org/10.4018/978-1-4666-0315-8.ch028>
- Xi, J., Lee, M., Lesuer, W., Barr, P., Newton, K., & Margaret, P. (2017). Altruism and existential well-being. *Applied Research in Quality of Life*, 12(1), 67-88. <https://doi.org/10.1007/s11482-016-9453-z>.
- Yavuzer, N. (2017). Bir prososyal davranış kaynağı olarak özgeci motivasyonun ilgili alanyazını ışığında değerlendirilmesi. *HAYEF Journal of Education*, 14(1), 105-126. <https://dergipark.org.tr/en/pub/iuhayefd/issue/30378/328131>
- Yelpaze, İ., & Yakar, L. (2020). Fedakârlık ve yaşam doyumu arasındaki ilişki: Bilişsel esnekliğin aracı rolü. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 49(1), 142-162. <https://doi.org/10.14812/cuefd.628825>

- Yeşilkaya, M. (2018). Özgeci davranış olgusuna ilişkin epistemolojik sorunlar üzerine bir inceleme: siyah, beyaz ve gri. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(4), 469-489. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mjss/issue/43010/520793>
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (10. baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım Keskin, A., & Berk Özcan, Ç. (2018). Hemşirelik öğrencilerinin özgecilik, empatik ve sosyal öz yeterlilik eğilim düzeylerinin incelenmesi. *Türkiye Klinikleri Journal Of Nursing Sciences*, 10(2), 122-129. <http://dx.doi.org/10.5336/nurses.2018-60106>
- Yıldız, S. (2021). Sağlık iletişimi kampanyalarında sosyal medya reklamları kullanımı: İnme farkındalığı konulu bir örnek olay. *İNİF E- Dergi*, 6(1), 103-122. <http://dx.doi.org/10.47107/inifedergi.888544>
- Yıldız, S., Taştan Boz, İ., & Yıldırım, B. F. (2012). Kişilik tipi ile olumlu sosyal davranış arasındaki ilişki: Marmara Üniversitesi öğrencileri üzerinde bir araştırma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 26(1), 215-233. <https://www.ajindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423871104.pdf>
- Yılmaz-Bingöl, T., & Uysal, R. (2015). Empati geliştirme grup rehberliği programının ilköğretim ikinci sınıf öğrencilerinin empati düzeylerine etkisi. *İlköğretim Online*, 14(2), 430-437. <http://dx.doi.org/10.17051/io.2015.90489>
- Yorgancılar, S. (2022). Bir iyilik modeli olarak özgecilik, egoistlik ve yardımseverlik hakkında bazı görüşler. *Turkish Studies*, 17(4), 817-826. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.62321>
- Yöntem, M. K. (2015). Özgecilik. B. Ergüner Tekinalp & Ş. Işık Terzi (Eds.). *Eğitimde pozitif psikoloji uygulamaları içinde* (319-357). Pegem Yayınları.
- Yumei, X. (2020). Research on altruistic behavior of netizens from the perspective of network interpersonal interaction. *Journal of Harbin University*, 41(10), 42-46. <https://doi.org/10.3969/j.issn.1004-5856.2020.10.011>
- Yüksel, A. (2009). İlköğretim 5. sınıf öğrencilerinin empatik becerileriyle aile işlevleri ve benlik kavramları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(25), 153-165.
- Zhang, Q., Li, W., Zhang, M., Zhao, K., Liu, R., & Ma, C. (2024). Internet altruistic behavior among Chinese early adolescents: Exploring differences in gender and collective efficacy using a latent growth modeling. *Current Psychology*, 1-13. <https://doi.org/10.1007/s12144-023-04660-8>
- Zhang, X., Zhao, Y., & Gao, X. (2019). Empathy and internet altruistic behavior: A moderated mediation model. *Advances in Psychology*, 9(2), 223-230. <https://doi.org/10.1012677/ap.2019.92029>
- Zhao, L. (2012). Exploring religiosity's effects on altruistic behaviour. *Social Research Report*, 1, 1-14
- Zheng, X. (2010). Internet altruistic behavior of undergraduates: Scale development and multilevel analysis. [Doctoral dissertation, Shanghai Normal University - Shanghai].
- Zheng, X. (2013). The relationship between altruistic behavior in the real world and internet altruistic behavior: The role of online social support. *Psychological Development and Education*, 29(1), 31-37. <https://doi.org/10.16187/j.cnki.issn1001-4918.2013.01.016>
- Zheng, X., Chen, H., Wang, Z., Xie, F., & Bao, Z. (2021a). Links between social class and internet altruistic behavior among undergraduates: Chain mediating role of moral

- identity and self-control. *Current Psychology*, 42, 9303–9311. <https://doi.org/10.1007/s12144-021-02210-8>
- Zheng, X., & Wang, Y. (2017). The relationship between internet altruistic behavior and subjective well-being among adolescents: A mediated moderation model. *Psychological Science*, 40(1), 70-75. <https://doi.org/10.16719/j.cnki.1671-6981.20170111>
- Zheng, X., Wang, Z., Chen, H., & Yang, L. (2021b). Subjective social class and Internet altruistic behavior among Chinese college students: Mediating role of self-esteem. *Social Behavior and Personality: an international journal*, 49(1), 1-8. <https://doi.org/10.2224/sbp.9272>
- Zheng, X., Wang, Z., Chen, H., & Xie, F. (2020). The relationship between self-esteem and internet altruistic behavior: The mediating effect of online social support and its gender differences. *Personality and Individual Differences*, 172, 110-116. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2020.110588>
- Zheng, X., Wang, Y., & Xu, L. (2016). Internet altruistic behavior and subjective well-being: Self-efficacy as a mediator. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 44(9), 1575-1583. <http://dx.doi.org/10.2224/sbp.2016.44.9.1575>
- Zheng, X., Xie, F., & Ding, L. (2018). Mediating role of self-concordance on the relationship between internet altruistic behaviour and subjective wellbeing. *Journal of Pacific Rim Psychology*, 12. <https://doi.org/10.1017/prp.2017.14>
- Zheng, X., & Gu, H. G. (2012). Personality traits and internet altruistic behavior: The mediating effect of self-esteem. *Chinese Journal of Special Education*, 2, 69-75.
- Zheng, X., Zhu, X., Zhou, X., Xie, F., & Huang, L. (2023). Internet altruistic motivation promotes internet altruistic behavior: A moderated mediation model. *Current Psychology*, 42(32), 28276-28284.
- Zheng, X.L., & Zhao, W. (2015). Relationship between internet altruistic behavior and hope of middle school students: The mediating role of self-efficacy and self-esteem. *Psychological Development and Education*, 31, 428–436. <https://doi.org/10.16187/j.cnki.issn1001-4918.2015.04.06>
- Zheng, X. L., & Zhao, W. (2015a). The relationships among empathy, self-efficacy and internet altruistic behavior. *Chinese Journal of Clinical Psychology*, 23(2), 358-361. [10.16128/j.cnki.1005-3611.2015.02.039](https://doi.org/10.16128/j.cnki.1005-3611.2015.02.039)
- Zheng, X.L., & Zhao, W. (2015b). The relationship between middle school students' online altruistic behavior and hope: The mediating role of self-efficacy and self-esteem. *Psychological Development and Education*, 31(4), 428-436. <http://dx.doi.org/10.16187/j.cnki.issn1001-4918.2015.04.06>
- Zhou, F., Lin, Y., & Mou, J. (2024). Virtual pets' cuteness matters: A shared reality paradigm for promoting internet helping behaviour. *Technological Forecasting and Social Change*, 202, 1-11. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2024.123308>
- Zhou, C., Li, H., & Bian, Y. (2019). The association of shyness with individuals' online and offline altruistic behavior. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 47(11), 1–15. <https://doi.org/10.2224/sbp.8188>
- Zhou, Z., & Cheng, Q. (2022). Relationship between online social support and adolescents' mental health: A systematic review and meta-analysis. *Journal of Adolescence*, 94(3), 281-292. <https://doi.org/10.1002/jad.12031>
- Zhu, Y., Shen, Y., & Zhao, Q. (2020). Self-presentation and adolescent altruistic behaviors in social networks. *Hindawi Complexity*, 1-11. <https://doi.org/10.1155/2020/1719564>

Zuffianò, A., Alessandri, G., Kanacri, B. P. L., Pastorelli, C., Milioni, M., Ceravolo, R., ... & Caprara, G. V. (2014). The relation between prosociality and self-esteem from middle-adolescence to young adulthood. *Personality and Individual Differences*, 63, 24-29. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2014.01.041>

EKLER

EK-1. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu ve Kişisel Bilgi Formu

Sayın katılımcı,

Bu çalışma, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nde Prof. Dr. Adem PEKER danışmanlığında doktora öğrencisi Sümeyye Bilgiz Akbayır tarafından yapılan “lise öğrencilerinde internet özgeciliğini artırmaya yönelik müdahale programının geliştirilmesi ve etkililiğinin incelenmesi” başlıklı doktora tezi kapsamında gerçekleştirilmektedir. Öncelikle internet özgeciliğinin tanımını yapıp ardından sizi çalışma hakkında bilgilendirmek istiyorum. İnternet özgeciliği bireyin sanal ortamda; herhangi bir ödül beklentisi veya dışsal baskı olmaksızın başkalarına gönüllü olarak yaptığı yardım davranışları olarak tanımlanmaktadır. Bu doğrultuda araştırma kapsamında sanal ortamda sergilediğiniz özgeci davranışlarınıza ilişkin sizlere bazı sorular yöneltmek istiyorum. Size yönelttiğim bu soruların doğru ya da yanlış cevapları bulunmamakla birlikte sorulara verdiğiniz cevaplar sadece bu araştırmada kullanılacak, kişisel bilgileriniz tamamen gizli kalacaktır. Eğer sizin için uygunsa yapılan bu görüşme sırasında sizden gelen cevapların daha doğru ve eksiksiz bir şekilde kayıt altına alınması için ses kaydı almak istiyorum. Yapılan bu görüşmenin ortalama 30-40 dakika süreceği tahmin ediyorum. Bu araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz için teşekkür ederim. Eğer hazırsanız ilk soru ile başlamak istiyorum.

Sümeyye Bilgiz Akbayır

1. Adı soyadı:

2. Cinsiyet: Kız () Erkek ()

3. Okul Türü:

Fen Lisesi () Sosyal Bilimler Lisesi () Anadolu Lisesi ()

Anadolu İmam Hatip Lisesi () Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi ()

5. Sosyoekonomik durum:

30.000 ve altı () 30.000 ve 50.000arası () 50.000-ve üzeri ()

6. Sanal ortamda sergilediğiniz özgeci davranışlar nelerdir?

7. Sanal ortamda özgeci davranışlar sergilemenizi etkileyen faktörler nelerdir?

EK-2. İnternet Özgeciliği Ölçeği Maddeleri

Aşağıda lise öğrencilerinin günlük yaşamda internet kullanımları sırasında sergiledikleri davranış kalıpları ile ilgili ifadeler yer almaktadır. Size en uygun olan seçeneği işaretleyiniz.

		Hiçbir zaman	Nadiren	Bazen	Sıklıkla	Her Zaman
1)	Sanal ortamda, diğer insanlara karşı yapılan haksızlıklara dikkat çekmek için paylaşımlarda bulunurum.					
2)	Sanal ortamda faydalandığım uygulama veya programları diğer kullanıcılarla paylaşarak onları da haberdar ederim.					
3)	Sanal ortamda sahte olan ya da taklit yapan hesapları şikâyet ederim (spamlarım).					
4)	Sanal ortamda küresel duyarlılık kapsamında (çevre kirliliği, iklim değişikliği, karbon salınımı vb.) gerçekleşen kampanyalara katılırım.					
5)	Tecrübe ettiğim mekânlar hakkındaki görüşlerimi sanal ortam aracılığıyla diğer insanlara paylaşarak onları bilgilendiririm.					
6)	İnternet kullanıcılarının sanal ortamda karşılaştıkları sorunlara ilişkin çözüm önerileri sunarım.					
7)	Sanal ortamda, topluma faydası olacağını düşündüğüm kampanyalara katılırım.					
8)	Satın aldığım ürünlere ilişkin görüşlerimi sanal ortamdaki kullanıcılarla paylaşıyorum.					
9)	Sanal ortamda dolandırılmam ya da bu tarzda bir eyleme maruz kalmam durumunda, diğer kullanıcılara uyarıda bulunurum.					
10)	Sanal ortamda, topluma fayda sağladığını düşündüğüm kişilerin faaliyetlerini destekleme amaçlı paylaşımlarda bulunurum.					
11)	Sanal ortamda bana fayda sağlayan kişi ve hesapları, sanal ortamdaki diğer kullanıcılarla paylaşıyorum.					

*İnternet Özgeciliği Ölçeği, akademik araştırmalarda izin alınmadan kullanılabilir.

Ancak kaynak gösterilmesine dikkat edilmelidir.

EK-3. Çevrimiçi Olumlu Sosyal Davranış Ölçeği Maddeleri

Son bir ay içinde elektronik medya (akıllı telefon, bilgisayar, tablet) aracılığı ile aşağıdakileri ne sıklıkla yaptınız?	Hiç yapmadım	Bir kez	Birkaç kez	Birçok kez	Her gün
1) Birine hoş/arkadaşça şeyler söylemek					
2)					
3)					
4) Birini neşelendirmek					
5)					
6) Birine okul işlerinde yardım etmek					
7)					
8) Birini rahatlatmak/teselli etmek					

EK-4. İnternet Özgeçiliği Ölçeği Etik İzin

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ETİK KURULU
Eğitim Bilimleri Birim Etik Kurulu Karar Formu

KARAR BİLGİLERİ	Toplantı Sayısı: 02 Karar No: 03	Toplantı Tarihi: 14.02.2023
	Aşağıda bilgileri verilen çalışmaları ile ilgili çalışmanın, etik ilkeler açısından değerlendirilmesi isteği ile ilgili husus görüşüldü. Yapılan görüşmelerden sonra; söz konusu çalışmayla alakalı yapılacak çalışma için, araştırmanın gerekçe, amaç, yaklaşım ve yöntemleri dikkate alınarak konuyla ilgili çalışmanın gerçekleştirilmesinde etik ve bilimsel yönden sakınca bulunmadığına, Etik Kurulu oy birliği ile karar vermiştir.	
ÇALIŞMA BİLGİLERİ	Proje Yürütücüsü: Öğr. Gör. Sümeyye BİLGİZ AKBAYIR, Doç.Dr. Adem PEKER Çalışma Konusu: İnternet Özgeçiliği Ölçeği Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması	

EĞİTİM BİLİMLERİ BİRİM ETİK KURULU		İMZA
Prof. Dr. Muhsine BÖREKÇİ	Etik Kurul Başkanı	
Prof. Dr. Yavuz TAŞKESENLİGİL	Etik Kurul Başkan Yardımcısı	
Prof. Dr. Betül ASLAN	Etik Kurul Üyesi	
Prof. Dr. Mütcahit DİLEKMEN	Etik Kurul Üyesi	
Prof. Dr. Betül ASLAN	Etik Kurul Raportörü	

EK-5. Deneyisel Çalışma Milli Eğitim İzin

FORM:2	
T.C. MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü	
ARAŞTIRMA DEĞERLENDİRME FORMU	
ARAŞTIRMA SAHİBİNİN	
Adı Soyadı	Sümeyra BİLGİZ AKBAYIR
Kurumu / Üniversitesi	Atatürk Üniversitesi
Araştırma yapılacak iller	Erzurum
Araştırma yapılacak eğitim kurumu ve kademesi.	Ekli Listedeki Okullar
Araştırmanın konusu	Lise Öğrencilerinde İnternet Özgeciliğini Artırmaya Yönelik Pozitif Psikoloji Müdahale Programının Geliştirilmesi ve Etkililiğinin İncelenmesi
Üniversite / Kurum onayı	Kurum Onayı İle
Araştırma / Proje /ödev / Tez önerisi	Makale/Araştırma
Veri toplama araçları	11 Maddelik Özgecilik Ölçeği
Görüş İstenilecek Birim / Birimler.	
Milli Eğitim Bakanlığı Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü'nün Araştırma, Yarışma ve Sosyal Etkinlik İzinleri konulu 2020/2 nolu Genelge doğrultusunda yapılan incelemede araştırmanın kabulüne karar verildi.	
Komisyon Kararı	Oybirliği ile Kabulüne
Muhalef Üyenin Adı ve Soyadı	
KOMİSYON	

EK-6. Deneyisel Model Atatürk Üniversitesi Etik İzin

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ETİK KURULU
Eğitim Bilimleri Birim Etik Kurulu Karar Formu

KARAR BİLGİLERİ	Toplantı Sayısı: 13 Karar No: 18	Toplantı Tarihi: 10.12.2021
	Aşağıda bilgileri verilen tez ile ilgili çalışmanın, etik ilkeler açısından değerlendirilmesi isteği ile ilgili husus görüşüldü. Yapılan görüşmelerden sonra; söz konusu tez ile ilgili yapılacak çalışma için, araştırmanın gerekçe, amaç, yaklaşım ve yöntemleri dikkate alınarak konuyla ilgili çalışmanın gerçekleştirilmesinde etik ve bilimsel yönden sakınca bulunmadığına, Etik Kurulu oy birliği ile karar vermiştir.	
ÇALIŞMA BİLGİLERİ	Proje Yürütücüsü: Sümeyye Bilgiz AKBAYIR Çalışma Konusu: Lise öğrencilerinde internet özgeciliğini artırmaya yönelik pozitif psikoloji müdahale programının geliştirilmesi ve etkililiğinin incelenmesi	

EĞİTİM BİLİMLERİ BİRİM ETİK KURULU		İMZA
Prof. Dr. Muhsine BÖREKÇİ	Etik Kurul Başkanı	
Prof.Dr. Yavuz TAŞKESENLİGİL	Etik Kurul Başkan Yardımcısı	
Prof. Dr. Betül ASLAN	Etik Kurul Üyesi	
Prof.Dr. Mücahit DİLEKMEN	Etik Kurul Üyesi	
Prof.Dr. Barış DEMİRCİ	Etik Kurul Raportörü	

EK-7. Deneyisel Model Milli Eğitim İzin

VALİLİK MAKAMINA

İlgi: Atatürk Üniversitesi Rektörlüğünün 05.09.2023 tarihli ve E.2300273068 sayılı yazısı

İlgi yazı gereği; Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Eğitimi Bilim Dalında Doktora öğrencisi ve Öğr.Gör. Sümeyye BİLGİZ AKBAYIR tarafından 19.10.2023-19.12.2023 tarihleri arasında Müdürlüğümüze bağlı liselerde yapılması planlanan *"Lise Öğrencilerinde İnternet Özgeciliğini Artırmaya Yönelik Pozitif Psikoloji Müdahale Programının Geliştirilmesi ve Etkililiğinin İncelenmesi"* adlı uygulama çalışması için izin talebinde bulunulmuştur.

İlgi yazı ve ekleri, Bakanlığımızın 21.01.2020 tarihli ve E.1563890 (2020/2) sayılı genelgesi çerçevesinde Komisyonumuzca incelenmiş olup; *"Araştırmaların, eğitim öğretim faaliyetlerini aksatmayacak şekilde, gönüllülük esasıyla ve varsa veli onay belgesinin onaylatılması"* ve komisyon kararlarında belirtilen veri toplama araçlarının kullanılarak araştırma uygulama çalışmalarının yapılması, yapılan çalışmalarının sonuçlarının birer örneğinin Müdürlüğümüz, Strateji Geliştirme Şube Müdürlüğü (AR-GE Birimi)'ne gönderilmesi ve çalışmaların bir eğitim öğretim yılını kapsayacak şekilde yapılması Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görüldüğü takdirde olurlarınıza arz ederim.

Yakup YILDIZ
İl Milli Eğitim Müdürü

OLUR
Ahmet ÖZDEMİR
Vali a.
Vali Yardımcısı

Ek: İlgi Yazı (1 Adet Dosya)

EK-8. Nitel Araştırma Veli Onam Formu

Sayın Veli;

Çocuğunuzun katılacağı bu çalışma, ergenlerin internette sergilediği yardım davranışlarını belirlemeye yönelik olarak yapılacak araştırma uygulamasıdır.

Araştırmanın Hedefi: Ergenlik dönemi, bireylerin yaşam gelişiminin kritik bir aşamasıdır ve sanal ortamdaki özgecil davranışlarının ergenler açısından incelemesi oldukça büyük önem taşımaktadır. Bu doğrultuda yapılması planlanan, bu araştırmanın amacı ergenlerin internet sergilediği özgeci davranışlara ilişkin görüşlerini belirlemektir.

Araştırma Uygulaması: Yarı yapılandırılmış görüşme şeklindedir.

Araştırma T.C. Milli Eğitim Bakanlığı'nın ve okul yönetiminin de izni ile gerçekleştirilmektedir. Araştırma uygulamasına katılım tamamıyla gönüllülük esasına dayalı olmaktadır. Çocuğunuz çalışmaya katılıp katılmamakta özgürdür. Araştırma çocuğunuz için herhangi bir istenmeyen etki ya da risk taşımamaktadır. Çocuğunuzun katılımı tamamen sizin isteğinize bağlıdır, reddedebilir ya da herhangi bir aşamasında ayrılabilirsiniz. Araştırmaya katılmama veya araştırmadan ayrılma durumunda öğrencilerin akademik başarıları, okul ve öğretmenleriyle olan ilişkileri etkilemeyecektir.

Yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan sorular, genel olarak kişisel rahatsızlık verecek durumlar içermemektedir. Ancak, katılım sırasında sorulardan ya da herhangi başka bir nedenden çocuğunuz kendisini rahatsız hissederse cevaplama işini yarıda bırakıp çıkmakta özgürdür. Çocuğunuz çalışmaya katıldıktan sonra istediği an vazgeçebilir. Böyle bir durumda araştırmacıya, çalışmayı tamamlamayacağını söylemesi yeterli olacaktır. Onay vermeden önce sormak istediğiniz herhangi bir konu varsa sormaktan çekinmeyiniz. Çalışma bittikten sonra bize e-posta ile ulaşarak soru sorabilir, sonuçlar hakkında bilgi isteyebilirsiniz. Saygılarımızla,

Araştırmacı : Öğr. Gör. Sümeyye Bilgiz Akbayır & Prof. Dr. Adem Peker

İletişim bilgileri:

**Velisi bulunduğum sınıfı numaralı öğrencisi
.....'in yukarıda açıklanan araştırmaya
katılmasına izin veriyorum.** (Lütfen formu imzaladıktan sonra çocuğunuzla okula geri
gönderiniz*).

.../.../.....

Veli Adı-Soyadı ve İmza:

EK-9. Deneyisel Araştırma Veli Onam Formu

Sayın Veli;

Çocuğunuzun katılacağı bu çalışma, “Ergenlere Yönelik İnternet Özgeciliği Ölçeği İnternet Özgeciliğini Artırmaya Yönelik Müdahale Programının Geliştirilmesi ve Etkililiğinin İncelenmesi” adıyla, 19.10.2023-19.12.2023 tarihleri arasında yapılacak bir araştırma uygulamasıdır.

Araştırmanın Hedefi: Ergenlik dönemi, bireylerin yaşam gelişiminin kritik bir aşamasıdır ve sanal ortamdaki özgecil davranışlarının ergenler açısından incelemesi oldukça büyük önem taşımaktadır. Bu doğrultuda yapılması planlanan, bu araştırmanın amacı lise öğrencilerinde internet özgeciliğini artırmaya yönelik müdahale programının geliştirilmesi ve etkililiğinin incelenmesidir.

Araştırma Uygulaması: Anket / Deneyisel Oturumlar şeklindedir.

Araştırma T.C. Milli Eğitim Bakanlığı’nın ve okul yönetiminin de izni ile gerçekleştirilmektedir. Araştırma uygulamasına katılım tamamıyla gönüllülük esasına dayalıdır. Çocuğunuz çalışmaya katılıp katılmamakta özgürdür. Araştırma çocuğunuz için herhangi bir istenmeyen etki ya da risk taşımamaktadır. Çocuğunuzun katılımı **tamamen sizin isteğinize bağlıdır**, reddedebilir ya da herhangi bir aşamasında ayrılabilirsiniz. Araştırmaya katılmamama veya araştırmadan ayrılma durumunda öğrencilerin akademik başarıları, okul ve öğretmenleriyle olan ilişkileri etkilemeyecektir.

9 hafta sürecek, Psiko-eğitim oturumları sırasında sorulardan ya da herhangi başka bir nedenden çocuğunuz oturumları yarıda bırakıp çıkmakta özgürdür. Bu durumda rahatsızlığın giderilmesi için gereken yardım sağlanacaktır. Çocuğunuz çalışmaya katıldıktan sonra istediği an vazgeçebilir. Böyle bir araştırmacıya, çalışmayı tamamlamayacağını söylemesi yeterli olacaktır. Anket çalışmasına katılmamak ya da katıldıktan sonra vazgeçmek çocuğunuza hiçbir sorumluluk getirmeyecektir. Onay vermeden önce sormak istediğiniz herhangi bir konu varsa sormaktan çekinmeyiniz. Çalışma bittikten sonra bizlere e-posta ile ulaşarak soru sorabilir, sonuçlar hakkında bilgi isteyebilirsiniz. Saygılarımızla,

Araştırmacı : Öğr. Gör. Sümeyye Bilgiz Akbayır & Prof. Dr. Adem Peker

İletişim bilgileri:

Velisi bulunduğum sınıfı numaralı öğrencisi’in yukarıda açıklanan araştırmaya katılmasına izin veriyorum. (Lütfen formu imzaladıktan sonra çocuğunuzla okula geri gönderiniz*).

...../...../.....

Veli Adı-Soyadı ve İmza:

EK-10. İnternet Özgeciliğini Artırmaya Yönelik Psiko-Eğitim Programı Grup Kuralları

1. Üyeler otumlara düzenli olarak katılım sağlayacaktır.
2. Üyeler yapılan etkinliklere aktif katılım sağlayacaktır, herkesin etkileşim hâlinde olduğu bir grup süreci olacaktır.
3. Grupta birisi konuşurken diğer üyeler konuşan üyenin veya liderin sözünü kesmeyecektir ve söz hakkı almadan konuşmayacaktır.
4. Üyeler, gruptaki arkadaşları konuşurken onlarla alay etmeyecektir.
5. Üyeler, lider tarafından kendilerine verilen ev ödevlerini yapacaktır.
6. Üyeler, gruptaki arkadaşlarına sözlü veya fiziki herhangi bir zarar vermeyecektir.
7. Grupta konuşulanları grup dışındaki kimse ile paylaşmayacağız.
8. Grup lideri, programın içeriği hakkında bilgilendirmeler yapar ve oturma sonrasında üyelerden birinin, o gün yapılan oturumda neler yapıldığını özetleyeceklerinden bahseder.
9. Grup kurallarına başka eklenmek istenen kural olup olmadığı var mı diye sorulur eğer varsa talep grup içerisinde değerlendirilir.

EK-11. İnternet Özgeciliğini Artırmaya Yönelik Psiko-Eğitim Programı Oturum Örnekleri

OTURUM 2: ÖZGEÇİLİK

Oturum Amaçları:

- Üyelerin yardım etme davranışının insan yaşamındaki önemini kavraması,
- Üyelerin özgecilik kavramı hakkında bilgi edinmeleri,
- Üyelerin özgeci davranışlara ilişkin farkındalık kazanmaları,

Materyal: A4 kâğıt, kalem, renkli kağıtlar, domino taşları

Süreç

- Önceki oturum özetlenir.
- Yardım etme kavramı hakkında konuşulur. “Mentimeter” programı ile yardım etme davranışına ilişkin kavram bulutu yapılır.
- Yardım etmenin önemine ilişkin **Domino Taşları** ile etkinlik yapılır.
- Yardım etme davranışına ilişkin Çalışma Yaprağı 1 de yer alan sorular dağıtılır ve beyin fırtınası yapılır.
- Özgecilik tanımı yapılır. Özgeci davranışlar sıralanır.
- Özgeci davranışlara ilişkin Çalışma Yaprağı 2 de yer verilen örneklerle “**Siyah, Beyaz ve Gri Etkinliği**” yapılır.
- Oturumun özetlenmesi ve sonlandırma

Oturum İçeriği

- Lider oturuma başlamadan önce üyelerin genel durumlarını öğrenmek amacıyla nasıl olduklarını sorar ve kısa bir sohbet yapar. Sohbetin ardından Üyelere geçen hafta neler yaptıklarını sorar ve üyelerin görüşlerini alır. Ardından “Geçen hafta hem kendimizi hem de birbirimiz tanıdık, bugün ise öncelikle yardım etme davranışı hakkında konuşacağız” der. ve üyelere yardım etmek size neyi çağırıştırıyor sorusu sorulur ve “Mentimeter” uygulaması kullanılarak kavram bulutu yapılır. Üyelerle birlikte ortaya çıkan kavram bulutu hakkında konuşulur ve üyelerin düşünceleri alınır.
- Sonrasında üyeler gruplara ayrılır ve her gruba rastgele olarak Oturum 2 Çalışma Yaprağı 1’de yer alan soruların yazıldığı kartlar verilir. Üyelerden 5 dk beyin fırtınası yapmaları istenir ve verdikleri cevaplar kartların altına yazılır. Sonrasında

her gruptan seçilen bir sözcü ile kartlar üzerine yazılan sorulara verilen yanıtları sınıf ile paylaşılır.

- Sonrasında üyelere yardım etmenin insan davranışları üzerindeki etkisi domino taşları ile etkinlik yapılarak açıklanır. Grup lideri domino taşlarını masanın üzerine bir sıra hâlinde dizer. Grup lideri eğer, bu taşlardan birini devirsem ne olacağını biliyor musunuz diye sorar, üyeler evet hepsi devrilecek der ve lider en baştaki taşa vurur. Ve grup lideri şu açıklamayı yapar, "insan ilişkileri de domino taşlarına benzer. Birisine yardım ettiğinizde bu yardım, diğer insanların yardım etme davranışlarını da etkiler. Peki ilk adımı nasıl başlatabiliriz?" diye sorar ve üyelere cevaplar alınır. Üyelere **iyilik yap iyilik bul** temalı kısa film izletilir.

Kısa film gösterimi sonrasında grup lideri özgecilik davranışı hakkında bilgi verir. Özgecilik Nedir aranızda daha önce bu kavramı duyan oldu mu? Sorusu ile üyelerin bu kavrama ilişkin ön bilgileri tespit edilir.

- Sonrasında Lider üyelere özgeci davranışları açıklar ve özgeci davranışlara ilişkin örnekler verir. Üyelerden özgeci davranışlara ilişkin örnekler vermesi istenir.
- Ardından Yeşilkaya (2018) tarafından yapılan araştırmada kullanılan metaforlardan yola çıkılarak hazırlanan "SİYAH, BEYAZ, GRİ" etkinliği yapılır.

"Siyah, Beyaz, Gri" Etkinliği

Üyeler 5 gruba ayrılır ve 5 dk süre verilir. Her gruba çalışma 2 de yer alan, özgeci davranışlarla ilgili örneklerin yer aldığı kağıtlar dağıtılır. Verilen yardım davranışı maddi bir çıkar karşılığında yapılıyorsa, siyah renkteki kartona yapıştırmaları, hiçbir beklenti olmadan yapılıyorsa beyaz renkteki kartona yapıştırmaları ve maddi çıkardan ziyade içsel bir huzur elde etmek amacıyla yapılıyorsa gri renkteki kartona yapıştırmaları istenir. Üyeler ilgili örnekleri, ilgili renk ile eşleştirdikten sonra bütün grupların eşleştirmeleri kontrol edilir. Etkinlik tartışma soruları kapsamında değerlendirilerek sonlandırılır.

Etkinlik Tartışma Soruları

*Sizce siyah grupta yer alan özgeci davranışlar ile diğer gruplarda yer alan davranışlar nasıl fark edilir?

*Bu örnekleri okurken ne hissettiniz, siz daha çok hangi türde özgeci davranışlar gerçekleştiriyorsunuz?

*Toplumumuzda hangi türden daha çok örnek var sizce neden?

- Özetleme

Grup lideri üyelere bu haftaki oturumumuzda sizlerle neler yaptık, kim özetlemek ister sorusunu yöneltir ve üyelere birinin oturumu özetlemesini ister. “

- Lider üyelere, “Bugünkü oturumla ilgili herhangi bir sorusu olan veya bir şey söylemek isteyen var mı?” Sorusunu yöneltir. Eğer üyelerin sorusu, duygusu ve düşüncesi varsa alınır ve teşekkür edilir.
- Oturum Sonlandırılır.

OTURUM 7: İNTERNET ÖZGEÇİLİĞİ ve SOSYAL ÖZ YETERLİK

Oturum Amaçları

Üyelerin sanal ortamdaki sosyal öz yeterliklerinin gelişiminin desteklenmesi,

-Üyelerin sanal ortamdaki yeterliklerinin fark edilmesi,

-Üyelerin sanal ortamdaki sosyal öz yeterlik kavramı hakkında bilgi edinmeleri,

-Üyelerin sanal ortamda gerçekleştirecekleri davranışlara ilişkin kendilerine inanmaları,

-Üyelerin sanal ortamdaki sosyal öz yeterliklerinin internette özgeci davranışları üzerindeki etkisinin fark edilmesi

Materyal:

A4 kâğıt, kalem, ip, mandal

Süreç

- Önceki oturum özetlenir.
- Sanal ortamdaki sosyal öz yeterlik kavramına ilişkin tanım yapılır.
- Sanal ortamdaki sosyal öz yeterliğe ilişkin “Geçmişteki Sanal Deneyimlerim” ve “Sanal Ortamda Sosyal Öz Yeterliği Artırma” etkinlikleri yapılır ve ev ödevi verilir.
- Oturum özetlenir ve sonlandırılır.

Oturum İçeriği

- Yedinci oturumda, lider oturuma başlamadan önce üyelerin genel durumlarını öğrenmek amacıyla nasıl olduklarını sorar ve kısa bir sohbet yapar. Sohbetin ardından üyelere geçen hafta grup oturumunda neler yaptıklarını sorar ve üyelerin görüşlerini alır. Ardından lider kısa bir açıklama yapar. “Geçen hafta sanal ortamda sergilenen özgeci davranışlar karşısında duygularımız, düşüncelerimiz ve davranışlarımız hakkında konuştuk, bugün ise sanal ortamdaki sosyal öz yeterlik hakkında konuşacağız” der.
- Ardından lider üyelere, sanal ortamda sosyal öz yeterlik nedir? Aranızda daha önce bu kavramları duyan oldu mu ya da sizlere neyi çağırıştırıyor, bir fikriniz var mı? Sorularını sorar ve üyelerin bu kavramlara ilişkin ön bilgileri tespit edilir.
- Sonrasında lider üyelere sanal ortamdaki sosyal öz yeterlik kavramını açıklar.
- İlk olarak öz-yeterliğin bileşenleri olan ‘performans başarıları, dolaylı yaşantılar, sözel ikna ve fizyolojik ve duygusal durumların’ öz-yeterliğe olan etkisini açıklar. Ardından bu kavramları kullanarak sosyal öz-yeterliğin gelişimine dair farkındalık kazandırmak amacıyla “Geçmişteki Sanal Deneyimlerim” ve “Sanal Ortamda Sosyal Öz Yeterliği Artırma” etkinlikleri yapılır ve ev ödevi verilir.
- **‘Geçmişteki Sanal Deneyimlerim’ Etkinliği**
- Üyelere çalışma yaprağı 1 de yer alan;
- ‘Sanal ortamda çok yakın olmayan bir arkadaş ile sohbet etmek, Sanal ortamda farklı dil konuşan biri ile tanışmak, Sanal ortamda bir ünlü ile tanışmak, Sanal ortamda bir konu hakkında sunum yapmak, Online derste söz hakkı almak, Bir arkadaşının sosyal medyasında paylaştığı gönderiye yorum yapmak, Sanal ortamda bir grup kurmak ve bu grupta fikir beyan etmek, Sanal ortamda ihtiyaç duyulan bir konu ile ilgili gönderi paylaşarak yardım istemek’ gibi sanal ortamda karşılaşılabilecek sosyal durumlar listesinde yer alan kağıtlar kesilerek her üyeye dağıtılır. Listede yer alan durumlara ilişkin etkinlik tartışma soruları cevaplandırılır.

Etkinlik Tartışma Soruları

* Listede yer alan durumlardan herhangi birisini yaptınız mı?

* Sizce bu durumlardan hangisi sizi daha çok zorlar ve neden?

* Sizce bu durumlardan hangisini daha kolaylıkla gerçekleştirebilirsiniz?

* Listede yer alan durumlardan, kolaylıkla yapabildikleriniz size nasıl hissettirir?

- Lider etkinlik tartışma sorularına verilen cevapları, gruptaki üyelerle birlikte değerlendirilir. Üyelerden alınan yanıtların ardından sanal ortamdaki sosyal ilişkilerindeki başarıları ve bu başarının oluşturduğu duygular hakkında sohbet edilir. Ardından anlatılan bu yaşantılara gruptaki arkadaşlarının yorum yapması istenir. Böylece sanal sosyal yaşantılardaki geçmiş başarılarını hatırlayan üyelerin arkadaşlarından da bu eylemler karşısında olumlu pekiştireç alması sağlanır (Geçmiş Deneyimler ve Sözel İkna) ve “Sanal Ortamda Sosyal Öz yeterliği Artırma” etkinliğine geçilir.
- **“Sanal Ortamda Sosyal Öz yeterliği Artırma” Etkinliği**
- Üyelerin sanal ortamdaki sosyal ilişkilerinde en çok zorlandığı durumların neler olduğu sorulur. Çoğunluğun en çok zorlandığı durum belirlenerek bu durumu yapmadan önce zihinlerinden hangi cümlelerin geçtiği sorulur. Üyelerin zihinlerinden geçen olumsuz düşünceleri bir kâğıda yazmaları ve karşılarındaki ipe bağlı mandallarla bu kağıtları asmaları istenir. Ardından üyelerden mandala asılmış bu olumsuz düşüncelere bakmaları ve bu düşüncelerin bedenlerinde oluşturduğu hislere odaklanmaları istenir. Lider üyelerin oluşturduğu bu olumsuz düşüncelerin yerine olumlu birer düşünce üretmelerini ister ve oluşturulan yeni düşünceleri eski düşüncelerin üzerine kapatacak şekilde asar. İp üzerinde artık olumlu düşünceler bulunmaktadır. Lider şimdi olumlu düşüncelere bakalım ve nefes alalım diyerek, nefes egzersizi yaptırır. Üyelere ilk baştaki ve şu andaki duygu durumları ve düşünceleri sorulur. Bu etkinlik ile üyelerin bedensel ve duygusal olarak iyi hissetmelerine yardımcı olunarak öz-yeterliğin gelişmesine katkı sağlamak planlanmaktadır. Etkinlik sonrasında, oturum özetlenir.

Özetleme

Grup lideri üyelere bu haftaki oturumumuzda sizlerle neler yaptık, kim özetlemek ister sorusunu yöneltir ve üyelerden birinin oturumu özetlemesini ister. “Lider üyelere, “Bugünkü oturumla ilgili herhangi bir sorusu olan veya bir şey söylemek isteyen var mı?” Sorusunu yöneltir. Eğer üyelerin sorusu, duygusu ve düşüncesi varsa alınır ve teşekkür edilir.

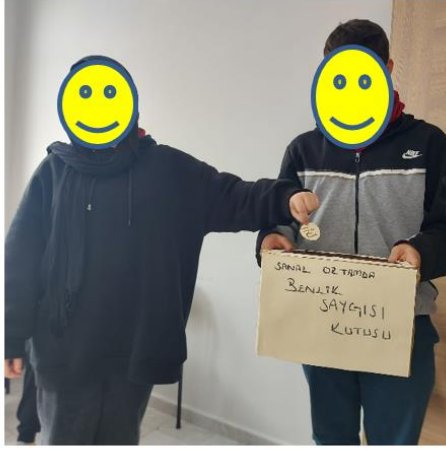
- Oturum Sonlandırılır.

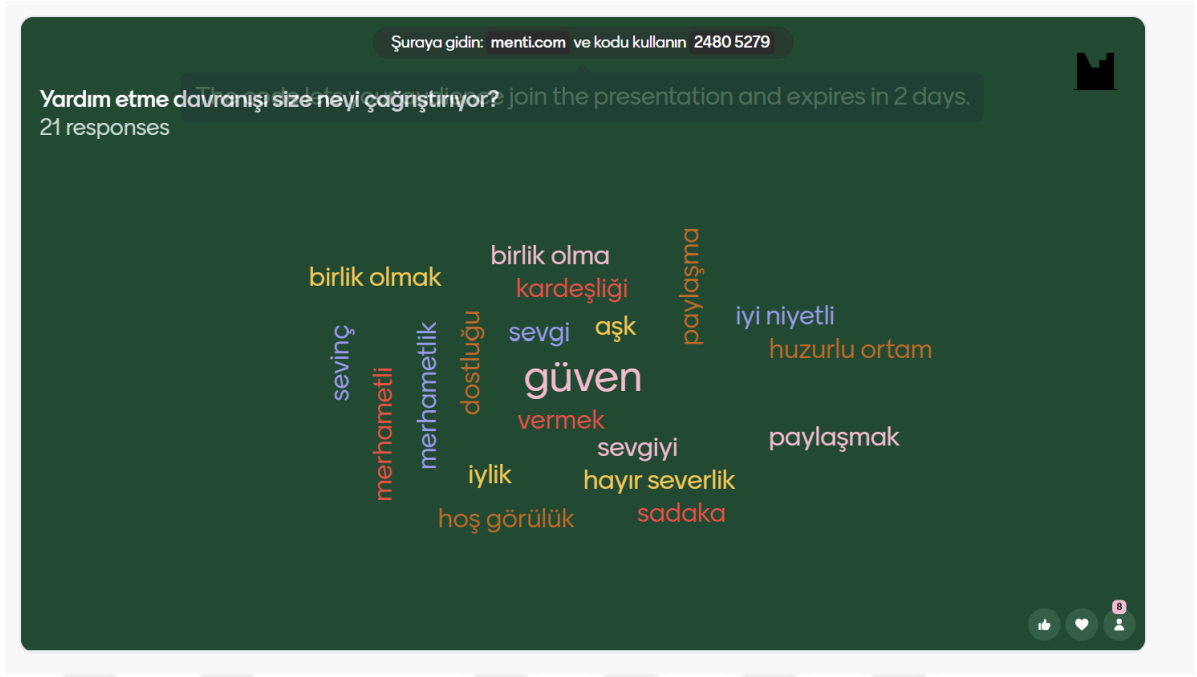
OTURUM 7

Çalışma Yaprığı 1

Sanal ortamda çok yakın olmayan bir arkadaş ile sohbet etmek
Sanal ortamda bir ünlü ile tanışmak
Sanal ortamda mesajlaşmak
Sanal ortamda farklı dil konuşan biri ile tanışmak
Sanal ortamda bir konu hakkında sunum yapmak
Bir arkadaşının sosyal medyasında paylaştığı gönderiye yorum yapmak
Online derste söz hakkı almak
Sanal ortamda bir grup kurmak ve bu grupta fikir beyan etmek
Sanal ortamda ihtiyaç duyulan bir konu ile ilgili gönderi paylaşarak yardım istemek

EK-12. İnternet Özgeciliğini Artırmaya Yönelik Psiko-Eğitim Programı Oturum Görselleri

ÖZ GEÇMİŞ

Adı Soyadı	Sümeyye Bilgiz Akbayır
Kişisel Bilgileri	Doğum tarihi:
Eğitim Bilgileri	Lisans: Atatürk Üniversitesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık (2013-2017)
	Yüksek Lisans: Atatürk Üniversitesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı (2017-2019).
	Doktora : Atatürk Üniversitesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı (2019-2024).
Yaptığı Tezler	Yüksek Lisans, Ergenlerde siber zorbalıkla ilişkili kişisel ve çevresel faktörlerin incelenmesi, Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, 2019
Akademik Unvanlar / Görevler	Öğretim Görevlisi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri, 2020 - Devam Ediyor